

การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
AMULETS MANAGEMENT FOR BUDDHISM
PROPAGATION OF THAI MONKS

พระกริชวัฒน์ ขยวฑฒโน (แก้ววิเชียร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

Amulets Managemnt for Buddhism Propagation of Thai Monks

Phrakatchawat Jayavadchano (Kaeowichian)

A Research Paper Submitted in Partial Fulflment of
The Requirement for the Degree of
Masterr of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

พระกริชวัฒน์ ขยวฑฺฒโน (แก้ววิเชียร)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อสารนิพนธ์ : การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสงฆ์ไทย

ผู้วิจัย : พระกริชวัฒน์ ชยวฑฺฒโน (แก้ววิเชียร)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ :
พระมหากังवाल อธิธมฺโม, ดร., ปธ.๙, พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
ผศ.ดร.ธิตวุฒิ หน้มนมี, พธ.บ. (การสอนสังคม), พธ.ม. (ปรัชญา),
พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี ประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ๒) ศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันและ ๓) ทารูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย

เป็นการวิจัยแบบคุณภาพโดยศึกษาจากตัวอย่างวัดของคณะสงฆ์ไทย เป็นการศึกษาภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพระเครื่องภายในวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ รูป

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย พบว่า ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องนั้นเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วภายหลังเหล่าผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้าต้องการสิ่งทีระลึกเพื่อนึกถึงพระศาสดาจึงได้สร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้เผยแผ่ในประเทศไทยจึงได้เกิดเป็นพระเครื่องขึ้นเพื่อใช้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยสามารถแบ่งพระเครื่องที่พบเห็นออกเป็น ๖ หมวด แบบพระปฐม แบบถ้ำแหลมมลายู แบบขอม แบบสุโขทัย แบบอยุธยา แบบพระเครื่องๆ และแบ่งเป็นยุคสมัยต่างๆได้ดังนี้ ยุคสมัยทราวดี ยุคสมัยทริภุญไชย ยุคสมัยศรีวิชัย ยุคสมัยลพบุรี ยุคสมัยสุโขทัย ยุคสมัยอยุธยา ยุคสมัยรัตนโกสินทร์หรือยุคปัจจุบันโดยพระเครื่องแต่ละยุคจะมีวิธีการใช้เป็นอุบายในการเผยแผ่ที่แตกต่างกัน

๒. บทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน หากได้ศึกษาวิเคราะห์การอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายนั้นจะพบกระบวนการวิธีการที่บูรพาจารย์ใช้ในการสอนธรรมะปฏิบัติเพราะพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่เพราะพุทธศาสนิกชนที่ได้มีโอกาสเข้าวัดมาแล้วได้พระเครื่องกับไปจิตใจก็จะเข้มข้นเบิกบานเมื่อมีจิตใจเบิกบานแล้วจะระลึกถึง พุทธธานุสสติ แล้วแต่บางท่านจะระลึกโดยใช้ว่า "พุทโธ" หรือ "สัมมาอรหัง" "อิติสุคโต" ต่าง ๆ นานามาสู่การประพฤติปฏิบัติ จนให้เกิดเป็นผลของการเจริญวิปัสสนาซึ่งก็คือ มรรค ผล นิพพาน

๓. รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่าการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็น ๔ ด้านคือ

- ๑) ด้านบุคคล ต้องคัดเลือกบุคลากรผู้มีคุณสมบัติดังนี้ มีความรู้ในทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการอธิบายโน้มน้าวให้ผู้รับพระเครื่องเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้สูง ต้องมีการแต่งตั้งระบุหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ให้ชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบไม่ก้าวล่วงงานของกัน ผสานความร่วมมือสานสัมพันธ์กับชุมชน สุดท้ายมีการตรวจสอบและประเมินผลงาน
- ๒) ด้านงบประมาณ มีการทำบัญชีแสดงผลรายรับรายจ่ายมีการวางระบบจัดเก็บรายรับกับรายจ่ายให้ชัดเจนและเมื่อการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายอยู่เสมอเพื่อป้องกันข้อครหาควรชี้แจงรายรับรายจ่ายทุกเดือนสุดท้ายการเรื่องการบริหารรายรับเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีการแบ่งสรรปันส่วนรายรับที่ได้ออกเป็นด้านต่างตามกิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านตามแต่ความเหมาะสมของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน และต้องมีการประชุมวางแผนชี้แจงผลอยู่เป็นประจำ
- ๓) ด้านวัสดุ ในที่นี้หมายถึง พระเครื่องเป็นสื่อในการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การมอบพระเครื่องให้เป็นที่ระลึกในจัดกิจกรรมต่างๆของวัดหรืองานบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรืองานเทศกาลประเพณีสามารถที่จะดึงดูดผู้สนใจให้มาเข้าร่วมกิจกรรมถือเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดีในการดึงดูดผู้รับพระเครื่องให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแต่ควรมีการสอนหลักธรรมและอธิบายเหตุผลด้วยเพื่อเป็นการปรับศรัทธากับปัญญาของผู้รับพระเครื่องให้เท่ากันทำให้ได้
- ๔) ด้านการจัดการ ในการจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ย่อมประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ ให้ชัดเจนว่ามีวัตถุประสงค์ในการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวางแผนนโยบาย การแบ่งงานมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งานของเจ้าหน้าที่คณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน มีการตรวจสอบงาน ติดตามผลงานว่ามีปัญหาในการดำเนินงานมากน้อยเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง การติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ ทำตามกฎหมายอาณัติที่มีมติในการจัดการพระเครื่องตามที่มีระเบียบปฏิบัติ

Research Title : Amulets Management for Buddhism Propagation of Thai Monks

Researcher : Phrakatchawat Jayavadchano (Kaeowichian)

Degree : Masterr of Arts (Buddhist Management)

A Dissertation Supervisory Committee :

Phramaha Kangwal Dhiradhamma, Dr, Palt 9, M.A.

(Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management).

Asst. Prof. Dr. Thitiwut Manmee, B.A. (Social Teaching), M.A.

(Philosophy), Phd. (Public Administration).

Date of Graduation : March 15, 2018

ABSTRACT

The objectives of this research were to : 1) study concepts thrones and history of the Amulets management for Buddhism Propagation of Thai Monks, 2) study the role of amulets management for Buddhism propagation of Thai monks, and 3) to find the model of amulets management for Buddhism propagation of Thai monks

This is a qualitative research based on a sample of Thai Buddhist monks and field study was by in-depth interview. There are 18 key informants were the Sangha administrators and the monks who have the major role about amulets management within the temple.

The findings of the research were as follows:

1. The management of amulets for the propagation of Buddhist monks in Thailand found that the history of the amulet was born after the Buddha extinction after those who respect the Buddha wanted to remember the memory of the Prophet thus created a symbol. When Buddhism was propagated in Thailand, it had an amulet for good policy of Buddhism propagation into 6 aspects such as Phrapathom style, Malaysia Cave style , Khom Khmer Sukhothai Ayutthaya style amulets and were divided into various periods as follows: Dvaravati period, Haripunchai period , the era of Srivichai period, the era of the Sukhothai era. Ayutthaya period the age of the Rattanakosin era or

today, each amulet in each era had the good policy for the different method for Buddhism propagation.

2. The roles of amulets management for Buddhism propagation of Thai monks at the present. If study the analysis of the amulet is a way to find the process that the teacher used to teach Dharma practice because the amulet is a propaganda in the Buddhists who have the opportunity to go to the temple and the mind will be happy to cheer when the mind is joyful, then recognize the Buddha's mind, but some of you will remember using "Buddho, Bud" or "Samma Arahant" "Itisukhato" for the sake of Nirvana.

3. The model of amulets management for Buddhism propagation of Thai monks. To know that the management of amulets for the propagation of Buddhist monks in Thailand is divided into four aspects: 1) Personnel must select qualified personnel who have the knowledge of Buddhism, have ability to explain to the recipients of the amulet access to Buddhism principle, have the morality must have clearly duty in each position, no inference, have cooperation with community and at last to have examination and evaluation. 2) The budget is accounting for income, expenditure, the system of collecting income and expenses clearly and when checking the income account is always to prevent the gossip and should explain the income every month. Management of revenue to have the benefit for propagation of Buddhism. They should have the distribution of the receipts to the various aspects of the activities of six aspects, but the suitability of each temple is different and have the meeting for the plan regularly. 3) For the material management, amulets as the tool to teach the principle of Buddhism. To give the amulet as souvenir on activities or merit making and important Buddhist days or tradition and festival to impress the interest the people who come to temple as the good policy and successful policy that get the popularity and attract the people who have the faith in Buddhism but should teach the principle of Dhamma rationally for adjusting the faith and wisdom of amulets receivers.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่านขอ
อนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและรัฐประศาสนศาสตร์ ที่ได้ทำการเปิดสอน
หลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์พระมหากังวาล ธีรธมโม, ดร. ประธาน
กรรมการควบคุมสารนิพนธ์ ผศ.ดร.ธิดา วัฒนศิริ หน้มนมี กรรมการควบคุม ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำสาร
นิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร. ประธานสอบป้องกันสารนิพนธ์ และขอ
อนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สอบป้องกันสารนิพนธ์ ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำในการทำ
สารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาเถรานุเถระพระสังฆาธิการเจ้าอาวาส และผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง
๑๘ ท่านที่ได้กรุณาให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัยได้แก่ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรม
กายาราม พระราชวชิรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย
พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม พระครูวิจิตรธรรมมาภิจิต, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่
พระครูสิริวัชรธรรมาภินันท์, เจ้าอาวาสวัดมะนาว พระครูวชิรชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่
พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส พระครูพรหมจริยานุวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเกตรา
สุขารมย์ พระครูเกษมคุณานุศิษย์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ พระครูปริชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้า
อาวาสวัดทรงธรรม พระปลัดบุญมี บุญญาโค, เจ้าอาวาสวัดวัดเขาน้ำใส พระปลัดศุภชัย ขนดีโก,
เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ พระมหาจำนงค์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด พระมหาสุชาติ สุชีโว,
เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ พระมหาสงคราม สุขเมธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
พระครูปลัดสุวรรณ มหาบุญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก พระศุภชัย ภาทมนู, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาการจัดการเชิงพุทธและเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา
คณะสังคมศาสตร์ มจร. วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และ มจร.วังน้อย ออยุธยา ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะ
แนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำสารนิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและขอบคุณเพื่อนนิสิต
ทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึง
ให้กำลังใจในการทำสารนิพนธ์ ในครั้งนี้ ขอน้อมจิตอุทิศผลงานสารนิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทาน แด่โยม
บิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพร่างกาย ครูอุปฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้าน
พระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป จนมีโอกาสดำศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระกริชวัฒน์ ชยวาทโน (แก้ววิเชียร)

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำสัญลักษณ์และอักษรย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๔๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำประโยชน์จากพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๓
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๗
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๗
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๗๕
๔.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	๗๖
๔.๒ ศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน	๘๓
๔.๓ รูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย	๙๑
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	๑๐๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๖
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๐
บรรณานุกรม	๑๑๑
ภาคผนวก	๑๑๙
ภาคผนวก ก หนังสือขอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๒๐
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๒๖
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๕๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๐

แผนภาพที่	สารบัญแผนภาพ	หน้า
๑	แสดงภาพพุทธศิลป์สมัยเมารยะ	๑๒
๒	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยคันธารราษฎร์	๑๓
๓	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยมธุรา ยุคหลัง	๑๔
๔	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยอมราวดี	๑๕
๕	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยคุปตะ	๑๖
๖	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยปาละ	๑๗
๗	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยเสนะ	๑๘
๘	แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยโจฬะ	๑๙
๙	แสดงภาพพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี	๒๖
๑๐	แสดงภาพพระรอดวัดมหาวันพระพิมพ์สมัยศรีสุโขทัย	๒๘
๑๑	แสดงภาพพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย	๓๐
๑๒	แสดงภาพพระพิมพ์นาคปรกสมัยลพบุรี	๓๒
๑๓	แสดงภาพพระปางลีลาพระพิมพ์สมัยสุโขทัย	๓๔
๑๔	แสดงภาพพระมเหศวรพระพิมพ์เนื้อชินสมัยอยุธยา	๓๗
๑๕	แสดงภาพพระเหรียญหลวงปู่เอี่ยมวัดหนังสมัยรัตนโกสินทร์	๔๐
๑๖	แสดงแผนภาพกรอบแนวคิดงานวิจัย	๖๖
๑๗	แสดงแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๐๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗๔/๗๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๒๗๔ หน้า ๗๐ เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไทยทั้งในยุคคลิตและในยุคปัจจุบันนั้นได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างชำนานในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นอยู่บนพื้นแผ่นดินไทยจากในอดีตจนถึงปัจจุบันนี้มีสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งสิ่งนั้นคือ พระเครื่องหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพระพิมพ์ในแวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีใช้คำว่า พระพิมพ์มากกว่าพระเครื่อง ความหมายของพระเครื่องจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานหมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย ย่อมาจากคำว่า พระเครื่องราง^๑ สร้างไว้สำหรับบรรจุไว้ในเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า อาจจะมีรูปลักษณ์ขนาดเล็กของพระสงฆ์หรือบุคคล พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าด้วย ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องนั้นเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ภายหลังเหล่าผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้าต้องการที่ระลึกเพื่อนึกถึงพระศาสดา จึงนึกถึงพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ก่อนปรินิพพานว่า กาลล่วงไปแห่งพระผู้มีพระภาค พวกข้าพระองค์จักไม่ได้เห็น ไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้ พวกภิกษุผู้ให้เจริญใจ ฯ ดูกรอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เป็นไฉน คือ ๑) สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่าพระตถาคตประสูติในที่นี้ ๒) สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ๓) สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ๔) สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้แล เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ฯ ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่าพระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทียวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้วจัก

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๘๑๐.

ท่ากาละลง ชนเหล่านั้้นทั้งหมดเบื่องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ขององค์ศาสดา เพื่อที่จะบอกกล่าวเล่าขาน เรื่องราวขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาค้นคว้าหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนะสอนสั่งผู้คน ถึงการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่ ที่ก่อให้เกิดความผาสุกในหมู่มวลมนุษย์และสิ่งมีชีวิตในโลกคราวแรกนั้นชาวพุทธก็ได้แต่นำเอาสิ่งของอันได้แก่ ดิน น้ำ และกิ่ง ก้าน ใบโพธิ์ จากบริเวณสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ สถานที่ประสูติ(ลุมพินีวัน),ตรัสรู้,(พุทธคยา), ปฐมเทศนา (สารนาถ) และปรินิพพาน (กุสินารา) มาเก็บไว้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงคุณพระพุทเจ้าต่อมาในภายหลังได้มีการริเริ่มทำเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทเจ้า โดยนำรูปแบบประติมากรรมที่ได้รับรากฐานอิทธิพลการสร้างมาจากอินเดียโบราณ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปจริงๆ นั้นเริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. ๕๐๐ ถึง ๕๕๐ เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยนา" หรือ "โยนก" โดยพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ ๑ หรือ พระยามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธารราชู (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อาณาเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาเกล หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำพระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปุจฉาวิสัชนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหาได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธารราชู ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่างๆ ตามพุทธประวัติ (ปางพระพุทธรูป)พระพุทธรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ที่ ๑ ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธารราชู เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๒,๐๐๐ ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธารราชู โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธารราชูจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก และต่อมาในภายหลัง ราวพุทธศตวรรษ ที่ ๔-๑๒ มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็กๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์^๒ ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยของ พระเครื่อง หรือพระพิมพ์น่าจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยราวศตวรรษที่ ๔ จากการยอมรับนำศาสนาพุทธเข้ามาในประเทศไทยตามหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือศาสนวงศ์และศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งกล่าวไว้ว่าได้ส่งสมณะทูตมีพระโสณะเถรและพระอุตตรเถรไปยังแดนสุวรรณภูมิจากความนิยมที่แพร่หลายในประเทศอินเดียไปยังประเทศอื่นรวมทั้งประเทศไทยในช่วงแรก

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๑๓๕.

^๓ ทวีศักดิ์ เกษปทุม, **พระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

ทำให้วัตถุประสงคในการสร้างพระเครื่องเปลี่ยนไปจากสมัยแรกๆที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ก็กลายเป็นสร้างขึ้นเพื่อแสวงหาหนทางบุญตามคำมูลที่ได้กระทำสักการบูชาโดยตั้งความปรารถนาให้ประสบความสำเร็จในชีวิตประจำวันและในกาลภายหน้าพร้อมกันนั้นก็น่าจะรวมถึงการตั้งใจให้เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ด้วย^๔ สำหรับมูลเหตุที่พระเครื่องสืบทอดจนถึงปัจจุบันนี้เกิดจากมูลเหตุที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือความศรัทธา ประการที่สองคือ การสะสมโดยความศรัทธาก็ให้เกิดแรงจูงใจให้สร้างรูปปฏิมากรรมต่างๆจนกลายมาเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุซึ่งปัจจุบันความศรัทธาเกิดจากสองสาเหตุคือ ๑) ความเคารพนับถ้อยยกย่องเชิดชูจึงต้องสร้างวัตถุที่ทรงคุณค่ามาทำการสักการบูชาจนแสดงออกมาเป็นปฏิมากรรมต่างๆ ๒) ความศรัทธาความเชื่อในกุศลผลบุญที่จะได้รับจากการสร้างได้ดำรงไว้และสืบทอดพระศาสนาในรูปการสร้างพุทธปฏิมาไว้ตามกรุต่างๆ ด้านการสะสมเจตนาธรรมที่สำคัญของผู้สะสมพระเครื่องมีดังนี้ ๑) สะสมไว้เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระธรรม ๒) สะสมไว้เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึง พระเดชพระคุณ ของพระพุทธเจ้าฝ่ายมหายาน ๓) สะสมไว้เพื่อศึกษาทางโบราณคดีและสกุลศิลปะ ๔) สะสมไว้เชิงพุทธศิลป์ ๕) สะสมไว้เพื่อธุรกิจ ๖) สะสมไว้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง^๕ เมื่อสังคมไทยได้เข้าสู่สังคมสมัยใหม่จึงทำให้สถาบันเศรษฐกิจมาเป็นศูนย์กลางแทนที่สถาบันศาสนาโดยมีศูนย์การค้าเป็นศูนย์กลางของชุมชนดังนั้นก็ทำให้อุบาสก อุบาสิกาชาวพุทธในปัจจุบันเริ่มเหินห่างจากพระศาสนาหลักธรรมคำสั่งสอน และไม่นิยมเข้าวัดทำบุญเหมือนในครั้งอดีต จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าความเชื่อความและความศรัทธาของประชาชนในสังคมไทยที่อยู่ภายในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ทำให้มีคติมุมมองต่อพระศาสนาในแง่ลบ พระเครื่องซึ่งเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงถูกตีความอย่าไม่ตรงกับเจตนาความตั้งใจของผู้สร้างทั้งที่จริงแล้วพระเครื่องจัดสร้างขึ้นเพื่อใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่นใน การรับพระเครื่องนั้นผู้รับต้องไปรับเองกับมือเพื่อให้พระอาจารย์ประสิทธิประสาทความศักดิ์สิทธิ์ให้(กุศโลบายดึงคนเข้าวัด)หรือในบางวัดเช่น หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ แห่งวัดสระแก จังหวัดอยุธยา นั้นใครก็ตามที่อยากได้พระเครื่องของท่าน ท่านต้องให้คนคนนั้นไปนั่งสมาธิให้ท่านดูจนเป็นที่น่าพอใจของท่านเสียก่อนท่านจึงจะมอบพระเครื่องให้คนผู้นั้นไปบูชาและเวลานั่งสมาธิท่านจะสั่งให้นาพระเครื่องของท่านวางไว้บนมือทุกครั้งเพื่อเป็นกำลังใจในการทำสมาธิ(กุศโลบายในการฝึกสมาธิ) โดยท่านกล่าวถึงการสร้างพระเครื่องวัดมณคลต่างๆว่า

^๔ นิติ กสิโกศล, พระเครื่อง : ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^๕ สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย, มรดกแผ่นดิน:การศึกษาพระเครื่องชั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พีเค อินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๖.

“ท่านสร้างพระมาตลอดนับแต่บวชพระใหม่ๆ เพราะใจเราจะได้อยู่กับพระเป็นบุญเป็นกุศลดีกว่าไปทำอย่างอื่น”^๖ กล่าวถึงผู้นำพระเครื่องวัตถุมงคลต่างๆ ไปใช้ว่า “ติดวัตถุมงคลยิ่งดีกว่าไปติดวัตถุอัปมงคล”(กุศโลบายในการฝึกพุทธานุสติ)^๗

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น วัดและพระภิกษุสงฆ์สามารถนำรูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพพร้อมสำหรับยุคสมัยปัจจุบันที่คนในสังคมยึดถือทุนนิยมและวัตถุนิยมเป็นหลักในชีวิตจึงทำให้คนในสังคมปัจจุบันขาดชนบธรรมนิยมวัฒนธรรมรวมทั้งหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยเพื่อให้ทราบถึงหลักการ วิธีการและแนวทางการบริหารจัดการโดยใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่เพื่อนำมาเป็นหลักในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปและสามารถนำไปบูรณาการประยุกต์ใช้เพื่อความดำรงอยู่ของวัดและพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมสืบไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร

๑.๒.๒ บทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๒.๓ รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๑.๓.๓ รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย

^๖ สมโภชน์ ทองแดง, **พรหมปัญโญเถระ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลป์สยามบรรจุกุภัณฑ์และการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับ การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทความงานวิจัยในวารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ตามหัวข้อดังนี้คือ (๑) แนวคิดการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๒) แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (๓) แนวคิดเกี่ยวกับการนำประโยชน์พระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลโดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการและสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ จากแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากทฤษฎี การบริหารจัดการ ๔ M มีหัวข้อดังนี้คือ (๑) ด้านบุคคล (๒) ด้านงบประมาณ (๓) ด้านวัสดุ (๔) ด้านการจัดการ

๓) รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลโดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการและสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ จากแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากทฤษฎี การบริหารจัดการ ๔ M มีหัวข้อดังนี้คือ (๑) ด้านบุคคล (๒) ด้านงบประมาณ (๓) ด้านวัสดุ (๔) ด้านการจัดการ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แบบไม่เป็นทางการ ทำการสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้ทำการสร้างขึ้น (Questionnaires) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวน ๑๘ รูป และผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้สร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ จำนวน ๑๘ รูป ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กลุ่มผู้สร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ จำนวน ๑๘ รูปดังนี้

๑. พระเทพญาณมงคล ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
๒. พระราชวชิรเมธี ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ
๓. พระโสภณพัฒนคุณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพุน้อย
๔. พระครูพิศิษฐ์ประชาภาณ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอินทาราม
๕. พระครูวิจิตรธรรมภาณี ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดละหารไร่
๖. พระครูสิริวัชรธรรมานุรักษ์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมะนาว
๗. พระครูวชิรชัยวัตร ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่
๘. พระครูประจักษ์คุณารักษ์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมัทธมวาส
๙. พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเกตราสุขารมย์
๑๐. พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์ ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ
๑๑. พระครูปริชาธรรมวิจิตร ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม
๑๒. พระปลัดบุญมี ปุณฺณภาโค ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดวัดเขาน้ำจืด
๑๓. พระครูปลัดศุภชัย ขนดีโก ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ
๑๔. พระมหาจันทน์ จรณธมฺโม ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด
๑๕. พระมหาสุชาติ สุชีโว ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่
๑๖. พระมหาสงคราม สุขเมโธ ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์
๑๗. พระศุภชัย ภทฺทมนี ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม
๑๘. พระครูปลัดสุวรรณ มหาปณฺโญ ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ๑) วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๒) วัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ๓) วัดละหารไร่ ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ๔) วัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ๕) วัดพุน้อย ตำบลหนองม่วง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ๖) วัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ๗) วัดหนองไผ่ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร ๘) วัดมัทธมวาส บ้านดอนกง ตำบลอู่จวน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ๙) วัดเกตราสุขารมย์ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๑๐) วัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๑) วัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

๑๒) วัดวัดเขาน้ำใส ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ๑๓) วัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๑๔) วัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ๑๕) วัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ๑๖) วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ๑๗) วัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ๑๘) วัดดงสัก ตำบลพงดึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การบริหารจัดการ หมายถึง การควบคุมคุณภาพโดยหลักทฤษฎี การบริหารจัดการ ๔ M ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้ (๑) ด้านบุคคล คือ เจ้าหน้าที่ (๒) ด้านงบประมาณ คือ งบประมาณที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง (๓) ด้านวัสดุ คือ พระเครื่อง (๔) ด้านการจัดการ คือ การจัดการงานที่เกี่ยวกับพระเครื่อง

๑.๕.๒ พระเครื่อง หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ย่อมาจากคำว่าพระเครื่องราง สร้างไว้สำหรับบรรจุไว้ในเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า อาจจะรวมถึงรูปสมมติของพระสงฆ์ อริยบุคคล พระโพธิสัตว์

๑.๕.๓ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา หมายถึง การอาศัยพระเครื่องเป็นอุบายวัตถุสื่อกลาง ในการถ่ายทอดคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาแก่ทุกคน

๑.๕.๔ พระสงฆ์ไทย หมายถึงพระสงฆ์สังกัดนิกายเถรวาทในประเทศไทยเท่านั้น

๑.๖ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทย

๑.๖.๒ เพื่อให้ทราบบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๑.๖.๓ เพื่อให้ทราบรูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” นี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อประกอบการวิจัยเป็นลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำประโยชน์จากพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องนั้นเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วหากแต่จะนับความเป็นมาเป็นไปนั้น มีที่มาที่ไปตั้งแต่สมัยครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่กล่าวคือ นับแต่สมัยที่มีการสร้างวิหารหรือวัด โดยเริ่มจากพระเจ้าพิมพิสาร ถวายอุทยานเวฬุวัน ให้เป็นอารามของพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์ทรงรับพระเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในพุทธศาสนา^๑ ในกาลต่อมาเมื่อมีการเพิ่มเติมสิ่งก่อสร้างที่มีความจำเป็นสำหรับการใช้สอย และเพื่อความสะดวกในการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุ การก่อสร้างจึงเป็นเรื่องของงานด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งในสมัยครั้งพุทธกาลนั้นมีคำเรียกงานก่อสร้างว่า “นวกกรรม”^๒ ในการต่อมาได้มีการประดับตกแต่ง เป็นการเพิ่มความสวยงาม ประณีตวิจิตรพิสดารมากขึ้น คือ งานประติมากรรม และงานจิตรกรรม คือ งานเขียนภาพ บอกเล่าเหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เช่นชาดกต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา รวมทั้งภาพวาดบนผนังถ้ำ เป็นต้น ดังนั้นวัดจึงกลายเป็นที่รวมของศิลปะ – วัฒนธรรมของในยุคสมัยนั้นจึงถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของงานด้านพุทธศิลป์ซึ่งในภายหลังได้มีการพัฒนาจนมาถึงในยุคปัจจุบัน ภายหลังเหล่าผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้าต้องการสิ่งที่ระลึกเพื่อนึกถึงพระศาสดา จึงนึกถึงพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในครั้งที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^๒ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๘/๑๑๙.

ในพระไตรปิฎกได้แสดงข้อความถึง เจตีย์ที่เป็นรูปของวัตถุอยู่บ้าง คือ ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานระหว่างต้นสาละ ณ เมืองกุสินารา หมู่เทวดา และมนุษย์ต่างพร้อมใจกันบูชาพระพุทธองค์ด้วยเครื่องสักการะต่าง ๆ เพราะคิดว่านับแต่นี้ไปจะไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าอีกแล้ว พระอานนท์ได้กราบทูลถึงความรู้สึกเช่นนี้ของหมู่เทวดา และมนุษย์ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า มีสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง^๓ ที่พุทธบริษัททั้งหลายควรระลึกถึง คือ ๑) สถานที่ประสูติ ๒) สถานที่ตรัสรู้ ๓) สถานที่ทรงแสดงปฐมเทศนา ๔) สถานที่ดับขันธปรินิพพาน เป็นสถานที่ที่พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ควรไปสักการบูชา ผู้ใดได้จาริกไปยังเจตีย์ มีจิตเลื่อมใส เมื่อตายแล้วผู้นั้นจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^๔ ในลำดับถัดมาพระพุทธองค์ตรัสถึง การสร้างสถูปถวายแก่บุคคลว่า

อานนท์ อุบารหบุคคล คือ ผู้ควรสร้างสถูปถวายมี ๔ จำพวก ๑) พระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุบารหบุคคล ๒) พระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นอุบารหบุคคล ๓) พระสาวกของพระตถาคต เป็นอุบารหบุคคล ๔) พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุบารหบุคคล บุคคลดังกล่าวนี้เป็นบุคคลพิเศษ สมควรแก่การสร้างพระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ สำหรับการสักการะบูชากราบไหว้ของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส พระพุทธองค์ตรัสขยายความว่า ชนเป็นอันมากทำจิตให้เลื่อมใส ด้วยคิดว่า นี่เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น นี่เป็นสถูปของพระ-ปัจเจกพุทธเจ้า นี่เป็นสถูปของพระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า พวกเขาทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^๕ จึงก่อเกิดเป็นความเชื่อในการสร้างวัตถุเพื่อใช้ในการบูชาเพื่อเป็นเครื่องรำลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๗ วันมัลลกะษัตริย์ได้ทำพิธีถวายเพลิงพระบรมศพของพระองค์จนสำเร็จเรียบริยโทณพราหมณ์ คือ พราหมณ์ผู้ใหญ่เป็นที่เคารพนับถือของกษัตริย์ทั้งหลาย เห็นเหตุการณ์ซึ่งส่อเค้าว่าจะเกิดความไม่สงบขึ้นจึงขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ได้นำไปบรรจุในพระสถูปจนได้แพร่กระจายไปยังทิศต่างๆ ภายหลังกษัตริย์กรุงโมริยะแห่ง เมืองปิปฬลิวัน ส่งทูตมาขอแบ่งส่วนพระบรมสารีริกธาตุบ้างแต่เมื่อมาถึงการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุได้เสร็จสิ้นไปแล้ว เจ้ามัลลกะจึงมอบพระอังคารเถ้านให้ไป กษัตริย์กรุงโมริยะจึง นำไปบรรจุในสถูปที่ทรงสร้างไว้ สำหรับสักการะบูชาที่เมืองของตนรวมเป็นพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง พระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๙ และพระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๑๐^๖ ในสมัยนั้นวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าโดยตรงนั้นมี ๔ ประเภท คือ ๑) ธาตุเจตีย์ คือ เจตีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังเสด็จดับขันธปรินิพพาน และมีพุทธดำรัสให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่ ๔ แห่ง ๒) บริโภคเจตีย์ คือ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งที่พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ปฐมเทศนา และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ต่อมาได้เพิ่มสถานที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าสถานที่พระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ สถานที่บรรจุพระอังคาร สถานที่ถวายเพลิงพระสรีระ สถานที่ถวายเพลิงพระสรีระ สถานที่บรรจุพระอังคารใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุ สถานที่รับพันธู์พระศรี

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๓/๑๕๑.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๖/๑๕๓.

มหาโพธิ์ไปปลูก ณ ที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังนับบริหารเครื่องใช้ของพระพุทธเจ้า เช่น บาตร จีวร ธมกรก เสนาสนะ เติง ตั้ง กุฏิ วิหาร เข้าไว้ในบริโศกเจดีย์ ๓) ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระธรรม ได้แก่ จารึกพระพุทธพจน์ เช่น อริยสัจ, ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ลงในใบลาน แล้วนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ ต่อมาภายหลังเมื่อมีการจารึกพระธรรมเป็นตัวอักษรแล้ว จึงนับพระไตรปิฎกเข้าเป็นธรรมเจดีย์ด้วย ๔) อุเทสิกเจดีย์ ได้แก่ พุทธเจดีย์อย่างอื่นที่นอกเหนือจากเจดีย์ ๓ อย่างข้างต้น สร้างอุทิศพระพุทธเจ้าหรือสร้างเพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ได้แก่ ธรรมจักร รอยพระบาท พระพุทธรูป ที่สร้างด้วยถาวรวัตถุเช่น เงิน ทอง แก้ว มณี ศิลา โลหะ ดิน ปูน หรือไม้^๗

๒.๑.๑ การสร้างพระพุทธรูป

มีตำนานการสร้างพระพุทธรูปในครั้งพุทธกาลนั้น คือเรื่องพระแก่นจันทน์ มีประวัติดังนี้ว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรงเสด็จไปโปรดพระพุทธานุชาตบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลาหนึ่งพรรษา นั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์เป็นเวลานาน เกิดความระลึกถึงจึงรับสั่งให้นายช่างสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยด้วยไม้แก่นจันทน์แดง แล้วประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธองค์เคยประทับ เมื่อครั้งพระพุทธองค์เสด็จกลับมาจากดาวดึงส์แล้ว ก็ทรงบันดาลให้พระแก่นจันทน์นั้นเลื่อนหลีกไปจากพระอาสนะ แต่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้รักษาพระแก่นจันทน์นั้นไว้ให้แก่สาธุชนรุ่นหลังเพื่อเป็นตัวอย่างของพระพุทธรูปเมื่อพระองค์ทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้ว^๘

ตำนานพระแก่นจันทน์นี้ ดูจะมีความขัดแย้งในความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์อยู่ค่อนข้างมากนั่นคือ หากมีพระบรมพุทธานุญาตให้มีการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่สมัยพุทธกาล แล้วในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชก็คงมีการสร้างพระพุทธรูปเป็นวัตถุเจดีย์ขึ้นอย่างมากมายแต่ในความเป็นจริงนั้นปรากฏว่าไม่มีพระพุทธรูปอยู่เลย แม้แต่อุเทสิกเจดีย์ที่สร้างขึ้นเมื่อล่วงสมัยพระเจ้าอโศกมาแล้วลายจำหลักรูปภาพเรื่องพุทธประวัติซึ่งทำขึ้นเป็นเครื่องประดับเจดีย์ต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นรูปผู้อื่นไม่ปรากฏรูปของพระพุทธเจ้าเลย^๙ ตำนานการสร้างพระแก่นจันทน์นั้นจึงไม่น่าจะเป็นความจริง แต่น่าจะเกิดขึ้นสมัยประเพณีการสร้างพระพุทธรูปได้แพร่หลายแล้วใน พ.ศ. ๗๐๐ – ๘๐๐ ปี^{๑๐}

^๗ พระมหาสมชาย ทีปภาโส (บุญเกลี้ยง), ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ๒๑ เซ็นต์จูรี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕-๔๖.

^๘ ส. พรายน้อย, พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

^๙ สุจิตร์ วงษ์เทศ, อพทานิสถาน แหล่งผลิตพระพุทธรูปองค์แรกของโลก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

การสร้างพระพุทธรูปนั้นเริ่มปรากฏชัดในยุคสมัยราวระหว่างปี พ.ศ. ๕๐๐-๘๐๐ โดยมีที่มาที่ไปคือ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชกษัตริย์ของกรีกได้ขยายอำนาจมาถึงอินเดียตอนเหนือ คือ เมืองคันธารราชูร์ของอินเดีย พระองค์นำชาวกรีกมาตั้งรกรากอยู่กับชาวพื้นเมือง ก่อนยกทัพกลับได้ทรงแต่งตั้งแม่ทัพของพระองค์ ไว้ทำหน้าที่ในการรักษาอาณาเขต รู้จักกันในนามพระยามิลินท์หรือกษัตริย์เมนันเดอร์ (Manander)

เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยนา" หรือ "โยนก" โดยพระเจ้าเมนันเดอร์ที่ ๑ หรือ พระยามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธารราชูร์ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อำนาจเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาเกต หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสน จนทำให้พระเจ้ามิลินท์ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปจฺฉาวิสนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหาได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธารราชูร์ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ (ปางพระพุทธรูป) พระพุทธรูปรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมนันเดอร์ที่ ๑ ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธารราชูร์เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๒,๐๐๐ ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธารราชูร์ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธารราชูร์จึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก^{๑๑} ในการสร้างพระพุทธรูปนั้นพระองค์ได้ให้เหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิต กับพวกนายช่างประชุมปรึกษากันว่า ควรทำอย่างไร โดยการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีข้อบังคับอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นนั้นจะต้องทำให้แปลกไปจากรูปคนที่พบเห็นทั่วไป ใครเห็นสามารถรู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปของพระพุทธเจ้า

๒) พระพุทธรูปจะต้องสร้างให้มีพุทธลักษณะงดงาม เป็นที่ขอบใจของผู้คนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา การสร้างพระพุทธรูปในประเทศอินเดียนั้น เริ่มต้นขึ้นในแคว้นคันธารราชูร์ จากชนชาติกรีก และก่อให้เกิดเป็นงานสร้างที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปที่สำคัญๆ อีกมากมาย^{๑๒} ขณะที่คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้วหลายร้อยปีไม่เคยมีผู้ใดเห็นรูปพรรณสัณฐานของพระพุทธองค์ข้างจึงต้องยึดพระพุทธรูปลักษณะจากคัมภีร์มหาปุริสลักษณะของพราหมณ์^{๑๓} ด้วยเหตุนี้จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปในอินเดียโดยแบ่งเป็นยุคได้ดังนี้

^{๑๑} ทวีศักดิ์ เกษปทุม, **พระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๐), หน้าที่ ๖.

^{๑๒} จารุวรรณ พึ่งเที่ยร, **พุทธศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๗-๖๓.

^{๑๓} สมพร ไชยภูมิธรรม, **ปางพระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗-๒๘.

สมัยเมารยะ (Mauraya พ.ศ. ๓๐๐-๖๐๐) มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงประกาศแผ่พระพุทธศาสนาไปทุกดินแดน พร้อมกับนำเสาอโศกไปประดิษฐานไว้เพื่อเป็นเครื่องหมายว่า ดินแดนนั้นนับถือพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงสร้างสถูปสาญจี และทำภาพประติมากรรมบอกเล่าพุทธประวัติไว้มากมาย แต่ใช้แทนด้วยสัญลักษณ์^{๑๔} เช่น ดอกบัว หมายถึง การประสูติเพราะเมื่อพระมหาบุรุษมาจุตินั้นมีดอกบัวมารองรับพระบาททั้งเจ็ดก้าว, ต้นศรีมหาโพธิ์ หมายถึง การตรัสรู้เพราะพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์, ธรรมจักร หมายถึง การแสดงปฐมเทศนาเพราะพระสูตรที่ใช้ในการโปรดพระสาวกนั้นคือบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, พระสถูป หมายถึง การเสด็จดับขันธปรินิพพานเพราะเป็นที่สำหรับเก็บพระบรมสารีริกธาตุ สำหรับในสมัยนี้นั้นยังไม่กล้าที่จะประดิษฐ์พระพุทธรูป ทำให้ประติมากรรมทางพระพุทธศาสนารุ่นแรกของอินเดียอยู่ในสมัยราชวงศ์เมารยะนี้มีลักษณะเป็นประติมากรรมลอยตัวขนาดใหญ่ สลักจากหิน มีรูปร่างหนัก แข็งกระด้าง แสดงท่าหยุดนิ่ง เช่น รูปยักษ์ รูปสตรี นอกจากนี้ก็มีประติมากรรมภาพสลักนูนต่ำเป็นภาพพุทธประวัติ ภาพชาดกประดับตกแต่งรั้ว ชุมประตู่ และฐานสถูป ดังที่เห็นจากภาพ

ภาพที่ ๑ แสดงภาพพุทธศิลป์สมัยเมารยะ^{๑๕}

^{๑๔} กองพุทธศาสนศึกษา, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๘๑.

^{๑๕} ที่มาของภาพ: <https://tidtipt2012.wordpress.com/page/2/> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยคันธารราษฎร์ (Gandhara พ.ศ. ๕๐๐-๘๐๐) มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย มีเมืองตักศิลาเป็นศูนย์กลางของการศึกษา และอุดมไปด้วยศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ ได้มีการสร้างพระพุทธรูปที่เป็นรูปมนุษย์ครั้งแรก ในสมัยของพระเจ้ามีลิnth กษัตริย์เชื้อสายกรีกโยนก ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์ และนักรบ รวมทั้งทรงเชี่ยวชาญในงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรม โดยเฉพาะศิลปะเหมือนจริงตามแบบศิลปะกรีกโรมัน (Hellenic) ถูกนำเข้ามาในสังคมอินเดียเป็นจำนวนมากในรัชสมัยของพระองค์^{๑๖} ทรงมีพระราชอำนาจเหนือดินแดนแคว้นคันธารราษฎร์ตลอดถึงแคว้นปัญจาบของอินเดีย เนื่องจากทรงมีพระราชศรัทธาพระพุทธศาสนาจึงมีแนวคิดสร้างพระพุทธรูปเพื่อบูชาสักการะ ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อครั้งที่ประติมากรรมพระพุทธรูปขึ้นนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว ผู้ที่ได้พบเห็นก็ล่วงแต่ไม่มีชีวิตอยู่แล้ว การสร้างพระพุทธรูปในเบื้องต้นจึงอาศัยเพียงตำนานบอกเล่าที่สืบทอดมา เช่นลักษณะต่าง ๆ ในคัมภีร์มหาปุริสลักษณะเป็นต้น^{๑๗} ทำให้พระพักตร์ของพระพุทธรูปสมัยแรกจะดูล้ำหน้าของเทพเจ้ากรีก และมีจีวรเป็นริ้วผ้าแบบธรรมชาติอันเป็นอิทธิพลของโรมันเนื่องจากการบูรณาการทางวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการที่มีการติดต่อสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับซีกโลกตะวันตก ของอารยธรรมกรีก เปอร์เซีย เมโสโปเตเมีย อียิปต์กับซีกโลกตะวันออกของชาวอารยัน ดราวิเดียน ในดินแดนชมพูทวีป รวมทั้งชนเชื้อสายมองโกลอยด์จากใจกลางทวีปเอเชีย^{๑๘}

ภาพที่ ๒ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยคันธารราษฎร์^{๑๙}

^{๑๖} สุจิตร วงษ์เทศ, อฟกานิสถาน แหล่งผลิตพระพุทธรูปองค์แรกของโลก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชูปถัมภ์, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๔-๔๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๑๙} ที่มาของภาพ: <http://f.ptcdn.info/410/018/0001/.....> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยมถุรา (Mathura พ.ศ. ๕๐๐-๕๐๐) ถิ่นกำเนิดทางภาคเหนือของอินเดียเป็นศิลปะในยุคเดียวกับคันทาราชาลัวร์ พุทธศิลป์ในสมัยนี้แบ่งเป็น สองยุค คือ

๑) ยุคแรก พระพุทธรูปมีลักษณะโครงสร้างกายแข็งแรงบึกบึน สร้างหยาบ ๆ ไม่ละเอียด

๒) ยุคหลัง จะสร้างแบบผสมผสานกับสมัยคันทาราชาลัวร์ ประติมากรรมในสมัยนี้จะนิยมใช้หินทรายสีชมพูแก่ลักษณะของพระพุทธรูปในสมัยนี้จะมีความเป็นพื้นเมืองเข้ามาผสมจะยังคงแสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะแบบคันทาราอยู่บ้าง พระพักตร์ของพระองค์จะมีลักษณะคล้ายชาวอินเดียมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีภาพสลักบนงาช้างและกระดูกด้วยวิธีแกะสลัก ศิลปะแบบมถุรา ระยะเวลาหลังยังคงรักษาการประดิษฐ์แบบธรรมชาติของศิลปะอินเดียโบราณไว้ และจะเริ่มคลี่คลายเป็นแบบอุดมคติมากขึ้นในช่วงเวลาต่อมาทำให้เกิดประเพณีการสร้างพระพุทธรูปในยุคมถุรา ศิลปะแบบมถุรา มีลักษณะแบบพื้นเมืองของอินเดีย ลักษณะพระเศียรกลม พระพักตร์อัม พระโอษฐ์มีรอยยิ้ม พระเกศาเรียบไม่มีเส้น พระเมาลีทำเป็นขมวดก้นหอย พระพุทธรูปในยุคนี้มีความอ่อนสมบุรณ์ พระอุระ(อก)มีลักษณะคล้ายกันของสตรีเพศ ครองจีวรห่มคลุม จัดริ้วเป็นระเบียบ ประทับบนฐานสิงห์ มีรูปพระโพธิสัตว์และพระสาวกแวดล้อม แสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาหายาน^{๒๐}

ภาพที่ ๓ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยมถุรา ยุคหลัง^{๒๑}

^{๒๐} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, กำเนิดและพัฒนาการแห่งพระพุทธรูป, (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=467&articlegroup_id=97 [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๒๑} ที่มาของภาพ: [web.facebook.com/พุทธศิลป์โบราณศึกษาและศิลปะไทยร่วมสมัย](https://www.facebook.com/พุทธศิลป์โบราณศึกษาและศิลปะไทยร่วมสมัย) [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยอมราวดี (Amaravarti พ.ศ. ๕๙๐-๘๖๓) ถิ่นกำเนิดอยู่ทางภาคใต้ของประเทศอินเดีย ในยุคต้น ๆ จะสร้างเป็นศิลปวัตถุเพื่อศาสนาพราหมณ์ เริ่มประมาณปี พ.ศ. ๕๙๐ มีลักษณะของพระพุทธรูปแบบผสมผสานโดยเอาศิลปะสมัยมถุรา และสมัยคันธารราชูร์ผสมเข้าด้วยกัน จึงได้องค์พระพุทธรูปทั้งดงาม สละสลวยขึ้น และเริ่มเป็นแบบอุดมคตินิยมมากขึ้น พระพุทธรูปของสมัยอมราวดีนี้ ส่งผลไปถึงลังกาเป็นอย่างมาก และต่อมาเมื่อสุโขทัยรับเอาพระพุทธรูปศาสนาเข้ามา จึงได้แบบอย่างของพระพุทธรูปมาจากแบบอมราวดีนี้ด้วย^{๒๒} พระพุทธรูปยุคนี้ ได้มีการคิดให้มีเม็ดไรพระศกเป็นกันหอยขึ้นเป็นครั้งแรก^{๒๓} มักครองจีวรเฉียงเป็นริ้วทั้งพระองค์ และบางครั้งพระพักตร์คล้ายประติมากรรมโรมัน^{๒๔}

ภาพที่ ๔ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยอมราวดี^{๒๕}

^{๒๒} พุทธศาสนิกชน, **พุทธประวัติจากหินสลัก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๑.

^{๒๓} เกษมสุข ภมรสถิต, **พระพุทธรูปหรือรูปแห่งพุทธะ**, (เชียงใหม่ : ธนบรรณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗๓.

^{๒๔} อ่างใน พระมหาอุดม ปณฺญาโก, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : กรณีศึกษาเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๕} ที่มาของภาพ: พริยะ ไกรฤกษ์, **พระพุทธรูปภูมิมา อัตลักษณ์พุทธศิลป์ไทย**, หน้า ๑๗๑.

สมัยคุปตะ (Gupta พ.ศ. ๘๖๓-๑๑๙๐) อยู่ทางภาคเหนือ ในราชวงศ์คุปตะ ถือกันว่าเป็นสมัยของช่างที่มีฝีมือสูงสุดของอินเดีย (Classic) มีความงามโดดเด่น เป็นอย่างคนอินเดียแท้ ๆ โดยผ่านวิวัฒนาการทางด้านศิลปะด้วยระยะเวลาอันยาวนาน จนประกอบขึ้นเป็นพุทธศิลป์ในอุดมคติอย่างสมบูรณ์แบบ มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นหลายปาง ถือได้ว่าพระพุทธรูปในสมัยนี้ มีการแสดงออกซึ่งอากัปกิริยาท่าทางที่มีคุณค่าเหนือทุก ๆ สมัยในอินเดีย^{๒๖} และพระพุทธรูปในสมัยนี้ได้แพร่หลายออกไปทั่วทั้งประเทศอินเดีย^{๒๗} พระพุทธรูปสมัยคุปตะนี้ที่เห็นชัดเจนที่สุดคือ ที่สารนาถ สมัยคุปตะนี้นับเป็นยุคทองของศิลปะอินเดีย พระพุทธรูปสมัยนี้พระเกศาขมวดเป็นก้นหอยเช่นเดียวกับสมัยมถุรา พระเกตุมาลาเป็นต่อม พระพักตร์เป็นแบบอินเดีย ห่มจีวรบางแนบติดพระองค์ ไม่มีริ้ว พระอังสะกว้าง บั้นพระองค์เล็ก ปางประทับนั่งเป็นที่นิยมมากที่สุด ฐานล่างนิยมแกะรูปกวาง พระธรรมจักร พระสาวกติดไว้ด้วย หินที่นิยมนำมาแกะสลัก ในสมัยนี้คือหินทรายแดงเพราะง่ายต่อการแกะ ส่วนสมัยคันธาระนิยมหินดำเรือหินสบู่ซึ่งจะดูเรียบและง่ายต่อการแกะสลักมากกว่าหินทราย

ภาพที่ ๕ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยคุปตะ^{๒๘}

^{๒๖} จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๗.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน,

^{๒๘} ที่มาของภาพ: <http://www.oknation.net>. [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยปาละ (Pala พ.ศ. ๘๖๕-๑๓๐๐) ถิ่นกำเนิดในแคว้นอ่าวเบงกอล ราชวงศ์ปาละ มีลักษณะพุทธศิลป์เป็นแบบของศาสนาพุทธมหายานผสมกับฮินดู^{๒๙} กลายเป็นพุทธศาสนาหลักที่เด่นชัด แสดงความเคารพนับถือพระอาทิตย์พระพุทธรูปเจ้า คือ พระพุทธรูปเจ้าผู้สร้างโลก มีการใช้เวทย์มนต์ต่าง ๆ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงคมชัด พระโอษฐ์ยกเป็นขอบคมเป็นสัน จีวรบางแนบเนื้อ นิยมตกแต่งให้มีภาพประกอบมาก^{๓๐} อีกอย่างหนึ่งที่ศิลปะแบบปาละชอบก็คือจะนั่งบนฐานบัว เพราะฉะนั้นตั้งแต่นี้เป็นต้นไปพระพุทธรูปก็จะนั่งบนกลีบบัวและดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ในศิลปะปาละจะมีสิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือเขามักจะทำพระพุทธรูปประวัติ ๘ ตอนในแผ่นเดียวกัน ตรงกลางปางตรัสรู้ เห็นทำปางมารวิชัยที่อยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ตรงนี้และโดยรอบ ๆ จะมีเจ็ดตอน ซึ่งแปดตอนนี้เรียกเป็นสันสกฤตว่า “อชฏมหาปาฏิหาริย์”

ภาพที่ ๖ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยปาละ^{๓๑}

^{๒๙} อ่างใน วิชาญ เลี้ยวเส็ง, “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว: ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๐} จารุวรรณ พึ่งเทียร, พุทธศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙.

^{๓๑} ที่มาของภาพ: <http://www.cuharry.com//เรื่องเล่าพุทธประวัติ-จ/> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยปาละ-เสนะ (Pala-Sena พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๗๐๐) เป็นยุคที่มี ๒ ราชวงศ์ มีศิลปะใกล้เคียงกันมาก แข่งกันสอนทั้งศาสนาพุทธนิกายมหายาน และศาสนาพราหมณ์ นิยมสร้างพระพุทธรูปที่ประดับตกแต่งจนดูอลังการ และดูมีเรื่องราวมาก เมื่อพุทธกาลล่วงได้ ๑,๐๐๐ ปีเศษ การนับถือศาสนาพุทธในอินเดียก็เปลี่ยนไป เกิดการแข่งขันกันสั่งสอนระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ถ้ากษัตริย์องค์ใดนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธก็จะเจริญรุ่งเรือง แต่เมื่อกษัตริย์นับถือทั้งสองศาสนานี้ปนกัน จึงทำให้เกิดศาสนาพุทธลัทธิใหม่ขึ้น เรียกว่า “ลัทธิตันตระ” เกิดจากศาสนาพุทธนิกายมหายานเจือด้วยลัทธิฮินดู สกฤตศิลปะปาละวะ แต่เนื่องจากการผสมผสานกันระหว่างลัทธิมหายานและลัทธิฮินดู จึงนิยมตกแต่งให้อลังการ ทำให้รูปทรงเสียความกลมกลืนจนดูรกเกินไป สรูปเจดีย์และปราสาทนิยมทำหลาย ๆ ยอด ทำฐานสูง ย่อมุมสลัปซ็อนและตกแต่งลวดลายมากขึ้น

ภาพที่ ๗ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยเสนะ^{๓๒}

^{๓๒} ที่มาของภาพ: <https://pi-nu.blogspot.com/2012/09/the-gupta-period.html> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สมัยโจฬะ (Chola พ.ศ. ๑๓๙๘-๑๘๐๐) เจริญอยู่ทางตอนใต้ของอินเดียรวมถึงศรีลังกา นับถือศาสนาพุทธนิกายหินยาน (เถรวาท) อย่างมั่นคงมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช งานพุทธศิลป์แบบ “โจฬะ” จึงได้พัฒนาเป็นพุทธศิลป์ที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เนื่องจากโจฬะเป็นอาณาจักรตอนใต้ของอินเดียที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเป็น “ชาวทมิฬ” ศิลปะโจฬะจึงเป็นศิลปะโดยตรงโดยแท้ของ “ชาวทมิฬ” คือมีพระพุทธรูปลักษณะเช่นชาวทมิฬที่มี “พระวรกาย” (ร่างกาย) ลำสันบิกบิน “พระอุระ” (อก) กลมแน่นนูนราวกับนักกล้ามที่แสดงถึงความกล้าหาญแข็งแรงตามแบบฉบับของ “ชนชาวทมิฬ” ส่วน “พระพักตร์” (หน้า) กลม “พระปรางค์” (แก้ม) อูมนูนเด่น “พระเนตร” (ตา) กลมโต “พระนาสิก” (จมูก) โด่งเป็นสันตอนปลายใหญ่ราวจมูกของราชสีห์ “พระโอษฐ์” (ปาก) จะหนาซึ่ง “พระพุทธรูปลักษณะโดยรวม” แม้จะเข้มแข็งบิกบินราวกับ “นักรบชาวทมิฬ” แต่ก็แฝงไว้ด้วย “ความสงบเคร่งขรึม” และ “พระเมตตา-พระมหากรุณาธิคุณ” พุทธศิลป์แบบ “โจฬะ” นี้ได้ส่งอิทธิพลต่อพุทธศิลป์ในประเทศใกล้เคียงอย่าง “ลังกา, พม่า, ไทย” เพราะอาณาจักรโจฬะเจริญรุ่งเรืองมาประมาณปี พ.ศ. ๒๐๐๐ จึงล่มสลายด้วยเหตุถูก “กองทัพมุสลิม” เข้ายึดครอง^{๓๓}

ภาพที่ ๘ แสดงภาพพระพุทธรูปสมัยโจฬะ^{๓๔}

^{๓๓} ปิยะนุช นาคคง, พุทธศิลป์โจฬะ,(ออนไลน์). แหล่งที่มา:<http://www.siamsouth.com/smf/index.php?topic=28982.0> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

^{๓๔} ที่มาของภาพ: <http://moonfleetasia.blogspot.com/2015/11/14112558-fb.html> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

๒.๑.๒ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ศาสนาพุทธเกิดขึ้นในชมพูทวีปซึ่งในปัจจุบันเป็นดินแดนของประเทศอินเดีย ประเทศเนปาล ประเทศอัฟกานิสถาน ประเทศปากีสถาน และประเทศบังคลาเทศ แต่หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่อยู่ที่ประเทศอินเดีย เช่น สันเขื่อนีสถาน และพุทธสถานต่าง ๆ ศาสนาพุทธเข้าสู่ประเทศไทยหลังจากการทำสงครามครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สายในส่วนของประเทศไทยเชื่อกันว่ามีคณะของสมณทูตซึ่งมีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกและอาจมีคณะสมณทูตชุดอื่นๆ^{๓๕} ตรงกับไทยประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐ - ๑๖๐๐ สมัยอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีอาณาเขตประมาณจากราชบุรี ถึงพิษณุโลก มีนครปฐมเป็นเมืองหลวง ได้มีการส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระธรรมในแผ่นดินสยามอีก และนักประวัติศาสตร์เชื่อว่า พระปฐมเจดีย์คือเจดีย์แห่งแรกในประเทศไทย ครานั้นพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่น จวบกระทั่งอาณาจักรทวารวดีเสื่อมไป แต่บ้างตำรากล่าวว่าพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ได้ความตามตำนาน พระพุทธเจดีย์พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า คนไทยเรานั้นได้นับถือ พระพุทธศาสนามาก่อนที่จะอพยพมาตั้งประเทศไทยในปัจจุบันนี้แล้ว ซึ่งเรื่องนี้ พระศรีวิสุทธิโมลี (ประยูทธ ป. ๙ ปัจจุบันเป็นพระพรหมคุณาภรณ์) ได้สรุปไว้ใน คำบรรยายเรื่อง พุทธศาสนากับ การศึกษาในอดีต ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๓ ว่าก่อนที่ชนชาติ ไทยจะได้ตั้งอาณาจักร เป็นประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งถือว่าเริ่มแต่การตั้งอาณาจักร สุโขทัยนั้น ชนชาติไทย ในภูมิภาคสุวรรณภูมิคลุกไปถึงรัฐไทยต่าง ๆ ในดินแดน ตั้งแต่ ทางตอนใต้ของประเทศจีนนั้น ได้รับนับถือพระพุทธศาสนามาแล้ว ทั้งสองนิกาย คือ ยุคแรกได้รับนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ผ่านทางประเทศจีน สมัยพระเจ้ามิ่งตี้ ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๗ รัชสมัยของขุนหลวงเฒ่า แห่งอาณาจักรอ้ายลาว ยุคที่สอง แยกออกเป็น ๒ ระยะ ระยะแรก สมัยอาณาจักรศรีวิชัยรุ่งเรือง ราวพุทธศักราช ๑๓๐๐ กษัตริย์แห่ง อาณาจักรศรีวิชัย ผู้นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน มีเมืองหลวงอยู่ที่เกาะสุมาตรา ได้แผ่ อำนาจเข้ามาถึงแหลมมลายู ได้ดินแดนตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีลงไปไว้ครอบครอง พระพุทธศาสนานิกายมหายานจึงแผ่เข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทยระยะที่ ๒ กล่าวว่าในสมัยลพบุรี เมื่อขอมเรืองอำนาจแผ่อาณาเขตเข้ามาครอบครอง ประเทศไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางทั้งหมด ในราวพุทธศักราช ๑๕๕๐ พระพุทธศาสนาแบบมหายาน^{๓๖} ซึ่งขอมรับมาจาก

^{๓๕} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, กรมการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๑.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

อาณาจักรศรีวิชัยเช่นกัน แต่ว่าเจ็ดด้วยศาสนา พราหมณ์ จึงแผ่เข้ามาในดินแดนแถบนี้ พร้อมด้วยภาษาสันสกฤต แต่ว่าดินแดนที่ขอมแผ่ อาณาเขตเข้ามานั้น เดิมทีประชาชนพลเมืองก็ได้รับนับถือพระพุทธศาสนาแบบหินยานอยู่แล้ว แต่สมัยที่พระโสณะ และพระอุตตระ ศาสนทูตสายที่ ๒ ใน ๙ สาย ของพระเจ้าอโศกมหาราช นำเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในสมัยทวารวดีในพุทธศตวรรษที่ ๓^{๓๗} ยุคที่สาม สมัยพระเจ้าอโนรุธมหาราช หรืออโนรธามังช่อ กษัตริย์พม่าแห่งอาณาจักร พุกามแผ่อำนาจเข้ามาในอาณาเขตลานนาและล้านช้าง ราวพุทธศักราช ๑๖๐๐ พระพุทธ ศาสนานิกายหินยานแบบ พุกามจึงได้แผ่เข้ามาในดินแดนแถบนี้^{๓๘} นี่จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งหากตามจารึกประวัติศาสตร์ชาติไทย นั้นปรากฏดังนี้ว่า พุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๘ ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ - ๑๘๐๐ สมัยอาณาจักรศรี วิชัย ซึ่งเชื่อกันว่า ศูนย์กลางของอาณาจักรอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีการรับอิทธิพล ทางด้านศาสนาทั้งพราหมณ์และพุทธฝ่ายหินยานและมหายานเข้ามาในยุคนั้น โดยเฉพาะนิกาย มหายานมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ดังที่ได้พบประติมากรรมสำริดรูปพระโพธิสัตว์ปางต่างๆ เช่นนาง ดารา นางปัญญาบารมี ส่วนศาสนาพราหมณ์ที่รับเข้ามานั้นจะเน้นเรื่องการปกครอง แต่การรับ อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียก็ได้รับมาทั้งหมด หากแต่นำมาปรับให้เข้ากับของเดิมที่มีอยู่ต่อมาในยุค ประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐ - ๑๑๐๐ พงศาวดารเหนือระบุว่าได้เริ่มสร้างเมืองละโว้ (ลพบุรี) ขึ้น โดย พระยาภาณุวรรณดิศ แต่เมื่อพิจารณาที่ตั้งของอาณาจักรแล้วละโว้อาจเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร ทวารวดีก็เป็นได้ เนื่องจากหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับศิลปกรรมของทวารวดีครอบคลุมไปถึงแถบเมือง นครสวรรค์ ประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐ - ๑๘๐๐ การขยายอำนาจของขอมแผ่ขยายเข้ามายังภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคตะวันออก จนถึงบริเวณ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ละโว้ได้รับ รูปแบบศิลปะขอม และรับการปกครองระบบกษัตริย์แบบทวารวดี ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ นิกายมหายานรวมทั้งศาสนาพราหมณ์ เป็นยุคที่ขอมเรืองอำนาจมาก จน พ.ศ. ๑๗๐๐ - ๒๑๐๐ อาณาจักรเชียงแสน มีอาณาเขตอยู่ทางภาคเหนือ จาก ๑๒ ปันนา ถึงหริภุญชัย นับถือศาสนาพุทธ นิกายหินยานจากอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละโดยผ่านเข้ามาทางประเทศพม่า แม้กระนั้นก็ถูกขอมเข้าตี และยึดอำนาจครอบครอง อาณาจักรสุโขทัย ตั้งอยู่บริเวณตอนเหนือของลุ่มน้ำเจ้าพระยา คือพื้นที่ ตอนบนของภาคกลาง ราวปี พ.ศ ๑๘๐๐ พ่อขุนบางกลางท่าวกับพ่อขุนผาเมืองได้ร่วมกันโจมตีขอม ได้เมืองหน้าด่านสุโขทัยคืนมาจากอำนาจขอม พ่อขุนบางกลางท่าวหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็น กษัตริย์ต้นราชวงศ์พระร่วงทรงสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยใช้ระบบการปกครองเยี่ยงบิดา ปกครองบุตร ทรงพยายามปลดแอกจากอิทธิพลขอมด้านการศาสนาได้มีการอัญเชิญพุทธศาสนาเถรวาท ลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาปลูกฝังทะนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรือง มีการพึ่งเทศน์ ฟังธรรม รักษา ศิล ทำบุญ ทำทาน สร้างวัด กระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายไปทั่วทุกภาคของเมืองไทยจน

^{๓๗} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, กรมการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๑.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

กลายเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทยตั้งแต่นั้นมา โดยมีความเจริญรุ่งเรืองควบคู่ไปกับการศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เช่น ภาพเขียนลายเส้นที่วัดศรีชุม ภาพลายเส้นบนรอยพระพุทธบาทที่ทำด้วยสำริด รูปหล่อสำริด รูปปูนปั้นต่างๆ อาณาจักรอยุธยาเริ่มต้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองหรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ กระทั่งเสียกรุงแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เป็นอาณาจักรที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์กลางทางการค้ากับต่างประเทศ ทั้งทางเอเชีย และยุโรป จึงมีชาวต่างชาติเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ไม่น้อย เป็นอาณาจักรที่มีความเข้มแข็งสามารถรวบรวมดินแดนต่างๆ รวมทั้งอาณาจักรสุโขทัย ไว้ในครอบครองได้ และในบางครั้งสามารถครอบครองอาณาจักรขอมเอาไว้ได้ด้วย นับว่าเป็นสมัยที่ประเทศสยามมีอาณาเขตแผ่กว้างไปมากที่สุด ในสมัยนี้ได้กลับมาปรับรูปแบบการปกครองของอินเดียโดยผ่านทางเขมร โดยวางรูปแบบการปกครองแบบเทวราชา เช่นเดียวกับกษัตริย์เขมร แต่ได้นำศาสนาพุทธเข้ามาผสมผสาน โดยถือว่ากษัตริย์เป็นทั้งเทวดาและพระโพธิสัตว์อีกด้วย กษัตริย์ทุกพระองค์ ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก หลายพระองค์ทรงผนวช ได้สร้างประเพณีพุทธศาสนาแบบผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ไว้มาก และได้สืบทอดมาถึงกาลยุค รัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี หลังจากสิ้นสมัยของพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีซึ่งมีระยะเวลาอยู่ประมาณ ๑๕ ปี กรุงเทพจึงเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรไทยจวบปัจจุบันสมัย ศิลปวัฒนธรรมและการศาสนาได้รับการฟื้นฟูอย่างจริงจัง

๒.๑.๓ การสร้างพระเครื่องในประเทศไทย

พระเครื่องมีความเป็นมาและวิวัฒนาการอันยาวนาน ก่อนจะมาเป็นพระเครื่องนั้นได้เกิดพระพุทธรูปขึ้นมาก่อนซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่องซึ่งเริ่มมีขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นานนักพระเครื่องมีความหมายคือ พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย ย่อมาจากคำว่า พระเครื่องราง^{๓๙} พระเครื่องหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพระพิมพ์ในแวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีใช้คำว่าพระพิมพ์มากกว่าพระเครื่อง การแผ่ขยายอิทธิพลทางพุทธศาสนาไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ซึ่งทำให้พระพิมพ์ซึ่งเป็นประติมากรรมเนื่องในคติทางพุทธศาสนาเชื่อกันว่าพุทธศาสนาได้แผ่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ พร้อมกับคำสอนความเชื่อทางพุทธศาสนา พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงวัตถุเนื่องในพุทธศาสนา^{๔๐}

^{๓๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๘๑๐.

^{๔๐} ธิดา สารยา, ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๘๙ - ๔๙๕.

พุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนประเทศไทยในช่วงสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการสร้างพระพิมพ์โดยในสมัยทวารวดีนั้นได้รับคติความเชื่อของชาวอินเดียเข้ามาโดยตรงส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีมีวัตถุประสงค์การสร้างเหมือนกับอินเดียคือ การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระศาสนาต่อมาพุทธศาสนาในสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความเชื่อในเรื่องของการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์และพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจากขอมที่มีความเชื่อในเรื่องของโลกล้านาส่งผลให้การสร้างพระเครื่องเปลี่ยนแปลงไปจากการสร้างเพื่อสืบทอดพระศาสนาไปสู่การสร้างเพื่อเป็นการกุศลให้แก่ผู้ตายและเป็นปัจจัยในการสะสมบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ต่อมาเมื่ออิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีคติความเชื่อในเรื่องการทำบุญโดยการสร้างสิ่งของเพื่ออุทิศถวายแก่เทพเจ้าได้เข้ามาผสมผสานกับพุทธศาสนามากขึ้นเกิดความเชื่อในเรื่องการถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชาอีกทั้งความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องของการหลุดพ้นและเรื่องบุญกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นอิทธิพลความเชื่อของพุทธศาสนานิกายมหายาน ทำให้เกิดคติการสร้างพระพิมพ์เพื่อประกอบบุญกุศลและถวายเป็นพุทธบูชาขึ้น การสร้างพระพิมพ์ในยุคสมัยต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดสงคราม การเกิดความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ในสมัยอยุธยาจึงเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์เกิดอานุภาพต่างๆ เพื่อพกพาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจเวลาไปสงครามแทนการพกพาเครื่องรางแบบเก่า เช่น ผ้าประเจียด (ผ้ายันต์ที่ใช้ผูกแขนหรือคล้องคอ) เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทั้งยังได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและวิทยาการจากชาติตะวันตก เกิดการสร้างพระพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อใช้เป็นเครื่องรางของขลังความนิยมมากขึ้น กระทั่งมีการเรียกพระพิมพ์ที่สร้างเพื่อความเชื่อและความศรัทธาในพุทธคุณด้านต่างๆ เหล่านี้ว่า “พระเครื่อง”^{๔๑} แต่ในระยะแรกนั้นการสร้างพระเครื่องยังคงเป็นการสร้างในลักษณะเป็นพระพิมพ์เท่านั้น นั่นคือเป็นพระที่สร้างขึ้นตามแบบแม่พิมพ์^{๔๒} โดยยังไม่ได้มีการปลุกเสกเลขยันต์คาถาให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ดังเช่นการสร้างพระเครื่องซึ่งพระพิมพ์ต่าง ๆ นั้นถูกสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์หลายๆ ประการ^{๔๓} พระพิมพ์ที่พบในประเทศไทยนั้นสามารถแบ่ง

^{๔๑} อ่างใน ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

^{๔๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๓.

^{๔๓} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย”, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๓.

ตามลักษณะความเชื่อทางคติการสร้างพระเครื่องแบ่งออกได้เป็น ๓ แบบ คือ ๑) การสร้างขึ้นเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา ๒) การสร้างขึ้นเพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้วายชนม์ ๓) การสร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธานุภาพ การสร้างพระพิมพ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ ส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์สมัยอยุธยาเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลความศักดิ์สิทธิ์ และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่าง โดยสามารถแบ่งพระเครื่องที่พบเห็นออกเป็น ๖ หมวด แบบพระปฐมแบบถ้ำแหลมมลายู แบบขอม แบบสุโขทัย แบบอยุธยา แบบพระเครื่องๆ และแบ่งเป็นยุคสมัยต่างๆ ได้ดังนี้ ยุคสมัยทวารวดี ยุคสมัยศรีอยุธยา ยุคสมัยสุโขทัย ยุคสมัยลพบุรี ยุคสมัยสุโขทัย ยุคสมัยอยุธยา ยุคสมัยรัตนโกสินทร์หรือยุคปัจจุบัน

๒.๑.๔ แนวคิดการสร้างและลักษณะของพระเครื่องในแต่ละยุคของไทย

สมัยทวารวดี ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๓ เป็นยุคที่รุ่งเรืองของอาณาจักรทวารวดี ซึ่งคำว่า “ทวารวดี” มาจากชื่อว่า “ทวารกะ” (Dvaraka) แปลว่า เป็นปากประตูหรือประตูการค้า^{๔๔} ประชาชนในยุคนั้นนับถือพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นการรับเอาพุทธศาสนาของอินเดียเข้ามาโดยตรง ดังนั้นคติการสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีจึงมีลักษณะของการสร้างและคติการสร้างคล้ายกับอินเดีย โดยมีหลักฐานคือพระพิมพ์ที่ค้นพบตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ พระพิมพ์สมัยทวารวดีจัดเป็นแม่แบบที่เก่าที่สุดที่พบในประเทศไทย โดยชาวมอญเป็นผู้สร้างและมักทำด้วยดินเผา มีพื้นฐานศิลปะแบบอมราวดี แต่มีบางองค์ยังคงแสดงถึงอิทธิพลของศิลปะคุปตะของอินเดียได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้พระพิมพ์ที่พบส่วนมากจะมีการจารึกคาถา เย ธมมา เป็นภาษาบาลีด้วยตัวอักษรคุณณ์หรือตัวอักษรขอมโบราณ แต่ก็มีบางแห่งที่มีจารึกเป็นคำนมัสการพระรัตนตรัย เช่น พระพิมพ์ดินวัดโคกไม้เดน จังหวัดนครสวรรค์ นอกจากนี้ยังพบพระพิมพ์รูปพระสาวกซึ่งมีจารึกกล่าวไว้ด้านหลังว่าเป็นพุทธสาวก อาทิ เมตเตยโก สาริปุตโต^{๔๕} แนวคิดในการสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีนั้นมีอยู่หลายแนวคิดซึ่งมีแนวคิดดังนี้ คือ ๑) การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนา นิยมสร้างกันในช่วงยุคต้นของทวารวดี โดยมีการจารึกคาถา เยธมมา ซึ่งเป็นคาถาที่นิยมใช้จารึกลงบนหลังพระพิมพ์สมัยทวารวดีเพื่อเป็นการสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าลงไปด้วย ๒) การสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตาย นิยมสร้างกันในช่วงสมัยทวารวดีในเขตพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งใน

^{๔๔} ธิตา สารยา, ทวารวดี ต้นประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๔๕} พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง, (ปทุมธานี : สารรังสรรค์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๒.

บริเวณพื้นที่นั้นได้รับอิทธิพลทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ของอาณาจักรขอมเข้ามา ผสมผสานการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีนั้นมักแสดงภาพเล่าเรื่องในพุทธประวัติ โดยเฉพาะเหตุการณ์กระทำมหาปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถี ซึ่งพบว่ามีผู้นำมาสร้างเป็นพระพิมพ์อย่างแพร่หลาย พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากคัมภีร์ทิวาทานหนึ่งในคัมภีร์อวทานของนิกายสรวาสติวาสเป็นภาษาสันสกฤต^{๔๖} ที่มักปรากฏภาพพระพุทธรูปประทับอยู่บนบัลลังก์ดอกบัวมีก้าน ซึ่งมีรูปบุคคล ๒ คนยืนประคองก้านดอกบัว ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าหมายถึงพระยานาค ๒ ตน คือ นันทและอุพพันท เนรมิตขึ้นถวายและมีรูปบุคคลอื่นยืนเรียงกัน การสร้างพระพิมพ์ในปางแสดงปาฏิหาริย์นั้นสันนิษฐานว่าต้องการให้เห็นความยิ่งใหญ่และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูป อีกทั้งยังพบพระพิมพ์รูปพระพุทธรูปประทับเหนือพญาคบะอันเป็นตัวแทนของสัตว์พาหนะของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู^{๔๗} สันนิษฐานว่าเพื่อเป็นการแสดงความเหนือกว่าของพุทธศาสนา ต่อความเชื่อหลักศาสนาฮินดูซึ่งยังมีอิทธิพลทางความเชื่ออยู่ในสังคมขณะนั้น หรืออีกนัยยะหนึ่งเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปอยู่เหนือมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระพิมพ์สมัยทวารวดีนี้มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปบ้างในแต่ละท้องถิ่นขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางศิลปะและคติความเชื่อหรือแรงบันดาลใจจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่รับเข้ามา ในช่วงแรกมักนิยมทำในลักษณะเลียนแบบศิลปะอินเดียในสมัยอมราวดี สมัยคุปตะ หลังคุปตะ และสมัยปาละ โดยมีการนำตัวอย่างต้นแบบจากอินเดียเข้ามายังเขตพื้นที่ของตน ต่อมาได้ผสมผสานเข้ากับรูปแบบที่เป็นของท้องถิ่น ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของตนเองขึ้นซึ่งมีลักษณะขององค์พระพุทธรูปคือพระเกตุมาลาเป็นต่อมสั้น ขมวดพระเกตุโตปานและไม่มีพระศกที่สำคัญขององค์พระพุทธรูปคือพระเกตุมาลาเป็นต่อมสั้น ขมวดพระเกตุโตปานและไม่มีพระศก พระนลาฏคดเคี้ยว พระขนงยาวเหยียด พระพักตร์แบนกว้าง พระโอษฐ์แบะ พระหนูป้านจีวรบางแนบติดกับพระองค์ และขนาดขององค์พระพิมพ์ที่ค่อนข้างใหญ่ ส่วนขั้นตอนการสร้างและวัสดุในการสร้างพระพิมพ์และพิธีกรรมในการสร้างพระพิมพ์จำเป็นต้องเลือกดินชนิดพิเศษซึ่งเป็นดินสะอาด เหนียวและบริสุทธิ์จากสถานที่มงคล ใช้แม่พิมพ์ประทับครั้งละหลายๆ องค์แล้วประกอบพิธีด้วยการเจริญพุทธมนต์ ซึ่งการเจริญพุทธมนต์นั้นสันนิษฐานว่าเพื่อเป็นการถวายความเคารพต่อพระพิมพ์โดยถือว่าเป็นตัวแทนในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นตัวแทนในการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป พระพิมพ์สมัยทวารวดีส่วนใหญ่พบบริเวณภาคกลางของ

^{๔๖} พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพร, นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทุมพรและเรื่องราวสุวรรณภูมิ, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๖๓.

^{๔๗} กรมศิลปากร, ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๕.

ประเทศไทย เช่นที่ จังหวัดนครปฐม ราชบุรี สิงห์บุรี และสุพรรณบุรี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแต่ละที่ก็จะมีรูปแบบลักษณะของพระพิมพ์ที่ต่างกันไป

สรุปได้ว่า พระพิมพ์ที่พบในสมัยทวารวดีนั้นมีความแตกต่างกันทั้งในด้านของพุทธลักษณะ รูปแบบ คติความเชื่อ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและความเชื่อที่เข้ามา โดยในระยะแรกนั้นจะทำพระพิมพ์ขึ้นเหมือนกับที่นิยมทำกันทั่วไปในอินเดียและมีการจารึกคาถา เยธมมาฯ เพื่อใช้ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ในเวลาต่อมาเมื่อคติความเชื่อของทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ของขอมเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมความเชื่อแบบพุทธศาสนาในเขตพื้นที่ทวารวดีแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้ทำให้คติการสร้างพระพิมพ์นั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นการสร้างเพื่ออุทิศเป็นปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตาย

ภาพที่ ๙ แสดงภาพพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดี^{๔๘}

^{๔๘} ที่มาของภาพ: <https://www.thairath.co.th/content/29533> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

สมัยทวารวดี ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๓ ได้มีการสร้างพระพิมพ์มีลักษณะเฉพาะแบบในวัฒนธรรมทวารวดีพระพิมพ์ทวารวดี แบ่งแยกได้เป็นหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการรับอิทธิพลมาจากศิลปะในแบบต่างๆ คือ ศิลปะอินเดีย ศิลปะทวารวดี ศิลปะพุกาม ศิลปะลพบุรี และพระพิมพ์ที่มีศิลปะเฉพาะเรียกกันว่า “ศิลปะแบบทวารวดี”^{๕๙} แบบที่หนึ่งคือพระพิมพ์ศิลปะอินเดีย ซึ่งสามารถพบได้สองแบบคือพระงบน้ำอ้อยและพระพิมพ์พุทธคยาทั้งสองแบบมีต้นแบบมาจากอินเดียในสมัยคุปตะและมีคาถาเยธัมมาปรากฏอยู่ด้วยแบบที่สองคือพระพิมพ์ศิลปะทวารวดีที่พบมีพระพิมพ์ปางสมาธิ ปางมารวิชัย และปางประทับยืนประทานพรมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมตามแบบศิลปะทวารวดี แบบที่สามพระพิมพ์ศิลปะพุกามหรือพม่ารายละเอียดคล้ายกับศิลปะศรีเกษตรจะเป็นแบบพระพิมพ์รูปสามเหลี่ยมตรงกลางเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรแบบที่สี่พระพิมพ์ศิลปะลพบุรีได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรีพระพิมพ์ศิลปะนี้ประกอบด้วยพระพุทธรูปสามองค์นั่งเรียงกันองค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าองค์ด้านข้างและจะทรงเครื่องประดับด้วยและแบบสุดท้ายคือแบบศิลปะทวารวดี มีการผสมผสานคตินิยมแบบพื้นเมืองเข้าไป สามารถแบ่งพระพิมพ์กลุ่มนี้ได้เป็นกลุ่มย่อย ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มพระพิมพ์ปกโพธิ์ มีลักษณะเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยภายใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนตรัสรู้ที่พุทธคยา พระพิมพ์ในกลุ่มนี้ประกอบด้วย พระรอด พระคง พระบาง พระลือหนามมงคล พระลือโขง พระเปิม ๒) กลุ่มพระพิมพ์รูปสามเหลี่ยม พระพิมพ์ในกลุ่มนี้ลักษณะรูปแบบเป็นทรงสามเหลี่ยม พุทธลักษณะทรงเครื่องกษัตริย์นั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย บนบัลลังก์ดอกบัว และในบางครั้งพบว่ามีพระพุทธรูปให้ เป็นหลายองค์^{๖๐} และจัดเรียงลดหลั่นกันไปในกรอบสามเหลี่ยม พระพิมพ์กลุ่มนี้ประกอบด้วย พระเลียง พระสิมวัดพระคงฤๅษี พระสิมสอง พระสิมแปด คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีนั้นมี ๒ คติความเชื่อ คือ ประการแรก การได้รับอิทธิพลคติความเชื่อในการสร้างพระพิมพ์มาจากทวารวดี คือ สร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการสืบทอดพุทธศาสนาตามความเชื่อในเรื่องของปัญจอันตรธาน พระพิมพ์บางองค์ปรากฏจารึกคาถา เย ธมมาฯ^{๖๑} ไว้ที่ด้านหลังของพระพิมพ์ ซึ่งเป็นคาถาที่ผู้คนในสมัยทวารวดีนิยมที่จะเขียนขึ้นเพื่อสืบทอดพุทธ

^{๕๙} อ่างใน ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖.

^{๖๐} ผาสุก อินทรารุท, *พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสมัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

^{๖๑} สุรพล ดำริห์กุล, *ประวัติศาสตร์และศิลปะทวารวดี*, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๐.

ศาสนา ประการที่สอง การสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธบูชาโดยได้รับอิทธิพลความเชื่อนี้มาจากลพบุรี พระพิมพ์ที่พบมีลักษณะของศิลปะสมัยลพบุรีและมีพุทธศิลป์แบบพุทธศาสนานิกายมหายานปนอยู่ คือ คติรัตนตรัยมหายานอันเป็นตัวแทนของการเคารพบูชาเทพเจ้า ๓ องค์ ประกอบด้วยพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมิตา พระพิมพ์ประเภทนี้พบอยู่ทั่วไปในเขตเมืองหริภุญไชย พระพิมพ์หริภุญไชยแบ่งแยกได้เป็นหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการรับอิทธิพลมาจากศิลปะในแบบต่างๆ คือ ศิลปะอินเดีย ศิลปะทวารวดี ศิลปะพุกาม ศิลปะลพบุรี และพระพิมพ์ที่มีศิลปะเฉพาะเรียกกันว่า “ศิลปะแบบหริภุญไชย”^{๖๒} พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อในเรื่องการสืบทอดพระศาสนานั้น เป็นคติที่เป็นลักษณะเฉพาะจากทวารวดีซึ่งพระพิมพ์สมัย

สรุปได้ว่า หริภุญไชยนั้นก็ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากทวารวดีเช่นกัน ทำให้พระพิมพ์ในสมัยหริภุญไชยนั้นมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระศาสนา ต่อมาเมื่อพุทธศาสนานิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้ามาผสมผสานกับพุทธศาสนานิกายเถรวาททำให้เกิดการสร้างพระพิมพ์เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการสร้างเพื่อเป็นการสืบทอดพุทธศาสนาไปสู่การสร้างเพื่อเป็นปรมาตมประโยชน์แก่ผู้ตายความอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาที่ได้รับเข้ามา

ภาพที่ ๑๐ แสดงภาพพระรอดวัดมหาวันพระพิมพ์สมัยหริภุญไชย^{๖๓}

^{๖๒} สุรพล ดำริห์กุล, ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗๖.

^{๖๓} ที่มาของภาพ : <http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/217995> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

สมัยศรีวิชัย ตั้งแต่ พุทธศักราช ๑๔๕๐ - ๑๕๕๐ พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมีทั้งที่เป็นคติความเชื่อตามพุทธศาสนาแบบเถรวาทและแบบมหายานมีการสร้างพระพิมพ์ขึ้นมากมาย พระพิมพ์สมัยศรีวิชัยที่พบนั้น ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ จัดเป็นหมวดที่ ๒ แบบถ้ำแหลมมลายู^{๖๔} พระพิมพ์หมวดนี้นิยมสร้างจากดินดิบ ส่วนใหญ่ที่พบจะทำเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร รูปพระพุทธรูปเจ้าศรีศากยมุนี มีลักษณะกลมรีบางครั้งมีรูปสลูประกอบอยู่ด้วยและมีจารึกคาถาเป็นภาษาสันสกฤต^{๖๕} ซึ่งพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์นี้แสดงให้เห็นถึงพุทธศาสนาแบบมหายานที่เข้ามาเผยแผ่อยู่ในดินแดนแถบนี้อย่างกว้างขวางและการทำพระพิมพ์เป็นรูปสลูประกอบนั้น ผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกของกรมศิลปากรให้ความเห็นว่าเป็นคติของพุทธศาสนานิกายเจติยวาทและมีหลักฐานชัดเจนจากจดหมายเหตุของหลวงจีนอี้จิงซึ่งเขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๑๒๓๕ เรื่องจดหมายเหตุการปฏิบัติพระวินัยจากทะเลจีนใต้ กล่าวว่าพระภิกษุและฆราวาสชาวอินเดียนิยมสร้างเจดีย์เล็ก ๆ และพระพิมพ์ด้วยดินดิบ^{๖๖} ซึ่งเป็นหลักฐานที่จะยืนยันถึงการแพร่กระจายอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเจติยวาทได้อย่างชัดเจน พระพิมพ์สมัยศรีวิชัยมีจารึกภาษาสันสกฤตที่ปรากฏบนพระพิมพ์การใช้ภาษาสันสกฤตในการจารึกข้อความสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของภาษาสันสกฤตซึ่งมีการกล่าวถึงความรุ่งเรือง ด้านภาษาสันสกฤตไว้ในจดหมายเหตุสมัยราชวงศ์ถังว่า พระภิกษุชาวจีนชื่อ ฟาเหียนเดินทางจากเมืองจีนทางเรือเพื่อไปสืบทอดศาสนาที่อินเดีย ได้มาพักศึกษาภาษาสันสกฤตที่เมืองสำคัญของศรีวิชัยเป็นเวลาหลายเดือนก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังอินเดีย^{๖๗} พระพิมพ์ที่พบว่ามีจารึกคาถาลงบนพื้นวัสดุการสร้างพระพิมพ์นั้นสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ พระพิมพ์ที่จารึกคาถา เย ธมมา ฯ ซึ่งเป็นคาถาที่นิยมในสมัยทวารวดีของพุทธศาสนานิกายเถรวาทโดยมีคติในการสืบทอดศาสนาเป็นนัยสำคัญ กลุ่มที่ ๒ พระพิมพ์ที่จารึกคาถา ขสม ฯ คือ “ขสมน (ย) นิโรธ (มารเค) เยว” “ในทางแห่งความดับ โดยนัย (แห่งพระดำรัส) ของพระพุทธเจ้านั่นเอง” พระพิมพ์ที่มีคำจารึกเหล่านี้ เน้นในเรื่องของทางแห่งความดับทุกข์คือนิโรธที่หมายถึงการหลุดพ้นวัฏสงสารไป

^{๖๔} อรพินท์ ขาตรูปมัย, นครปฐมศึกษาในเอกสารฝรั่งเศส, (นครปฐม : ศูนย์ข้อมูลค้นคว้าเพื่อการวิจัยพิเศษ – ไทยศึกษา, ๒๕๕๒), หน้า ๗๕.

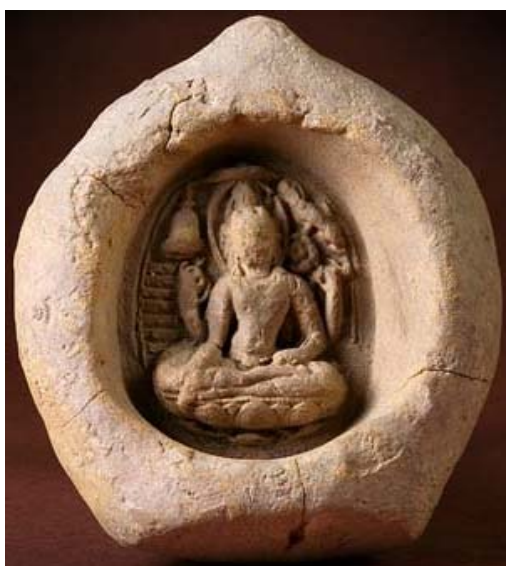
^{๖๕} นางคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ หัสภาค, โบราณคดีศรีวิชัย มุมมองใหม่การศึกษาวิเคราะห์แหล่งโบราณคดีอ่าวบ้านดอน, (นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์เมธทราย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๑๐.

^{๖๗} ศรัศกร วลิตกม, “ปัตตานีในประวัติศาสตร์ศรีวิชัย,” ใน รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๕.

นิพพานซึ่งสัมพันธ์กับประเพณีการเผาศพพระภิกษุสงฆ์^{๖๘} โดยวัสดุที่ใช้ทำพระพิมพ์สมัยศรีวิชัยนั้นเป็น ดินดิบที่ประกอบด้วยอิฐธาตุปนโคลนผสมกับดิน แดกหักง่าย ไม่คงทนถาวรเมื่อเทียบกับพระพิมพ์ดินเผาที่นิยมพิมพ์เป็นรูปพระโพธิสัตว์จึงสรุปได้ว่าการสร้างพระพิมพ์ดินดิบในสมัยศรีวิชัยจึงไม่ได้สร้างขึ้นตามคติการสืบทอดศาสนาแต่เป็นการสร้างเพื่อเป็นปรมาตมประโยชน์ให้กับผู้ตายซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ผู้ตาย

สรุปได้ว่า พระพิมพ์ดินดิบในสมัยศรีวิชัยนั้นไม่ได้มีคติในการสร้างจากเดิมคือเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวแต่มีคติความเชื่อใหม่เพื่อเข้ามาว่าเป็นการสร้างเพื่ออุทิศเป็นปรมาตมประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นได้บรรลุภูมิแห่งความเป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคตกาลเบื้องหน้า

ภาพที่ ๑๑ แสดงภาพพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย^{๖๙}

^{๖๘} ศรีศักร วัลลิโภดม, “ปัตตานีในประวัติศาสตร์ศรีวิชัย,” ใน รัฐปัตตานี ใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๕.

^{๖๙} ที่มาของภาพ: http://www.trangzone.com/webboard_show.php?ID=36156

[๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

สมัยลพบุรี อยู่ในช่วงพุทธศักราช ๑๕๐๐ – ๑๘๐๐ ซึ่งอิทธิพลของขอมที่แผ่ขยายเข้ามาครอบคลุมมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำมูลจนมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรทวารวดีและตั้งราชธานีเพื่ออำนวยการปกครองขึ้นในเมืองต่างๆ เช่น ลพบุรี สุโขทัย ศรีเทพ พิมาย และสกลนครโดยมีเมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้เป็นเมืองสำคัญในการปกครองจึงทำให้เมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมและได้รับอิทธิพลทางความเชื่อวัฒนธรรมและด้านศิลปะจึงทำให้ศิลปกรรมอาณาจักรลพบุรี มีลักษณะศิลปะคล้ายกับของเขมรและของทวารวดีพระพิมพ์สมัยลพบุรีที่พบในประเทศไทยมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ.๑๖๐๐ – ๑๙๕๐ ซึ่งอิทธิพลของขอมที่แผ่ขยายเข้ามาและมีอิทธิพลต่อศิลปะลพบุรีนั้นมีเพียง ๒ แบบ คือแบบนครวัดและแบบบายัน^{๗๐} มักแสดงภาพพระพุทธรูปหลายองค์ หรือพระพุทธรูปกับพระโพธิสัตว์รวมอยู่ในแผงพระพิมพ์เดียวกันตามคติของฝ่ายมหายาน นิกายวัชรยานหรือพุทธตันตระซึ่งเป็นนิกายที่นิยมนับถือกัน^{๗๑} พระพิมพ์สมัยลพบุรีจะมีความแตกต่างกันทางปริมาณวิธิตามช่วงระยะเวลาที่สร้าง สามารถแบ่งได้ดังนี้ พุทธศักราช ๑๖๐๐ – ๑๖๕๐ พระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระเศวตหวิขึ้นไปเป็นรอยด้านบนห่มคลุมประทับนั่งอยู่หน้าต้นโพธิ์ พุทธศักราช ๑๖๕๐ – ๑๗๐๐ พระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับภายในซุ้มมีฐานและมีสิงห์แบกอยู่นอกจากนี้ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยสามองค์ประทับในซุ้ม โดยมีพระองค์เล็กๆอยู่ในซุ้มเล็กขนานอยู่ ๒ ข้าง บางครั้งปรากฏพระพุทธรูปปางสมาธิสามองค์ พุทธศักราช ๑๗๕๐ เป็นต้นไป พระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับภายในซุ้มมีฐานและมีสิงห์แบกอยู่นอกจากนี้ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยสามองค์ประทับในซุ้ม โดยมีพระองค์เล็กๆ อยู่ในซุ้มเล็กขนานอยู่สองข้าง บางครั้งปรากฏพระพุทธรูปปางสมาธิสามองค์เรียงเป็นแถวอยู่ข้างล่าง โดยพระพุทธรูปมีลวดลายหรือเครื่องทรงปรากฏ พุทธศักราช ๑๗๐๐ – ๑๗๕๐ พระพุทธรูปนาคปรกอยู่กลางระหว่างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมิตา นอกจากนี้มีพระพุทธรูปนาคปรกอยู่ภายในซุ้มแบบองค์เดียวพระพิมพ์บางองค์มีพระพุทธรูปองค์เดียวหรือสามองค์ปรากฏ มีลักษณะความเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานยิ่งขึ้น ในสมัยนี้นิยมชอบสร้างพระพุทธรูปนาคปรก และมักจะสร้างสลักด้วยศิลาทราย ถ้าหล่อด้วยสำริดจะเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก มีลักษณะเฉพาะคือ สร้างเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวหรือหลายองค์อยู่บนฐานเดียวกัน พระพิมพ์จะสร้างด้วยดินเผาและโลหะ ลักษณะเด่นพิเศษคือ พระพิมพ์สมัยนี้มีรูปปรางค์

^{๗๐} อ้างใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน,

ประกอบด้วยเสมออาณาจักรลพบุรี นับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธปนกันไป ศาสนาพราหมณ์ส่วนใหญ่นับถือลัทธิศิวเวท ส่วนพระพุทธศาสนานั้นนับถือลัทธิมหายาน จะพบว่าร่องรอยเกี่ยวกับโบราณสถานของขอมในยุคนี้ เกี่ยวกับลัทธิมหายานทั้งนั้น เช่น พระพุทธรูปกษัตริย์ของขอม มักทรงเครื่องอลังการวิบุลยตาภรณ์ มีกระบัง มงกุฎบนพระเศียร ที่เรียกว่าเทริด พระโอษฐ์หนา ดวงพระเนตรใหญ่ พระกรรณยาวลงมาจดพระอังสะ ลักษณะใกล้เคียงไปทางเทวรูปมาก พระปฏิมานี้ที่ว่าเป็น รูปพระอาทิตย์พุทธะ ในคติมหายาน คติการสร้างพระพิมพ์ในสมัยลพบุรีนั้นสร้างตามคติมหายานเป็นพื้น และไม่ปรากฏคาถา เย ธมมาฯ อันเป็นที่นิยมในสมัยทวารวดี

สรุปได้ว่า พระพิมพ์ในสมัยลพบุรีนี้มีคติความเชื่อในการสร้างเพื่อเป็นพุทธานุชาเป็นการสร้างบุญกุศลนอกจากนี้ยังปรากฏคำจารึกที่ศาลเจ้าเมืองลพบุรี ที่ได้กล่าวถึงการอุทิศถวายสิ่งของต่างๆ เพื่อเป็นการบูชาดังนั้นการสร้างพระพิมพ์ซึ่งมีบริบททางสังคมเดียวกันกับจารึกคำนมัสการและคำจารึกที่ศาลเจ้าจึงน่าจะมีความคิดในการสร้างเพื่อเป็นพุทธานุชาหรือเพื่อเป็นการประกอบบุญกุศลโดยหวังให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏตามความเชื่อทางพุทธศาสนาเหมือนกับการถวายสิ่งของเพื่อเป็นเครื่องบูชา

ภาพที่ ๑๒ แสดงภาพพระพิมพ์นาคปรกสมัยลพบุรี^{๗๒}

^{๗๒} ที่มาของภาพ: <http://uauction2.uamulet.com/AuctionDetail.aspx?bid=38&qid=13940>

[๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

สมัยสุโขทัย ราวปีพุทธศักราช ๑๘๐๐ – ๒๐๐๐ วัฒนธรรมและคติความเชื่อของสุโขทัยได้รับอิทธิพลของขอมและมีความเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนานิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ คติความเชื่อแบบพุทธศาสนานิกายมหายาน ส่งผลให้ศิลปกรรมของสุโขทัยมีรูปแบบทั้งที่เป็นแบบผสมผสานของทั้งสองความเชื่อและเกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมเฉพาะช่วงสมัยขึ้นมาเรียกว่า ศิลปะสมัยสุโขทัย เมืองสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนามากกว่าศาสนาพราหมณ์ทำให้ความเชื่อของคนในสังคมอยู่ในกรอบของพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องของบุญกรรมและเรื่องของโลกหน้า นอกจากนี้ไทยได้พระพุทธสิหิงค์จากลังกา ซึ่งเป็นแม่แบบของพระพุทธรูปสุโขทัย พระพุทธรูปในประเทศไทยก่อนหน้านี้ทุกยุคไม่เคยมีเปลวรัศมีสูง เพิ่งจะมีขึ้นครั้งแรกในสมัยสุโขทัย สังฆาฏิพระพุทธรูปในสมัยก่อนหน้านี้โดยยึดหลังการสร้าง มหาบุริสลักษณะเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการกำหนดพุทธลักษณะของพระพุทธรูปสุโขทัยเช่นกัน^{๗๓} ในส่วนคติของการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเป็นคติความเชื่อในการสร้างพระพิมพ์ไว้อย่างชัดเจนซึ่งจารึกข้อความไว้ว่า

ด้วยกุศล ผลภูล่อพระพุทธรูปพิมพ์ ถ้วนวันเกิดทำบูชาพระศรีรัตนตรัย ฟังพระสวดปรกณภิธรรม สรรพบริบูรณ์กลปนาอาณิสสณีนีไปทั่วไตรภพสบสัตว์นิกร บิตรญาติสาธุชน ส่วนตนกุขาขอไปเกิด เอากำเนิดในดุสิตคัลลปิตรพระไมตรี เมื่อพระศรีสรรเพชญ์ เสด็จมาเป็นพระพุทธรูป ขอมมาอุปัชฌาย์ในกษัตริย์ตระกูล ไพราะสุรเปรมปราษฎ์ อาจโอยทหาย หาญห้าว ลือทั่วทุกแดน แสนสาธุบูชา ทนฟังขพุง ธรรมเทศนาสม(เด็จ)พระเจ้า ขอเข้าบวชทรงผนวชขมบุญ ภูลบาตรจีวรอย่าพัก กรโกนเกศ เติงเกลสตระบัด อรหัตหันสงสาร โดยพระไปนิรพานปากฟ้า ขอได้เยี่ยงกุขาอธิฐานนี้แต่ อันนี้ชื่อผู้กระทำพระพิมพ์นี้แล พ่ออายุได้เจ็ดสิบห้าปี วันได้ญิบหมื่นเจ็ดพันห้อยวันกระทำพระถ้วนวันเท่าดังนี้ อันนี้ส่วนแม่เฒ่าได้เจ็ดสิบห้าปี วันไชร์ญิบเจ็ดพันห้าร้อยวัน กระทำพระถ้วนวันดังนี้ พ่ออายุผู้ลูกและเขียนแล กระทำด้วยทานดังนี้ ขอจงได้ดังข้าอธิฐานดังนี้^{๗๔} จารึกนี้แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อของการสร้างพระพิมพ์ได้เป็นอย่างดี คือ มีทั้งการสร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การสร้างขึ้นเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศล และการสร้างขึ้นเพื่อเป็นปัจจัยในการได้เกิดในยุคพระศรีอารีย์ การสร้างพระพิมพ์แต่ละครั้งมักมีการจารึกเรื่องอธิฐานและการอุทิศส่วนกุศลให้แก่คนทั้งหลายซึ่งเป็นอิทธิพลคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์^{๗๕} แม้ว่าในสมัยสุโขทัยจะยังมีความเชื่อในเรื่องปัญจอันตรธานปรากฏอยู่^{๗๖}

^{๗๓} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑ – ๘๑.

^{๗๔} อ้างใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๖๑ - ๖๒.

^{๗๕} อ้างใน วิจารณ์ สมพงษ์เจริญ, “คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖ – พ.ศ.๒๐๐๖” , วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน,

การสร้างพระพิมพ์ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏพฤติการสร้างเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา การไม่ปรากฏจารึกคาถา เวยาฯ หรือข้อความที่บ่งชี้ว่าสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาในสุโขทัย^{๗๗} นิยมที่จะจารึกพระธรรมลงบนพื้นวัสดุอื่นแทนการจารึกลงบนพระพิมพ์ดินเผา เช่นแผ่นศิลา ซึ่งมีความคงทนถาวรมากกว่าดินเผาหรือการใช้ใบลานด้วยเหตุนี้การสร้างพระพิมพ์เพื่อจารึกพระธรรมคาถาจึงได้รับความนิยมน้อยลงและสิ้นสุดไปในที่สุดพระพิมพ์สมัยสุโขทัยนิยมสร้างพระพิมพ์จากเนื้อดินเผาและเนื้อชิน โดยพระที่พบตามกรุตามเจดีย์ต่างๆ มักพบว่าทำมาจากวัสดุเหล่านี้ เช่น พระร่วงหลังรางปืนทำจากเนื้อชินตะกั่วสนิมแดง พระร่วงทรงเกราะทำจากเนื้อชินเขียวและเนื้อชินเงิน พระร่วงนั่งหลังลิ่มทำจากเนื้อชินเงินผิวดำ พระนางพญาแสนห่มทำจากเนื้อดินค่อนข้างหยาบ และพุทธลักษณะในการสร้างนิยมสร้างพุทธลีลาธิริยาบถคือนั่ง นอน ยืน และเดิน (ลีลา)^{๗๘} นอกจากนี้ ความนิยมในการทำพระแผงซึ่งเป็นคติความเชื่อของนิคมหายานก็ยังปรากฏอยู่^{๗๙}

สรุปได้ว่า พระพิมพ์แบบสุโขทัยมักมีพระพักตร์เป็นรูปไข่ หรือยาวรีแบบผลมะตูม รัศมีเป็นรูปเปลว พระอุระผายกว้าง ลำพระองค์เรียวได้สัดส่วน ชายจีวรยาว พระรัศมีเป็นเปลว ซึ่งถือว่ามี ความงดงามกว่า สมัยอื่นๆ สร้างขึ้นตามความรู้สึกเลื่อมใสในพุทธศาสนาและความเป็นเอกลักษณ์แห่งเชื้อชาติอย่างแท้จริง

ภาพที่ ๑๓ แสดงภาพพระปางลีลาพระพิมพ์สมัยสุโขทัย^{๘๐}

^{๗๗} จตุพร ศิริสัมพันธ์, “จารึกพระพิมพ์ดินเผาศรีสัชนาลัย” (ม.ป.ท.๒๕๔๐), หน้า ๕๖ – ๕๙.

^{๗๘} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑๒.

^{๗๙} ผาสุข อินทรารุท, “ประติมานวิทยาในสมัยสุโขทัย : ร่องรอยคติพุทธศาสนานิกายมหายาน”, (ม.ป.ท.๒๕๔๖), หน้า ๒ - ๗.

^{๘๐} ที่มาของภาพ: <http://uauction2.uamulet.com/AuctionDetail.aspx?bid=38&qid=13940> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

สมัยอยุธยา ตั้งแต่เมื่อ พุทธศักราช ๑๘๙๓ กระทั่งเสียกรุงแก่พม่าเมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๐ คติการสร้างเพื่อเป็นพุทธานุชาและประกอบบุญกุศลพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่บนพื้นฐานทางพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทซึ่งเคยรุ่งเรืองในสมัยทวารวดี พุทธศาสนานิกายมหายานกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองเมื่อครั้งที่ขอมแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในสมัยลพบุรี เมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น ขณะนั้นสุโขทัยยังคงดำรงความเป็นราชธานีอยู่เช่นกัน กรุงศรีอยุธยาได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับสุโขทัย และได้เอาคติความเชื่อและพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้ามา^{๑๑} พระนครศรีอยุธยาจึงมีการนับถือแบบผสมผสานระหว่างคติความเชื่อแบบพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและนิกายมหายานในขณะที่ความเชื่อในพุทธศาสนานิกายมหายานก็ยังมีคติความเชื่อแบบขอมและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของขอมได้ปรากฏหลักฐานว่าเคยแผ่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมจึงทำให้อยุธยา มีคติความเชื่อเรื่องเทวราชา รวมถึงเรื่องพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงแบบศาสนาพราหมณ์

พระนครศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมหลายรูปแบบที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก่อนหน้าเข้ามาผสมผสาน ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม โดยเฉพาะประติมากรรมขนาดเล็ก เช่น พระพิมพ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะรับมาจากที่ต่างๆ ทั้งจากภายใน เช่น ศิลปะสมัยทวารวดี ศิลปะสมัยลพบุรี และศิลปะสมัยสุโขทัยจนพัฒนากลายมาเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม จนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง เรียกว่า “ศิลปะสมัยอยุธยา” ความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมได้ส่งผลให้คติในการสร้างพระพิมพ์ของสมัยอยุธยามีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยสามารถแบ่งพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ การสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นพุทธานุชาและประกอบบุญกุศล คติความเชื่อในเรื่องปัญจอันตรายอันสืบทอดมาตั้งแต่สมัยทวารวดีและยังคงอยู่ในสังคมอยุธยาแต่คนในสังคมไม่ได้ตระหนักให้ความสำคัญถึงการสิ้นสุดของพุทธศาสนาในแง่ของการสืบทอดพุทธศาสนาให้คงอยู่หรือการสูญสิ้นของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การสร้างพระพิมพ์นั้นไม่สร้างขึ้นเพื่อการสืบพระศาสนาเหมือนในสมัยทวารวดี แต่ถูกสร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลให้เป็นปัจจัยไปเกิดในยุคพระศรีอาริเมตไตรย์เมื่อสิ้นพุทธศาสนาในยุคพระสมณโคดมพระพุทธเจ้า แม้ว่า คติการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นพุทธานุชาและประกอบบุญกุศลนี้ได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัยซึ่งเป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สุโขทัยได้รับมาจากวัฒนธรรมขอมอีกทอดหนึ่ง^{๑๒} และที่สามารถยืนยันได้

^{๑๑} ณ ปากน้ำ, พระพุทธรูป : สื่อศรัทธาและการสืบเนื่องของมรดกวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๗.

^{๑๒} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔๐.

ว่าการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นพุทธานุชาและประกอบบุญกุศลคือ จารึกแผ่นดีบุก จารึกลานเงิน พบที่วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพิมพ์ ซึ่งแสดงถึงคติความเชื่อในการสร้างไว้อย่างชัดเจน จารึกสิรินันทะ พบที่วัดมหาธาตุ ระบุไว้ว่า

ข้าชื่อว่าสิรินันทะ เป็นปราชญ์ มีศรัทธา เป็นสัทธรรมทายาท สร้างพระพุทธรูปดีบุกหมื่นกว่าองค์ ด้วยผลบุญนี้ トラบเท่าที่ข้ายังท่องเที่ยวไปสู่ภพน้อยภพใหญ่อันจะนับมิได้นั้น ขอให้ข้ามีปรีชา มีรูปงาม มีเสียงไพเราะ เฉียบแหลมยิ่งในสรรพศาสตร์ รู้แนวความคิด เป็นผู้ทรงศีล มีสมบัติต่างๆ อันประเสริฐ เป็นผู้บริจาคทานหาประมาณมิได้ เป็นผู้ปลดปล่อยตนให้พ้นจากกิเลส เป็นผู้ยินดีในกุศลอันหาโทษมิได้ ขอให้พระพุทธรูปเจ้าในอนาคตกาลเทอญ^{๘๓} นอกจากนี้แล้วยังพบจารึกอีกหลายแห่งที่ระบุถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อเป็นพุทธานุชาเป็นปัจจัยให้เกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ และให้ได้เกิดมาในยุคสมัยศรีอารยเมตไตร กลุ่มที่ ๒ การสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่างๆ คติความเชื่อการสร้างพระพิมพ์จะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยหรืออิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เข้ามาในสังคมขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงคติการสร้างพระพิมพ์การเกิดสงครามขึ้นอย่างต่อเนื่องและการเกิดปัญหาการเมืองภายในนั้น ส่งผลให้คนในสังคมเกิดความหวาดกลัวและไม่มั่นใจในความปลอดภัยเมื่อต้องตกอยู่ในภาวะสงครามหรือช่วงการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินจึงจำเป็นต้องหาที่พึ่งทางจิตใจเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ประกอบกับความเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์และวิทยาคมที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมอยุธยา จึงทำให้คติความเชื่อในการสร้างพระพิมพ์ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย คติความเชื่อในการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่างๆ นั้นสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ภาวะสงครามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จึงทำให้มีการหาที่พึ่งทางจิตใจทั้งในด้านของพิธีกรรมและการพกพาวัตถุเครื่องรางซึ่งเชื่อมโยงกับความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมต่างๆ ที่มีมาแต่เดิม อาทิ การทำพิธีตัดไม้ข่มนาม การสักเลขยันต์บนร่างกาย การอาบน้ำว่านยา การนำเครื่องรางของขลังตามธรรมชาติ (วัตถุอาถรรพ์) ผังไว้ตามร่างกายหรือการนำสิ่งของที่สร้างขวัญกำลังใจ เช่น การนำชายพกชายผ้าของมารดาติดตัวไปในการออกสงคราม^{๘๔} เนื่องจากในสมัยอยุธยาเป็นช่วงเวลาที่มิศึกสงครามอยู่ตลอดเวลา เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้คติความเชื่อใน

^{๘๓} กรมศิลปากร, *จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕* อักษรธรรมและอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔, หน้าที่ ๑๐๘. อ้างถึงใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้าที่ ๖๒.

^{๘๔} วรพร ภู่งศ์พันธุ์, “ตำราพิไชยเสนา : ตำราว่าที่คุณสมบัติและข้อควรประพฤติของข้าราชการระดับสูง” (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๕๓), ๑๗๕-๒๒๖.

การสร้างพระพิมพ์เปลี่ยนแปลงไปตามความเชื่อในสมัยนั้น ซึ่งปางที่นิยมนำมาสร้างพระพิมพ์นั้นเป็นปางสมาธิและปางพระพุทธเจ้าขณะมาร (มารวิชัย) สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับชื่ออันเป็นมงคลของปางที่สร้างพิมพ์เพื่อใช้ในการออกศึกสงคราม^{๔๕} นอกจากนี้ยังปรากฏพระพิมพ์ซึ่งเชื่อกันว่า สร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ด้านคงกระพันชาตรี เพื่อใช้ในการศึกสงครามอีกเป็นจำนวนมาก เช่น พระขุนแผนเคลือบ กรวดใหญ่ชัยมงคล, พระขุนแผน กรวดบ้านกร่าง พระขุนแผนทั้งสองกรูเชื่อว่า เป็นพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์นั้นคือการชนะในการกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาที่หนองสาหร่าย จังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนวัสดุมวลสารในการสร้างพระพิมพ์ในยุคนี้มีทั้ง การนำเกสรกับว่านและแร่สังฆวานรเป็นวัสดุ นอกจากนี้ยังนิยมสร้างพระพิมพ์จากวัสดุโลหะที่เรียกว่า “ชิน”

สรุปได้ว่า มีคติการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่างๆ แต่การนำพระพิมพ์ไปในการออกศึกสงครามนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการอาราธนาพระพิมพ์ติดตัวด้วยวิธีการใด ในลิลิตตะเลงพ่ายซึ่งเป็นวรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ระบุไว้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำพระพิมพ์ของเมืองพิจิตร (พระพิจิตรเมตขาม่า) ติดไว้ที่พระมาลาเมื่อเวลาออกทำศึก ครั้งนั้นเมื่อรบชนะแล้ว เป็นคติความเชื่อของคนโบราณว่าเมื่อไม่ได้ใช้พระแล้วไม่นำติดตัวกลับบ้านจะนำไปรวมกันไว้ที่วัด บรรจุในสุถูปจึงเป็นเหตุให้คติความเชื่อจากพระพิมพ์เป็นพระเครื่องนั่นเอง

ภาพที่ ๑๔ แสดงภาพพระมเหศวรพระพิมพ์เนื้อชินสมัยอยุธยา^{๔๖}

^{๔๕} มนัส โอภากุล, พระพงศุพรรณ หน้าที่, ๓๐-๓๑. อ้างถึงใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๖๕.

^{๔๖} ที่มาของภาพ: <https://www.samakomphra.com/encyclopedia/other/detail/item/2505/> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ – ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๓๑๐ – ปัจจุบัน) การสร้างพระเครื่องและพระอาศัยหลักประติมากรรมศิลปะจากช่างสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย การสร้างพระพุทธรูปก็มีลักษณะงดงามเป็นอีกแบบหนึ่ง ส่วนพระเครื่องก็มีการสร้างขึ้นมากมายหลายแบบ ที่ทรงคุณวิเศษมือถือนิหารเป็นที่นิยมนับถือมาจนถึงกันเกราการพระเครื่อง ตรงกันข้ามกับนักประวัติศาสตร์โบราณคดีกลับไม่ให้ความสำคัญแก่พระพิมพ์หรือพระเครื่องในสมัยหลังๆ นับแต่ปลายสมัยอยุธยามาถึงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏหลักฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับการนำพระพิมพ์มาใช้ในฐานะเครื่องรางของขลังชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจาก ปัจจัยในด้านต่างๆ จนกระทั่งเกิดเป็น “พระเครื่อง” ขึ้นมาในสังคมไทยในต้นยุคนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้คนในสังคมเข้าถึงพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น คือ เปลี่ยนจากการมุ่งสู่พระนิพพานหรือการหลุดพ้น ไปสู่ลักษณะมนุษย์นิยม สัจนิยม และเหตุผลนิยมมากขึ้น^{๘๗} เน้นความสำเร็จที่สามารถสร้างขึ้นได้ในชาตินี้ ทำให้จุดหมายปลายทางของชีวิตมาอยู่ในชาตินี้มากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแนวคิดของผู้คนมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อเนื่องจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์^{๘๘} ทำให้คนในยุคสมัยนี้มีความคิด ความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมในโลกนี้มากขึ้น เชื่อในสติปัญญาความสามารถของมนุษย์มากขึ้น ผู้คนเกิดแนวคิดในเรื่องการแสวงหาความสุขความสบายในชาตินี้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าเพื่อนำทรัพย์สินที่ได้ นำมาใช้ในการแสวงหาความสุข ซึ่งรวมถึงการจ่ายเงินแทนการใช้แรงงาน^{๘๙} ส่งผลให้ศาสนาซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งแต่เดิมนั้นมีหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านจิตใจในเรื่องของการหลุดพ้นจากวิภังขสสารเข้าสู่พระนิพพานอันเป็นอุดมคติหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตกลายมาเป็นการปรารณาความสุขและการมีอายุยืนยาว ต่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความนิยมในการสะสมของโบราณเช่นพระพุทธรูปและพระพิมพ์ เครื่องลายครามจึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเครื่องถูกมองในด้านพุทธคุณเป็นเครื่องรางของขลัง การรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากทางตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๘๗} สายชล สัตยานุรักษ์, พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒), (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗.

^{๘๘} วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ, หนังสือ ไม้ฝาง ช่าง ของป่า การค้าอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗๔.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๗๓.

ทำให้เกิดความนิยมในเรื่องพระเครื่องมากขึ้นเหตุจาก การรับแนวคิดในเรื่องการสร้างของที่ระลึก และเหรียญที่ระลึกในโอกาสต่างๆ ซึ่งในช่วงแรกนั้นเป็นที่นิยมเฉพาะในหมู่เจ้านายและชนชั้นสูง เท่านั้น ต่อมาได้เกิดการแผ่ขยายมาสู่สังคมโดยรวม ทำให้เกิดแนวคิดในการสร้างของที่ระลึกขึ้นใน โอกาสต่างๆ เมื่อแนวคิดนี้รวมกับการเข้ามาของวิทยาการทางการแพทย์และการนำเข้าเครื่อง ผลิตเหรียญทำให้เกิดเหรียญที่ระลึกที่มีรูปพระสงฆ์เพื่อใช้แจกในงานพระราชทานเพลิงศพขึ้น เป็นครั้งแรกและเป็นที่มาของการเกิดเหรียญพระเครื่องด้วย^{๙๐} นอกจากนี้แล้วในช่วงปลาย

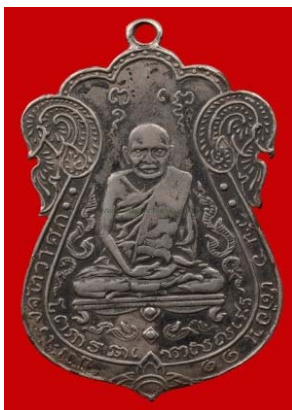
รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดการระบาดของอหิวาตกโรคขึ้น อย่างรุนแรงมีผู้คนเสียชีวิต เป็นจำนวนมาก เนื่องจากการแพทย์ในเวลานั้นยังไม่เจริญการรักษาโรค จึงเป็นไปได้ยากผู้ที่กำลังสิ้นหวังต่างหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจสำหรับชาวพุทธแล้วพระเครื่องกลายเป็นทางออกในการรักษาอหิวาตกโรคต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยาการทางการแพทย์และสาธารณสุขได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น เมื่อเกิดการระบาดของอหิวาตกโรค ขึ้นอีกครั้งก็ทำให้สามารถควบคุมการระบาดของโรคได้และมีการรักษาพยาบาลแบบสมัยใหม่แทนการ ทำพิธีกรรมทางศาสนาหรือการทำนํ้ามนต์เพื่อตีมนเหมือนที่เคยปฏิบัติกันมาแบบในอดีตแม้ว่าการ รักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์แบบตะวันตกจะช่วยรักษาอหิวาตกโรคได้ แต่การรักษาด้วยความเชื่อ ที่มีอยู่ในสังคมโดยการทำนํ้ามนต์มาประพรมและตีมนก็ยังปรากฏอยู่มากและยังมีเรื่องเล่าถึงสาเหตุ การนำพระกริ่งมาทำนํ้ามนต์รักษาอหิวาตกโรคว่า เคยเห็นกรมพระยาปวเรศฯ เสด็จพระอุปัชฌาย์ ของพระองค์อาราธนาพระกริ่งแช่นํ้าอธิษฐานขอนํ้าพระพุทธรณ์แล้วให้คนใช้เป็นอหิวาตกโรคกินหาย เป็นปกติ พระองค์จึงรับสั่งให้มหาดเล็กที่ตามเสด็จไปนำพระกริ่งที่วัดบวรนิเวศแต่สมเด็จพระฯ ทูลว่า พระ กริ่งที่กุฎมี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า จึงรับสั่งให้นำมา แล้วอาราธนาพระกริ่งแช่นํ้าอธิษฐานขอนํ้าพระ พุทธรณ์แล้วนำไปถวายสมเด็จพระวันรัต (แดง) เมื่อท่านฉันนํ้าพระพุทธรณ์แล้วโรคอหิวาตกก็ บรรเทาหายเป็นปกติ^{๙๑} ส่งผลให้เกิดความเชื่อความศรัทธาในพุทธคุณของพระเครื่องจึงนำมาซึ่งการ แสวงหาหรือหามาสะสมพระเครื่องเพื่อจึงเกิดเป็นความนิยมชมชอบมากขึ้นจากการทำนํ้ามนต์ของ พระกริ่งซึ่งเชื่อกันว่าทำให้โรคอหิวาตกโรคที่เป็นอยู่สามารถที่จะบรรเทาอาการของโรคจนทำให้หาย จากโรคอหิวาตกโรคได้ในเวลาต่อมาความนิยมนี้ก็ได้ขยายวงขึ้นและโดยเฉพาะเมื่อเกิดสงครามโลก

^{๙๐} อ้างถึงใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๖๙.

^{๙๑} ทศพล จังพานิชย์กุล, พระกริ่งคู่แผ่นดิน วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร (กรุงเทพมหานคร : คอมมูเนติไซน์แอนด์พริ้นท์, ๒๕๕๕), ๒๓ - ๒๔.

ครั้งที่สองขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงคราม สงครามโลกครั้งที่สองจึงเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้แนวคิดในเรื่องการบูชาพระเครื่องได้รับความนิยม อย่างสูงในสังคมไทย มีทั้งการจัดสร้างพระเครื่องขึ้นมาเป็นจำนวนมาก การขุดพระพิมพ์ตามกรุต่างๆ เพื่อนำมาเป็นพระเครื่อง รวมถึงการสร้างพระเครื่องโดยรัฐบาลเพื่อต้องการให้เป็นเครื่องรางของขลังประจำประเทศไทยและเป็นตัวแทนของความศักดิ์สิทธิ์ในแต่ละภูมิภาคที่ได้มารวมกันอยู่ในพระเครื่อง^{๙๒} สำหรับมูลปัจจัยการสร้างพระเครื่องในช่วงต้นยุคนั้น มีสาเหตุ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อเป็นการสืบพระพุทธานุสา ๒) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไป ๓) สร้างไว้เพื่อใช้ เพื่อดูแลป้องกันภัยอันตราย โดยการสร้างตามคตินี้จะมีการปลุกเสกลงพระเวทย์ วิद्याคมให้บรรจุลงในพระเครื่องแต่ในปัจจุบันนี้มีมูลเหตุการสะสมพระในรูปแบบของการหารายได้จากการบูชาไปก่อให้เกิดสาธารณะประโยชน์มากมาย ทั้งในพระพุทธานุสา และกิจกรรมต่างๆ ของสังคม โดยรวมเอามูลเหตุของการสร้างกุศล การสืบพระศาสนา^{๙๓}

สรุปได้ว่า การแปรเปลี่ยนความนิยมในพระเครื่องเกิดขึ้นจากหลายปัจจัยอย่างไรก็ดีความต้องการพระเครื่องมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เกิดขึ้นมากในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง สะท้อนให้เห็นความต้องการพระเครื่องและการสร้างพระเครื่องสนองความต้องการของประชาชนนอกจากการสร้างพระเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจและมีสาเหตุในการสร้าง ๓ ประการคือ ๑) เพื่อเป็นการสืบพระพุทธานุสา ๒) เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไป ๓) สร้างไว้เพื่อใช้ เพื่อดูแลป้องกันภัยอันตราย

ภาพที่ ๑๕ แสดงภาพพระเหรียญหลวงปู่เอี่ยมวัดหนังสมัรัตนโกสินทร์^{๙๔}

^{๙๒} อ้างถึงใน ญัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๔.

^{๙๓} สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย, มรดกแผ่นดิน : การศึกษาพระเครื่องชั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ปิเค อินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒.

^{๙๔} ที่มาของภาพ: <https://www.pinterest.com/> [๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย เพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

คำว่า การบริหาร (administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยการ (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง เพื่อมุ่งแสวงองค์หากำไร (profits) หรือกำไรสูงสุด (maximum profits) แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองคำนี้ ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน การบริหารและการบริหารจัดการมีความสัมพันธ์กันโดยตรง เมื่อมีการบริหาร (administration) ก็ต้องมีคำว่าจัดการ (management) ไม่ว่าจะเป็นองค์การทางภาครัฐ หรือองค์กรในภาคธุรกิจ ก็ต้ององค์ความรู้ทั้งสองอย่างจนผสานเป็นเนื้อเดียวกันจึงเรียกได้ว่า กลายมาเป็นการบริหารจัดการการ นักวิชาการหลากหลายท่านได้กล่าวถึง การบริหารจัดการ ไว้ดังนี้ สมคิด บางโม กล่าวไว้ว่าการบริหารที่ส่วนใหญ่มักจะนึกถึงการบริหารราชการคำศัพท์ที่ใช้มี ๒ คำคือ การบริหาร (Administration) นิยมใช้กับการบริหารราชการหรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบายซึ่งศัพท์บัญญัติว่ารัฐประศาสนศาสตร์ (Public administration) คำศัพท์อีกคำหนึ่งคือ การจัดการ (Management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนแต่อย่างไรก็ตาม คำว่า การบริหาร กับคำว่าจัดการใช้แทนกันได้ และมีความหมายเหมือนกัน^{๔๕} นอกจากนั้นวิช วิรัช นิภาวรรณ ได้อธิบายการบริหารจัดการ (management administration) การบริหารการพัฒนา (development administration) แม้กระทั่งการบริหารการบริการ (service administration) แต่ละคำมีความหมายคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกันที่เห็นได้อย่างชัดเจนมีอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ สอง มีกระบวนการบริหารงานที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (thinking) หรือการวางแผน (planning) การดำเนินงาน (acting) และการประเมินผล (evaluating) และ สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๔๖}

^{๔๕} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑.

^{๔๖} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

ยังมีการอธิบายถึงลักษณะของงานบริหารจัดการไว้ ๓ ด้าน คือ ๑) ในด้านที่เป็นผู้นำหรือหัวหน้างาน งานบริหารจัดการ หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ปฏิบัติตนเป็นผู้นำภายในองค์กร ๒) ในด้านของภารกิจหรือสิ่งที่ต้องทำ งานบริหารจัดการ หมายถึง การจัดระเบียบทรัพยากรต่าง ๆ ในองค์กร และการประสานกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ๓) ในด้านของความรับผิดชอบ งานบริหารจัดการ หมายถึง การต้องทำให้งานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยการอาศัยบุคคลต่างๆ เข้าด้วยกัน^{๙๗} และการบริหารจัดการควรที่จะคำนึงว่าหมายของการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งหมายถึงกลไกการทำงานของหน่วยงานใดๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล ระบบราชการ หรืออะไรก็ตาม ที่มีรูปแบบวิธีการบริหารจัดการที่ดี โดยพิจารณาถึง สามเรื่องหลักๆ ได้แก่ หลักการที่ดี วิธีการที่ดี และผลลัพธ์ที่ดี มีคุณภาพ คือจะต้องมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล เป็นธรรม โปร่งใส และมีความรับผิดชอบต่อ^{๙๘}

การบริหารงานจัดการวัดที่เหมาะสมดังงามในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ควรต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัด ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัดอย่างไร แต่ต่อมามีการพัฒนากระบวนการบริหารงานเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทยหรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตรมากขึ้นการแข่งขันจะมีอัตราที่

^{๙๗} ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๙๘} ปรัชญา เวสารัชช, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖.

สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางใน การบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และการจัดการ (management)^{๙๙} แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นทฤษฎีการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นแบบPO&3C's ของฟาโยล(Fayol) หรือPOSDCORB ของ กุลิก(Gulic) และเออร์วิค(Urwick) ก็ยังเป็นทฤษฎีที่ยังใช้การได้ดีอยู่ไม่ล้าสมัย หากจะมีการพัฒนาแบบก็จะเป็นเรื่องกลยุทธ์เท่านั้น ซึ่งทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและทักษะของผู้บริหารซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความสามารถและวิสัยทัศน์^{๑๐๐} จึงต้องเข้าใจว่า

หลักทั่วไปของการบริหารจัดการ ว่าหลักบริหารจัดการโดยทั่วไปยืดหยุ่นได้ และต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลง^{๑๐๑} สิริภพ เหล่าลาภะ กล่าวถึงการบริหารไว้ ๒ นัยคือ ๑) คำว่าบริหารมาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่ารอบและจรธาตุในความนำไป ดังนั้นคำว่าบริหารจึงแปลว่านำไปโดยรอบอีกสำนวนหนึ่งคำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนีดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปหปริหริตสมตฺโถ” แปลว่าผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนีหลีกหนีหลบซึ่งปัญหาหรือแปลว่าผู้สามารถบริหารปัญหาและนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่าบริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการอำนวยการจัดการจัดให้ว่างส่งเสริมและบำรุง^{๑๐๒} จากความหมายข้างต้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าการบริหาร การจัดการ และการจัดการคืออะไร เนื่องจากคำเหล่านี้มีการใช้แทนกันบ่อยๆมันเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องทราบความแตกต่างระหว่างคำเหล่านี้ในทัศนะของ William Schulze การบริหารคือ พลัง (force) ที่ได้วางจุดประสงค์ที่องค์การและการจัดการที่พยายามและนโยบายกว้างๆ

^{๙๙} สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รัสสิโยภุชญ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๑๐๐} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๒.

^{๑๐๑} Henry Fayol อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๑๐๒} สิริภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐.

ที่มันยึดคืนเพื่อการปฏิบัติงาน องค์การคือ การรวมกันของมนุษย์ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และพื้นที่ทำงาน สิ่งประกอบที่นำมารวมกันอย่างเป็นระบบ และความสัมพันธ์ร่วมที่มีประสิทธิผลเพื่อให้จุดประสงค์บางอย่างบรรลุผล การจัดการคือ การนำและการชี้ทางขององค์การเพื่อให้จุดประสงค์ที่วางไว้บรรลุผลโดยการนำเอาความหมายข้างต้นมารวมกันเข้าเป็นคำง่าย ๆ การบริหาร กำหนดเป้าหมาย การจัดการพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และองค์การคือ กลไกของการจัดการ เพื่อให้จุดประสงค์บรรลุผลโดยฝ่ายบริหาร นักวิชาการบางคนมีทัศนะต่างๆเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการ ในทัศนะของ Peter Drucker การจัดการสัมพันธ์กับกิจกรรมของธุรกิจ ซึ่งต้องแสดงให้เห็นผลงานทางเศรษฐกิจขณะที่การบริหารสัมพันธ์กับกิจกรรมที่ไม่ใช่ธุรกิจ เช่นกิจกรรมของรัฐบาล อีกทัศนะหนึ่งก็คือ การบริหารสัมพันธ์กับการทำสิ่งต่างๆเป็นกิจวัตรประจำวันที่สอดคล้องกับระเบียบวิธี กฎและระเบียบบางอย่าง การจัดการสัมพันธ์กับการทำหน้าที่อย่างเช่นการทำหน้าที่ที่เสี่ยง พลวัต สร้างสรรค์ และเป็นนวัตกรรม นักวิชาการการบริหารรัฐกิจบางคนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทัศนะแรก นั่นคือการบริหารเป็นหน้าที่มุ่งมั่น ในทางตรงกันข้าม การจัดการคือหน้าที่ของฝ่ายบริหาร ซึ่งเกี่ยวข้องในเบื้องต้นกับการนำนโยบายกว้างๆที่ฝ่ายบริหารกำหนดออกใช้ องค์การคือกลไกที่จัดตั้งการประสานงานระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายจัดการ^{๓๐๓}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือ คำสองคำที่นำมารวมกันคือ การบริหาร กับการจัดการ การบริหารนิยมใช้กับงานราชการหรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และเป็นงานด้านนโยบายกำหนดเป้าหมาย ส่วนการจัดการนิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน และเป็นฝ่ายปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแต่อย่างไรก็ตาม คำว่า การบริหาร กับคำว่าจัดการใช้แทนกันได้ และมีความหมายเหมือนกัน การบริหารจัดการจึงหมายถึง การบริหารสิ่งใด ๆ ที่องค์กรได้ใช้ทรัพยากร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ตั้งเป้าหมายไว้ หรือศิลปะและกระบวนการการกระทำกิจกรรมอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้โดยใช้คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการ การกระทำนั้น ๆ จะ เป็นไปในทางสร้างสรรค์ มีการดำเนินการเพื่อให้คงอยู่มีการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การควบคุมและการกระทำที่ทำให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบแบบแผน

^{๓๐๓} ชาญชัย อาจินสมจาร, **ทฤษฎีการบริหารรัฐกิจ**, พิมพ์ครั้งที่๑, (ปัตตานี : สถาบันเพื่อความรู้ก้าวหน้าทางวิชาการ, ๒๕๕๗), หน้า ๓ - ๔.

๒.๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการโดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหารจัดการ คือ ในการบริหารจัดการจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำอะไรก่อนและต่อไปจะทำอะไรหรือเรียกได้ว่าทฤษฎีการบริหารจัดการ ซึ่งจัดไว้ว่าหลักเกณฑ์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific Management) กระบวนการบริหารจัดการจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งนักบริหาร นักวิชาการ ตลอดจนนักการศึกษาได้กำหนดหลักการ ทฤษฎีการบริหารจัดการ ไว้ดังนี้ทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการยอมรับคือ PDCA เป็นแนวคิดหนึ่ง ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแค่การวางแผน แต่แนวคิดนี้เน้นให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ โดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แนวคิด PDCA ได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกโดย Walter Shewhart ซึ่งถือเป็นผู้บุกเบิกการใช้สถิติสำหรับวงการอุตสาหกรรม และต่อมาวงจร PDCA ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย มากขึ้น เมื่อปรมาจารย์ด้านการบริหารคุณภาพ อย่าง W.Edwards Deming ได้นำมาเผยแพร่ ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการปรับปรุงกระบวนการ วงจรนี้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “Deming Cycle” มาถึงวันนี้คงไม่มีใครบอกว่าไม่รู้จักรวงจร PDCA หรือ Deming Cycle โดยเฉพาะในแวดวงของการทำงาน มักจะมีการนำ PDCA เข้ามาประยุกต์ใช้ทั้งการทำงานประจำ และการปรับปรุงงานโครงสร้างของ PDCA ประกอบด้วย ๑) Plan คือ การวางแผน ๒) DO คือ การปฏิบัติตามแผน ๓) Check คือ การตรวจสอบ ๔) Act คือ การปรับปรุงการดำเนินการอย่างเหมาะสม หรือ การจัดทำมาตรฐานใหม่ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการยกระดับคุณภาพทุกครั้งที่การดำเนินงานตามวงจร PDCA หมุนครบรอบ ก็จะเป็นแรงส่งสำหรับการดำเนินงานในรอบต่อไป และก่อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง^{๑๐๔} หลักการบริหารจัดการโดยทั่วไป ยึดหยุ่นได้และต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงซึ่งดังกล่าวนี้นี้มีหลักของการบริหารจัดการไว้ ๑๔ ข้อ

๑. การแบ่งงานกันทำเป็นความเชี่ยวชาญพิเศษที่นักเศรษฐศาสตร์เห็นว่าจำเป็นสำหรับความมีประสิทธิภาพในการใช้แรงงานต้องประยุกต์ใช้หลักการนี้ในงานทุกชนิดทั้งงานการจัดการและงานเทคนิค ๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอำนาจและความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กันซึ่งความรับผิดชอบเกิดจากอำนาจหน้าที่อำนาจเป็นส่วนประกอบของปัจจัยที่เป็นทางการต่างๆ ได้มาจากตำแหน่งผู้บริหารและปัจจัยส่วนบุคคลเป็นการประสมประสานของการมีไหวพริบประสบการณ์คุณค่าทาง

^{๑๐๔} สุธาสินี โพธิจันทร์, PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง, (วารสารโปรดักทิวิตี เวิลด์ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑๑๕ มีนาคม - เมษายน, ๒๕๕๘), หน้า ๙๓-๙๗.

ศีลธรรมความรับผิดชอบในอดีตฯซึ่งอำนาจหน้าที่ต้องอยู่คู่กับความรับผิดชอบ ๓. ความมีระเบียบวินัยเป็นการยอมรับเคารพข้อตกลงซึ่งกันและกันการประยุกต์ใช้พลังและสัญลักษณ์ภายนอกของการยอมรับวินัยต้องมีความเหนือกว่าในทุกระดับเพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้ ๔. การมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวหมายถึงพนักงานควรจะได้รับคำสั่งจากบังคับบัญชาเพียงคนเดียว ๕. การมีเป้าหมายเดียวกันข้อนี้ยึดหลักการว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนการเดียวกันข้อแตกต่างจากการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวคือหลักการนี้สัมพันธ์กับการจัดองค์การของบริษัทมากกว่าบุคคลหมายความว่าความตั้งใจทุกกรณีต้องมาจากผู้บริหารสูงสุด ๖. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กรหมายถึงผลประโยชน์เฉพาะของผู้จัดการและพนักงานถือเป็นรองจากผลประโยชน์ทั้งหมดขององค์กรพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้ ๘. การรวมอำนาจหลักข้อนี้ไม่ได้รวมถึงการรวมอำนาจหน้าที่แต่หมายถึงขอบเขตของการรวมอำนาจหน้าที่หรือกระจายอำนาจผู้บริหารระดับสูงจะต้องกำหนดระดับการรวมอำนาจและการกระจายอำนาจที่เหมาะสมทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และลักษณะขององค์กร ๙. สายการบังคับบัญชาเป็นสายการบังคับบัญชาเพื่อให้การติดต่อสื่อสารขององค์กรคล่องตัว ๑๐. คำสั่งองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับทุกคนและทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของเขา ๑๑. หลักความเสมอภาคการจัดการใช้หลักเท่าเทียมกันตลอดทั้งความเมตตาและความยุติธรรม ๑๒. ความมั่นคงในงานการออกจากงานบ่อยๆเป็นเหตุผลของการบริหารจัดการที่ไม่ดีและเชื่อว่าเป็นอันตรายตลอดจนทำให้เสียค่าใช้จ่ายธุรกิจที่มั่งคั่งโดยทั่วไปจะแสดงถึงความรู้สึกมั่นคงของพนักงานด้วย ๑๓. ความคิดริเริ่มผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาและการบริหารงาน ๑๔. ความสามัคคีเป็นหลักการที่ว่าสามัคคีคือพลังความเข้ากันได้ระหว่างสมาชิกในองค์กรจะทำให้เกิดความแข็งแกร่ง^{๓๐๕}

ในส่วนของทฤษฎี PDCA ได้มีการอธิบายแนวคิดของวงจรนี้ ดร.วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ท เป็นผู้พัฒนาขึ้นเป็นคนแรกในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ และ ดร.เอ็ดวาร์ด เดมมิง เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๐ จนเป็นที่เผยแพร่หลายใน วงจักรเดมมิง (Deming Cycle) หรือวงจรคุณภาพ หรือวัฏจักรแห่งการบริหารคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan – P) ขั้นตอนที่ ๒ การปฏิบัติตามแผน (Do – D) ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบ (Check – C) ขั้นตอนที่ ๔ การปรับปรุง (ACT – A) ขั้นตอนที่หนึ่ง การวางแผน (Plan) การวางแผนงานจะช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาโดยละเอียดให้พร้อมในการเริ่มต้นลงมือปฏิบัติ ขั้นตอนที่สอง การปฏิบัติ (DO) ประกอบด้วยการทำงาน ๓ ระยะคือ ๑. การวางแผนการกำหนดการ (๑) การแยกแยะกิจกรรมต่างๆ

^{๓๐๕} เฮนรีฟาโยล (Henry Fayol) อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

ต้องการกระทำ (๒) กำหนดเวลาที่ต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง (๓) การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ

๒. การจัดแบบเมทริกซ์ (Matrix Management) การจัดแบบนี้ สามารถช่วยดึงเอาผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงจากแหล่งต่างๆ มาได้และเป็นวิธีช่วยประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ ๓. การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน (๑) ให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงงานทั้งหมดและทราบเหตุผลที่ต้องกระทำ (๒) ให้ผู้ร่วมงานพร้อมในการใช้ดุลพินิจที่เหมาะสม (๓) พัฒนาจิตใจให้รักการร่วมมือกัน

ขั้นตอนที่สาม การตรวจสอบ (Check) ทำให้รู้สภาพการของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผนซึ่งประกอบด้วยกระบวนการดังนี้ (๑) กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ (๒) รวบรวมข้อมูล (๓) พิจารณากระบวนการทำงานเป็นตอนๆ เพื่อแสดงจำนวนและคุณภาพของผลงานที่ได้รับแต่ละขั้นตอนเปรียบเทียบกับที่ได้วางแผนไว้ (๔) การรายงาน จัดแสดงผลการประเมินรวมทั้งมาตรการป้องกันความผิดพลาดหรือความล้มเหลว โดยรายงานเป็นทางการอย่างสมบูรณ์ และรายงานแบบย่ออย่างไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่สี่ การปรับปรุงแก้ไข (Act) ผลของการตรวจสอบหากพบว่าเกิดความบกพร่องขึ้นทำให้งานที่ได้ไม่ตรงเป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน ให้ปฏิบัติตามแก้ไขปัญหตามลักษณะที่ค้นพบ ดังนี้(๑) ถ้าผลงานเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย ต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ(๒) ถ้าพบความผิดปกติใดๆ ให้สอบสวนค้นหาสาเหตุแล้วทำการป้องกัน เพื่อมิให้ความผิดปกตินั้นเกิดขึ้นซ้ำอีกในการแก้ปัญหาเพื่อให้ผลงานได้มาตรฐานอาจใช้มาตรการดังต่อไปนี้ (๑) การย้ายนโยบาย (๒) การปรับปรุงระบบหรือวิธีการทำงาน (๓) การประชุมเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน^{๑๐๖}

นอกจากนี้อีกหนึ่งทฤษฎีในการบริหารงาน อาจแยกทรัพยากรการบริหารได้เป็น ๔ ประเภทที่เรียกว่า ๔M ได้แก่ ๑. ทรัพยากรมนุษย์ (Man) : ในองค์การทุกองค์การจะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีมนุษย์ มนุษย์ เป็นทรัพยากร ที่สำคัญทำให้เกิดการดำเนินงานได้ ๒. ทรัพยากรในรูปเงินทุน (Money) : เงินเป็นค่าตอบแทนที่จะทำให้เราหามนุษย์ที่มีคุณภาพได้ ใช้จัดหาเทคโนโลยี ซื้อความรู้ซอฟต์แวร์ ฉะนั้นองค์การที่มีเงินมากก็จะประสบความสำเร็จได้มากกว่าองค์การที่มีเงินน้อย หรือทรัพยากรน้อย ๓. ทรัพยากรในรูปวัสดุสิ่งของ (Material) : วัสดุสิ่งของจัดเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกในการบริหารอาจมองได้ว่าเป็นเทคโนโลยีการบริหาร รวมทั้งสถานที่ทำงาน ๔. ความรู้ในการจัดการ (Management) : ความรู้ในการจัดการเป็นความสามารถของผู้บริหารที่จะดูแล และประสานกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ ความรู้ที่เกิดจากการจัดการก็จะมาจากการถ่ายทอดเช่น การอบรม การเล่าบรรยาย ในหนังสือ การสัมมนาทางวิชาการ การจัดโครงการพัฒนา

^{๑๐๖} สมศักดิ์ สินธุระเวชย์, มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๘ - ๑๙๐.

ผู้บริหารระดับต่างๆเป็นต้นลักษณะของ ๔M (man ,money, material , management) จะผ่านโครงสร้างขององค์การ แล้วได้สินค้าและบริการ ฉะนั้นลักษณะ ๔M จะเข้าไปอยู่ในองค์การ องค์การก็จะมาบริหารจัดการ^{๑๐๗} กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โพสด์คอร์ท (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลลิค (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริงงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ(Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^{๑๐๘}

จึงกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการปัจจัยในการบริหาร มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้ ๑. คนหรือบุคคล(Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่องค์การหรือหน่วยงานนั้น ๆ ๒. เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงานหากขาด งบประมาณ การบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย ๓. ทรัพยากรหรือวัสดุ(Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรใน การบริหาร หากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็ย่อมจะเป็นอุปสรรค หรือก็ให้เกิดปัญหาในการบริหารงาน ๔. การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง คือเป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวลผลักต้นและกำกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง ๓ ประการให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ ต้องการ นักบริหารและนักวิชาการให้คำจำกัดความของคำว่า การบริหารหรือการจัดการไว้ต่าง ๆ กันตามทัศนะของแต่ละบุคคลที่สำคัญไว้^{๑๐๙}

^{๑๐๗} ปิยะนุช เงินคล้าย, **องค์การและจัดการ**, (ม.ป.ท.๒๕๕๐), : เอกสารคำบรรยายวิชา PS ๗๘๐, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

^{๑๐๘} วิรัช วิรัชนิการวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โฟร์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๑๐๙} สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๘), หน้า ๖๐.

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการ เป็นทฤษฎีในเชิงปริมาณหรือบริหารศาสตร์แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการดังกล่าวนี้สำคัญยิ่งสำหรับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการเหตุเพราะความจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งใจเอาไว้ ดังนั้นแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ชัดเจนจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในองค์การของตน

๒.๒.๓ การบริหารการจัดการในทางพระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการในทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำคัญที่ผู้บริหารวัด จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น ก็เพราะนักการบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารจัดการวัดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดมีรสน่าอยู่ น่าเข้าไปประกอบกิจการทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารวัดจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการบริหารจัดการวัดมีวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ ด้วยเหตุนี้จึงได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชาเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่ พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้นและมีพระสงฆ์เป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหารนอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกการศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร^{๑๑๐} ถือได้ว่าการบริหาร

^{๑๑๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

จัดการในพระพุทธศาสนามีมานานแล้วรวมทั้งรูปแบบในการบริหารจัดการวัดซึ่งพระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) กล่าวไว้ว่า การบริหารวัด นอกจากจะหมายถึงการปกครองบังคับบัญชา ดูแลรักษาหมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสที่มีอยู่หรือพำนักในวัด การจัดการกิจกรรมต่างๆ และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของวัดทำนองเดียวกันกับการบริหารทั่วไปแล้วยังกินความรวมถึง การบริหารตน คือการดูแลรักษาตนได้แก่ กายบริหารและการอบรมตามพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมเนียมการปกครองพระสงฆ์ด้วยการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติสหบริหารธรรมคือไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้แก่กล้าเป็นอริศีล อริจิต อริปัญญา ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม หรืออย่างน้อยให้มีประสบการณ์ตามสมควรเพื่อ สร้างพระในใจตน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้งต่อไปด้วยตนเอง และทั้งยังต้องให้การศึกษา อบรมไตรสิกขา ด้วยทั้งปริยัติธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม แก่หมู่คณะคือพระภิกษุสามเณร และฆราวาสที่มีอยู่หรือพำนักในวัดเพื่อช่วย สร้างพระในใจคน(อื่น) อีกด้วยนี่เป็นกิจกรรมหลักที่มีความจำเป็นมีความสำคัญเร่งด่วนเป็นอันดับแรกอันนับเป็นหัวใจหรือแก่นของการบริหารวัดที่เดียว^{๓๓๓} ถือได้ว่าเป็นแนวคิดในการบริหารจัดการวัดที่น่าสนนำไปประยุกต์ใช้นอกจากนี้ สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รัชสิโยภพยังได้กล่าวเสริมไว้ว่า การบริหารงานจัดการวัดที่เหมาะสมดังามในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ควรต้องมียุทธศาสตร์สำคัญที่ผู้บริหารจัดการวัดควรคำนึง เพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และบุคลากร หรือคน (man) ซึ่งเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการกิจการงานของวัดที่มีองค์ประกอบสำคัญ เพื่อพิจารณากำหนดเป้าหมายของการบริหารจัดการวัด ว่าจะมีทิศทางหรือแนวทางในการบริหารองค์กรของวัดอย่างไร แต่ต่อมามีการพัฒนากระบวนการบริหารงาน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรตามโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง จึงมีการสร้างระบบการบริหารงานที่เน้นคนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารงานสมัยใหม่ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายขึ้น จึงได้มีแนวความคิดในการบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรของตน เพื่อความสำเร็จและบรรลุผลสำเร็จ โดยให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ เพราะเนื่องจากประเทศไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทยหรือองค์กร ต้องให้ความสนใจ เพราะว่าการบริหารจัดการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เนื่องจากโลกในอนาคตเป็นโลกที่ทำงานในสิ่งแวดล้อมที่เป็นพลวัตมากขึ้น

^{๓๓๓} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๗๙.

การแข่งขันจะมีอัตราที่สูงขึ้นและเป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของความคาดหวังทางสังคมเพิ่มขึ้น และจะกดดันเรียกร้องในองค์กร มีการปรับตัวเพื่อแสวงหาแนวทางใน การบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการพยายามให้เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น “การให้อำนาจ (Empowerment)” “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดจะต้องพัฒนา ไปพร้อมๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดความมั่นใจจาก องค์ประกอบสำคัญข้างต้น คือ บุคคล (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และ การจัดการ (management)^{๑๑๒} นอกจากนี้หลักการทฤษฎีในการบริหารจัดการแล้วต้องเข้าใจว่า การบริหารงานของวัดมีความสำคัญในการทำให่วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรมีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให่วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกาวัดเป็นของชุมชน ทำให่วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให่วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พำนักนันทนาการของประชาชน^{๑๑๓} เพราะพระพุทธศาสนาเป็นส่วนรวมทั้งหลักคำสอนหรือแม้กระทั่งถาวรวัตถุก็ถือว่าเป็นของส่วนรวมของพุทธศาสนิกชนทุกคน

การบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนาต้องคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของสังคมส่วนรวมด้วยเพื่อลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งกันจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับศาสตร์สมัยใหม่ในการบริหารจัดการดังที่ สุรพล สุธะพรหม ได้ให้ทัศนะว่า การจัดการเชิงพุทธ (Buddhist management) ถือว่าเป็นสาขาหรือวิชาเอกแขนงหนึ่งของสาขาวิชาการจัดการ (Management) ที่เป็นการจัดประมวลความรู้ระหว่างศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการด้วยกัน กล่าวคือเป็นการนำเอาศาสตร์แห่งการจัดการ (Management Science) และพุทธศาสตร์ (Buddhist Studies) มาผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อนำเอาศาสตร์ ๒ ศาสตร์เข้ามามีบูรณาการเข้าด้วยกันจึงได้จัดให้มีองค์ความรู้สำหรับสาขาวิชานี้^{๑๑๔} เพื่อที่พระสงฆ์จะได้นำเอาหลักการบริหารจัดการไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดดังเช่นตัวอย่างของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์ที่จะนำเสนอได้นั้นได้แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเมื่อครั้งยังมีหน้าที่

^{๑๑๒} สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๑๑๓} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

^{๑๑๔} สุรพล สุธะพรหม และคณะ, ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

ในการบริหารวัดอยู่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึง การบริหารวัดบวรนิเวศวิหารที่สำคัญๆ ดังนี้ ๑. ตั้งกรรมการสงฆ์ไว้เพื่อปรึกษาการวัด เลือกเอาพระผู้ใหญ่ในวัดโดยอนุมัติแห่งสงฆ์ ๒. จัดให้พระผู้เป็นกรรมการสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทำการจัด แยกเป็นแผนก ดังจัดไว้แล้วครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองวัด เติมเจ้าหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุ เจ้าหน้าที่รักษาพระอาราม เจ้าหน้าที่ดูการนวกกรรม เจ้าหน้าที่ดูการศึกษา ๓. จัดหน้าที่อุปฐากวัด ให้ทำบัญชีคนเช่า และจำนวนคนเช่า ให้เป็นหลักฐาน ค่าเช่าที่ เก็บได้ให้ลงในบัญชีรายได้ และให้เก็บรักษาไว้ที่วัด รายจ่ายก็ให้จดลงในบัญชีมีไวยว้จกรทการตามแผนก ๔. พระผู้ทำการสงฆ์ให้ได้รับบำรุงโดยชื่อว่า นิติยภัตต์ คฤหัสถ์ผู้ทำการวัดให้ได้รับเกื้อกูล ๕. ให้จัดทะเบียนภิกษุสามเณร เด็กวัด อุปฐาก ภิกษุสามเณร ผู้อยู่ประจำและคนอาศัยชั่วคราว ๖. สำนวณบัญชีเลขาให้ได้จริง ไม่มีตัวโดยประการไรให้จำหน่ายโดยจะแจ้ง ๗. มีการจัดทุกการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยการตั้งมหาวิทยาลัยมหา มกุฏราชวิทยาลัย^{๓๑๕} นอกจากนั้นแล้วในงานของคณะสงฆ์ยังได้กำหนดขอบเขตของงานไว้ด้วยกัน ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ระบุไว้ว่า กิจกรรมที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ๖ ด้าน ดังนี้ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงามหรือการปกครอง ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่ ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์ โดยวิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมแต่บางกิจการคงเป็นไปตามจารีตคือปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่^{๓๑๖}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการทางพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากร เงิน คน วัสดุ แผนงาน ภายในวัด หรือการปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดกิจการของวัดเพื่อให้งานของวัดในด้านต่างๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการบริหารงานกิจการงานองค์กรทั้ง ๖ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ แสดงให้เห็นว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนาในปัจจุบันมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นผู้นำในการบริหารคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มีความรู้ความสามารถ และข้อปฏิบัติตนที่ดีงามในเพื่อให้บรรลุไปตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้นั้น ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยมีเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ช่วยกันบริหารจัดการตามความเหมาะสม

^{๓๑๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^{๓๑๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *กฎหมายเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการนำประโยชน์จากพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การสร้างพระเครื่องเพื่อนำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วเหล่าบุรพจารย์จึงได้สร้างพระเครื่องเพื่อใช้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านพระเครื่องและในด้านการช่วยเหลือสังคมที่เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนั้นแล้วการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ จากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา บทความ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการศึกษาวิจัย ดังมีลำดับต่อไปนี้ พระมหาเสริมชัย ชยมงคล กล่าวไว้ว่าในสมัยที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อบังคับชีวิตอยู่ก่อนที่จำพรรษา “พระของขวัญ” ให้แก่ผู้ใดพระเดชพระคุณท่าน จะต้องให้ผู้ที่มาขอรับพระ ฝึกปฏิบัติภาวนาก่อนจึงจะมอบพระของขวัญให้ไป พร้อมด้วยกำชับให้ผู้รับนั้น “เจริญภาวนา” อยู่เสมอ อย่าทอดทิ้ง “ธรรม” แล้วภายหลังต่อมา จึงได้พิมพ์คำแนะนำการปฏิบัติภาวนา แจกพร้อมกับพระ ให้แก่ผู้มาขอรับพระทุกคน และได้ถือปฏิบัติสืบต่อมา จนตราบเท่าทุกวันนี้เมื่อท่านทั้งหลายได้เข้าใจดังนี้แล้วหากได้พบหรือมี “พระ” ดังที่ได้กล่าวนี้ ก็จงหมั่น “ปฏิบัติบูชา” โดยเพียรพยายามละชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจหมั่นประกอบแต่กรรมดี ด้วยกายวาจา ใจชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์เป็นสัมมาทิฐิแต่ฝ่ายเดียวโดยการ รักษาศีล เจริญสมาธิ และปัญญา^{๑๑๗} ถือเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมโปรดพุทธบริษัทที่มีมายาวนาน ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยของ พระเครื่อง หรือพระพิมพ์น่าจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยราวศตวรรษที่ ๔ จากการยอมรับนำศาสนาพุทธเข้ามาในประเทศไทยตามหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือศาสนวงศ์และศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งกล่าวไว้ว่าได้ส่งสมณะทูตมีพระโสณะเถระและพระอุตตรเถระไปยังแดนสุวรรณภูมิจากความนิยมที่แพร่หลายในประเทศอินเดียไปยังประเทศอื่นรวมทั้งประเทศไทยในช่วงแรก ทำให้วัตถุประสงค์ในการสร้างพระเครื่องเปลี่ยนไปจากสมัยแรกๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ก็กลายเป็นสร้างขึ้นเพื่อแสวงหาหนทางบุญตามคำมูลที่ได้กระทำสักการบูชา โดยตั้งความปรารถนาให้ประสบความสำเร็จเรื่องในชีวิตประจำวันและในกาลภายหน้าพร้อมกันนั้นก็น่าจะรวมถึงการตั้งใจให้เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ด้วย^{๑๑๘}

^{๑๑๗} พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, *อานุภาพธรรมกาย*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอกพิมพ์ไท, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๗.

^{๑๑๘} นิติ กสิโกศล, *พระเครื่อง: ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

จึงเห็นได้ว่าความเชื่อของพระเครื่องนั้นเปลี่ยนไปจากเดิมพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังสมัยก่อนนั้นยังมี พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตัวแทนที่ปรากฏเด่นชัดก็คือธรรมะหรือคำสอนศีลธรรม การทำความดี เว้นจากความชั่ว อันนี้เป็นหลัก ส่วนของขลัง ไสยศาสตร์เป็นของที่พ่วงอยู่แอบอยู่และเป็นสื่อหรือสะพานทอดเปิดทางให้แก่ธรรม ความเชื่อผีสารสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือศาสนาพราหมณ์นั้น มีอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามา ความเชื่อเหล่านี้ขึ้นอยู่กับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแห่งปัญญาและปัญญาเป็นสิ่งที่บังคับยึดเหนี่ยวกันไม่ได้ พระสงฆ์จึงต้องยอมรับคนเหล่านี้ตามที่เขาคือ เป็นอยู่แล้ว เข้าไปสั่งสอนแนะนำเขาด้วยความเมตตากรุณา ค่อยๆช่วยให้เขาพัฒนาและกำลังใจขึ้นมา เมื่อเขาพัฒนาขึ้น เขาก็จะละเลิกความเชื่อถือเหล่านั้นไปได้เอง^{๑๑๙} เพราะการรับพระเครื่องนั้นผู้รับต้องไปปรับเองกับมือเพื่อให้พระอาจารย์ประสิทธิประสาทความศักดิ์สิทธิ์ให้(กุศโลบายดึงคนเข้าวัด)หรือใน

บางวัดเช่น หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ แห่งวัดสระแก จังหวัดอยุธยา นั้นใครก็ตามที่อยากได้พระเครื่องของท่าน ท่านต้องให้คนคนนั้นไปนั่งสมาธิให้ท่านดูจนเป็นที่น่าพอใจของท่านเสียก่อนท่านจึงจะมอบพระเครื่องให้คนผู้นั้นไปบูชาและเวลานั่งสมาธิท่านจะสั่งให้นำพระเครื่องของท่านวางไว้บนมือทุกครั้งเพื่อเป็นกำลังใจในการทำสมาธิ(กุศโลบายในการฝึกสมาธิ) โดยท่านกล่าวถึงการสร้างพระเครื่องวัดมณเฑียรต่าง ๆ ว่า “ท่านสร้างพระมาตลอดนับแต่บวชพระใหม่ๆ เพราะใจเราจะได้อยู่กับพระเป็นบุญเป็นกุศลดีกว่าไปทำอย่างอื่น”^{๑๒๐} เพราะพระเครื่องสื่อถึง พระพุทธเจ้า โดยนำเอาแบบอย่างขององค์พระพุทธองค์มาปฏิบัติจากความศรัทธาต่อ พระพุทธคุณ หวังพึ่งพิงพุทธานุภาพช่วยดลบันดาลและคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข พระเครื่องสื่อถึงหลักธรรม เห็นได้จากพระพิมพ์โบราณโดยมากจะมีคำจารึกอักษร เป็นคาถา เย ธมมาฯ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า พระเครื่องสื่อถึงพระสงฆ์ (เกจิอาจารย์) ที่สามารถทำพิธีปลุกเสกพระเครื่อง และเครื่องรางของขลังต่างๆ ให้ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสนำไปใช้แล้วประพัตติ ปฏิบัติชอบตามแบบอย่างจริยวัตรอันงดงามของท่าน อย่างไรก็ตามกระบวนการต่างๆ ในการสร้างพระเครื่องจะพบว่ามีการที่แฝงไว้ด้วยกุศโลบายในการสอนการประพฤติปฏิบัติธรรมไว้อย่างประณีต และลึกซึ้ง มากกว่าการสร้างที่เน้นเพียงแต่เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ การอ่อนว่อนของสิ่งต่างๆ จากพระเครื่องศักดิ์สิทธิ์^{๑๒๑} ดังที่กาญจนา แก้วเทพได้กล่าวว่า

^{๑๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อิทธิปาฏิหาริย์-เทวดา, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๑๒๐} สมโภชน์ ทองแดง, พรหมปัญโญเถระ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลปสยามบรรจภัณฑ์และการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๙.

^{๑๒๑} พระสุรศักดิ์ กิตติปัญญา, รวมบทความวิทยานิพนธ์ทั่วไป ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๒ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : หอไตรการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๙.

สมัยก่อนนั้น พระเกจิอาจารย์จะสร้างพระเครื่อง เพื่อให้ญาติโยมไว้เป็นสื่อธรรม “มีพระติดตัว ระวังกรรมติดหัวใจ” เมื่อพระอาจารย์มอบพระเครื่องแก่ศิษย์ที่ติดยึดในความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์จึงมีอุปมาสอนกำกับด้วยว่า “พุทธคุณ” ที่จะทำให้เกิด “เมตตา” ผู้นำพระติดตัวจะต้องไม่กล่าวคำหยาบ สำหรับผู้นับถือพระเครื่องประเภท “แคล้วคลาด” “อยู่ยงคงกระพัน” ท่านก็จะสอนเรื่องความไม่ประมาท ความไม่เบียดผู้อื่น อย่างไรก็ตามก็ดีสื่อวัตถุมงคล ดังกล่าวนั้นพระสงฆ์กับฆราวาสยังคงรักษาสัมพันธภาพในเครือข่ายพุทธบริษัทเป็นที่เคารพสักการะ เป็นผู้บำรุง อนุรักษ์ ให้และรับด้วยหัวใจโดยปราศจากความคิดเรื่องการค้า^{๑๒๒} หรือที่พระภาวนาภิรม (อนันต์ พุทธญาโณ) ได้กล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อบาน วัดบางนมโคได้กล่าวกับหลวงพ่อเล็ก อดีตเจ้าอาวาสวัดบางนมโค จังหวัดอยุธยาว่า “พวกเธอจงจำไว้นะ การที่เราจะเสกพระเสกผ้ายันต์อะไรต่ออะไรนี้ ถ้าเสกด้วยอำนาจกำลังของเราละก็ไม่ข้ามันก็เสื่อม เราน่ะมันดีแค่นั้น การเสกคาถาต่างนี่ก็เป็นการอาราธนาบารมีของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือเทวดา หรือพรหม มาช่วย แต่คาถาบางอย่างก็จะว่าแต่เฉพาะจุด การเสกพระเสกเจ้า หรือผ้ายันต์เสกอะไรต่ออะไรพวกนี้ ถ้าเราเอาตัวของเราเองออกเสียเราไม่เข้าไปยุ่งแต่อาราธนาบารมีพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระปัจเจกพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ พระอริยสาวกทั้งหมด พรหมหรือเทวดาทั้งหมดมาช่วยท่านทำประเดี๋ยวเดียว ๒ – ๓ นาทีมันก็เสร็จ ดีกว่าเราทำ ๑๐๐๐ ปีแล้วเราจะเอาอะไรบ้างก็อาราธนาบอกท่าน บอกว่าขอให้ใช้ได้ อย่างนั้นอย่างนี้ แต่อย่าลืมนะถ้าใช้ในทางทุจริตหรือกฎของกรรมบังคับ ไม่มีอะไรจะคุ้มครองใครได้ ถ้าหากว่าใครเลวอยู่แล้วก็ค่อยๆ พยายามให้เลวน้อยลงไปนิดหนึ่งได้ ถ้าใครดีขึ้นมาน้อยก็พยายามให้ดีมากได้ นี่เป็นกฎของอำนาจ พุทธบารมี ธรรมบารมี สังฆบารมี”^{๑๒๓} ในบรรดาวัตถุมงคลที่ท่านสร้างสงเคราะห์ชาวบ้านให้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในการทำมาหากิน เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงคำสอนทางธรรมะของท่านตามหลักพุทธศาสนาให้ทำความดีละความชั่วและทำจิตใจให้ผ่องใส เพราะในยุคสมัยนั้นบ้านเมืองยังไม่เจริญ มีโจรผู้ร้ายชุกชุม สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านผู้สุจริตชน จึงยังต้องอาศัยเครื่องยึดเหนี่ยว เพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันภัยนานา ด้วยอำนาจ พุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ^{๑๒๔} เพราะแท้จริงแล้วเหตุในการสร้างพระเครื่องนั้นมีเผยแพร่พุทธศาสนา

^{๑๒๒} กาญจนา แก้วเทพ, “การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์”, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐.

^{๑๒๓} พระภาวนาภิรม (อนันต์ พุทธญาโณ) พร้อมคณะ, ประวัติหลวงพ่อบาน โสนนโท (พระครูวิหารกิจจานุการ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สปีด เพอร์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๓ – ๒๗๔.

^{๑๒๔} ชัยยศ เกียรติเบญจกุล และคณะ, หนังสือ ๒ อมตะเถรอาจารย์ เมืองกำแพงเพชร, (ม.ป.ท. ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๒.

สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย ได้กล่าวไว้ว่าจากพระเครื่องที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งต่อมาการสร้างพระเครื่องเริ่มแพร่หลายไปประเทศต่างๆ เพราะคนในประเทศนั้นเห็นว่าสร้างกันง่ายจึงนิยมทำตามโดยการสร้างพระเครื่องหรือพระพิมพ์เพื่อให้คนนำไปบูชา นั้น ได้ที่คติตามศรีลังกาที่ว่าพระพุทธศาสนาจะยั่งยืนต่อไปได้เพียง ๕๐๐๐ ปี ดังนั้นทำให้นิยมสร้างพระเครื่องหรือพระพิมพ์สลัก คาถา เยธัมมาฯ ไว้เบื้องหลังแล้วบรรจุในพระสถูป โดยหวังว่าเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมสูญแล้ว ผู้ที่ค้นพบพระเครื่องหรือพระพิมพ์ที่สร้างไว้จะหันมานับถือพระพุทธศาสนาใหม่^{๑๒๕} และการทำพระเครื่องขึ้นมานี้ เพื่อจะดึงคนให้เข้าวัด เข้าวัดมาเนีย หนึ่งได้ไหว้พระ ไหว้พระพุทธรูปบ้าง พระสงฆ์บ้าง หลวงพ่อจง หลวงพ่อปานหรืออะไรก็ได้แล้วแต่นั้นเค้าได้ต่อนึงแล้ว แล้วมาบูชาวัตถุมงคลเนี่ยวัตถุมงคลเอาไปเพื่อเป็นสังฆานุสสติ เป็นที่ระลึกแล้วก็ปึงจัยทั้งหลายที่ได้บูชาไปแล้วนั้นก็ได้อีกโอกาสสร้างวัตถุเอาไว้ในพระพุทธศาสนา เค้าก็ได้ทำบุญไปด้วย เค้าเรียกว่าได้หลายต่อ....คนเรานะคุณดูซิว่ามีมันเหมือนกันไหม นี้มันไม่เหมือนกันบารมีมันไม่เหมือนกัน ความรู้ ปัญญา มันก็ไม่เหมือนกันคนที่ปัญญาเลิศ ประเสริฐแล้ว เค้าก็จะไปอีกอย่างหนึ่ง ปัญญาต้อยลงมา ก็จะมีความคิดอีกอย่างหนึ่งความรู้จะไม่เหมือนกันบารมีจะไม่เหมือนกัน ก็เลยต้องมีกลวิธีหลายอย่างสำหรับหลายคน^{๑๒๖}

สรุปได้ว่า พระเครื่อง หรือพระพิมพ์นั้นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์คือเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยเจตนารมณ์ของการสร้าง แต่เดิมพระเครื่องจะถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้สืบทอดพระพุทธศาสนา ต่อมาใช้ เป็นปัจจัยช่วยในการบำเพ็ญบารมีของผู้อธิษฐานพุทธานุภาพภายหลังเมื่อได้รับอิทธิพลของพุทธมหายานลัทธิตันตระ จุดมุ่งหมายมักจะเน้นที่อานุภาพด้านอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ แต่แท้จริงแล้วนั้นพระเครื่องนั้นไม่ได้มีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่ใช้ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เท่านั้นแต่พระเครื่องนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมและเป็นอุบายในการโน้มน้าวให้ผู้คนที่ทั้งหลายเข้ามาสนใจในพระพุทธศาสนาและหันเข้าสู่การประพฤติปฏิบัติธรรมเพราะเนื่องจากมนุษย์มีหลายระดับของสติปัญญาจึงต้องมีกุศโลบายในการชักจูงให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

^{๑๒๕} สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย, มรดกแผ่นดิน : การศึกษาพระเครื่องขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ปิเค อินเทอร์เน็ต, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ แม้น อาจารย์สมปโน, เจ้าอาวาสวัดหน้าต่างนอก, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๐ อ้างถึงใน รอบทิศ ไวยสุศรี, “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบริหารจัดการ จากงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้องจากผลงานวิจัยที่มีผู้ทำการวิจัยไว้ จึงประมวลเนื้อหาสาระตามลำดับดังนี้

๒.๔.๑) งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษาวิจัย ดังมีลำดับต่อไปนี้

พระครูปริชาธธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธรูปของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ๑) ควรเพิ่มการจัดอบรมและเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาให้แก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดให้มากกว่านี้ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรสามารถเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาให้แก่ประชาชนได้ถูกต้องตรงตามหลักธรรมในพระพุทธรูปศาสนา ๒) ควรตั้งทุนมูลนิธิเพื่อเตรียมดำเนินการเผยแผ่ไว้โดยเฉพาะ ๓) ควรจัดหาบุคลากรด้านการเผยแผ่เพิ่มเติม ๔) ต้องเริ่มต้นสร้างทีมงานในกลุ่มพระเผยแผ่ด้วยกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ๕) ควรมีการฝึกฝนอบรมในเรื่องอาการระความประพฤติตลอดถึงฝ่ายปกครองก็ต้องดูแล พระภิกษุสามเณรอย่างเคร่งครัด ๖) ควรมีการสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนามากกว่านี้ และในการเผยแผ่ควรมีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตในชนบทด้วย ๗) ควรให้โอกาสพระรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสฝึกหัดการแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ๘) ควรมีเวทีสำหรับให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสแสดงธรรมบ้าง ๙) ควรมีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ให้ทันสมัยเพื่อไม่ให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ๑๐) ควรมีการจัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการเผยแผ่ให้เพียงพอ เช่น ควรมีสถานที่ในการศึกษาธรรมะประจำวัดต่างๆ หรือประจำหมู่บ้านเป็นต้น^{๑๒๗}

พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติและปัญหาความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานของรัฐ อันเป็นปัญหาที่สำคัญใหญ่หลวงสำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕^{๑๒๘}

^{๑๒๗} พระครูปริชาธธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร), “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธรูปของพระสังฆาธิการจังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๒๘} พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

พระณรงค์ วุฒิเมธี ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการตามหลักทฤษฎีปาปนิคสูตรของ บริษัท เอ็นอีซีอินฟอนเทียร์ (ไทย) จำกัด ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและบุคลากรทุกระดับ ต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อหลักการของทฤษฎีปาปนิคสูตร ซึ่งประกอบไปด้วย ๓ ด้าน คือ ๑) ด้าน จักขุมา (วิสัยทัศน์) การมองการณ์ไกล ๒) ด้านวิชูโร (การจัดการ) การจัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน ๓) ด้านนิสสยสัมปันโน การมีมนุษยสัมพันธ์ดี ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จทั้งคนและงานและสามารถยืนหยัดอยู่ท่ามกลางยุคโลกาภิวัตน์อย่างไม่สูญเสียคุณค่าของความเป็นมนุษย์พร้อมเติบโตไปกับโลกทุนนิยมอย่างเข้มแข็ง^{๑๒๙}

วัฒนา หลวกัประยูร ได้ทำวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการวางแผน (Planning) ด้านการจัดองค์การ (Organizing) ด้านการจัดบุคลากร (Staffing) ด้านการสั่งการ (Directing) ด้านการควบคุม (Controlling) พบว่าด้านการควบคุมและด้านการวางแผน อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านการจัดองค์การ ด้านการจัดบุคลากรและด้านการสั่งการ อยู่ในระดับมากปฏิบัติอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการควบคุมที่ดี ถ้ามีปัญหา ก็จะประชุมและแก้ไขต่อปัญหานั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๓๐}

สกลพงษ์ พงษ์พิจิตร ได้ทำวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ที่อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ นำมาใช้ในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์วัดร่องขุน มี ๑๒ กลยุทธ์ ได้แก่ ๑) กลยุทธ์การเลือกใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ ๒) กลยุทธ์การจัดเหตุการณ์พิเศษเพื่อการประชาสัมพันธ์ ๓) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในชุมชน ๔) กลยุทธ์การพูดเพื่อการประชาสัมพันธ์ในชุมชน ๕) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในฐานะองค์กรสาธารณกุศล ๖) กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ๗) กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ในแง่ลบเพื่อการประชาสัมพันธ์ ๘) กลยุทธ์การสร้างสิ่งที่ดีที่สุด ๙) กลยุทธ์การใช้ผู้มีชื่อเสียงและผู้นำเสนอ ๑๐) กลยุทธ์การสร้างความแตกต่างให้กับแบรนด์ ๑๑) กลยุทธ์ความคิดสร้างสรรค์ และ ๑๒) กลยุทธ์การเคลื่อนไหวให้เป็นข่าว^{๑๓๑}

^{๑๒๙} พระณรงค์ วุฒิเมธี, “การบริหารจัดการตามหลักทฤษฎีปาปนิคสูตรของ บริษัท เอ็นอีซีอินฟอนเทียร์ (ไทย) จำกัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๓๐} วัฒนา หลวกัประยูร, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

^{๑๓๑} สกลพงษ์ พงษ์พิจิตร, “กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

สรุปได้ว่า การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ ดังนั้น ที่ใดมีกลุ่มที่นั้นย่อมมีการบริหารจัดการเพื่อทำวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษาวิจัย ดังมีลำดับต่อไปนี้

พระสุชาติ วชิรปณฺโญ ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย จากการศึกษาพบว่า ๑) ประวัติความเป็นมาของพระแก้วมรกตนั้นตามหลักฐานทางวรรณคดีสันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในนครปาณลิบุตร แต่จากหลักฐานทางโบราณคดี สันนิษฐานว่า สร้างในสมัยเชียงแสน (พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๐) พระแก้วมรกตถูกค้นพบครั้งแรกที่วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. ๑๘๗๗-๑๘๗๘ หลังจากนั้นพระแก้วมรกตได้ถูกอัญเชิญไปยังเมืองต่างๆ เช่น ลำปาง (๑๘๗๗-๒๗๑๑) เชียงใหม่ (๒๐๑๑-๒๐๙๖) หลวงพระบาง (๒๐๙๖) เวียงจันทน์ (๒๐๙๖-๒๓๒๒) กรุงเทพมหานคร (๒๓๒๒-๒๓๒๗) และกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี ๒๓๒๗ ถึงปัจจุบัน ๒) การสร้างพระพุทธรูปนั้น มีจุดกำเนิดตั้งแต่ยุคคันธาระ (พ.ศ. ๓๗๐) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกรีกโบราณ ต่อมาก็ได้รับความนิยมทั่วอินเดีย โดยในสมัยพุทธกาล มีแนวคิดการสร้างสิ่งที่ระลึกไว้เพื่อระลึกถึงพุทธคุณของพระพุทธเจ้า จึงสร้างพระพุทธรูปแทนจันทร์ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีการสร้างพระพุทธรูปที่ใช้ศิลาเป็นหลัก วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อสร้างเป็นพุทธานุสติ ในพุทธคุณ ๓ ประการคือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณและพระมหากรุณาคุณ ๓) ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของพระแก้วมรกตในฐานะพระคู่บ้านคู่เมือง พบว่า (๑) พระแก้วมรกตเป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญต่อคนไทย (๒) พระแก้วมรกตเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจและสืบอายุพระพุทธศาสนา (๓) พระแก้วมรกตเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา (๔) พระแก้วมรกตเป็นสิ่งยึดถือและสักการบูชาสูงสุดที่พระมหากษัตริย์ทุกรัฐกาลได้ปฏิบัติมาและ (๕) เป็นพระประธานสำคัญในการอัญเชิญประกอบพระราชพิธีในวันสำคัญต่างๆ ของชาติไทย ดังนั้น พระมหากษัตริย์หรือบุคคลทั่วไป จึงให้ความเคารพสูงสุดต่อองค์พระแก้วมรกตมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน^{๓๓๒}

^{๓๓๒} พระสุชาติ วชิรปณฺโญ, “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ชนัญญู เมฆหมอก ได้ทำวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมพระเครื่องเมืองเพชร จากผลการวิจัยพบว่า พระเครื่องมีคุณค่าทางใจสำหรับผู้ครอบครองพระเครื่องที่สร้างโดยพระเกจิอาจารย์สำคัญมักมีจำนวนจำกัดและเป็นที่แสวงหากันมากทำให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนกระทั่งการปลอมแปลงซึ่งมีมานานแล้วแต่ทั้งนี้และทั้งนั้นการสร้างพระเครื่องยุคแรกๆ ก็มักมีได้มุ่งประโยชน์ทางการค้าหรือแสวงหารายได้เป็นหลัก และยังคงมีได้นับเนื่องอยู่ในกระแสวัฒนธรรมพุทธพาณิชย์เต็มตัวด้วย วัฒนธรรมพระเครื่องแบบพุทธพาณิชย์ที่แท้จริง หมายถึงการสร้างพระเครื่องเพื่อมุ่งหารายได้ที่เป็นตัวเงิน ซึ่งมักต้องอาศัยกระบวนการโฆษณา ประชาสัมพันธ์และเทคนิคการตลาดเข้ามาประกอบด้วย น่าจะเริ่มขึ้นอย่างชัดตั้งแต่ราวในปลายทศวรรษ ๒๔๙๐ มีตัวอย่างรูปธรรมคือการสร้างพระเครื่องยี่สิบห้าพุทธศตวรรษโดยรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม วัฒนธรรมพระเครื่องแบบพุทธพาณิชย์ในระยะต่อมามีการแข่งขันมากขึ้น กระบวนการโฆษณาและการตลาด ซึ่งมักมีนายหน้าหรือตัวกลางทางธุรกิจเข้ามาทำหน้าที่แทนวัดและเกจิอาจารย์ก็เข้มข้นขึ้นเป็นเงาตามตัว มีการสร้างกระแสปั่นราคาพระเครื่อง และตลาดพระเครื่องมีการขึ้นลงตามสภาพเศรษฐกิจ^{๑๓๓}

ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อและรูปแบบของพระเครื่องจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางพระพุทธศาสนา การกระบาตของอหิวาตกโรคแนวคิดในการสร้างเหรียญที่ระลึกและความนิยมในการสะสมของที่ระลึกและโบราณวัตถุซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากการสร้างพระพิมพ์มาสู่การสร้างพระเครื่องอย่างต่อเนื่อง สงครามโลกครั้งที่ ๒ ถือว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและความนิยมในพระเครื่อง เพราะผู้คนต้องแสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจจนพระเครื่องได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย^{๑๓๔}

ทรัพย์อนันต์ ชี้อัตย์ ได้ทำวิจัยเรื่อง พระพุทธรูปบุทอง-บุเงินที่พบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในประเทศไทย จากผลผลการวิจัยพบว่า พระพุทธรูปบุทอง – บุเงินมีอายุระหว่างช่วงพุทธศตวรรษที่- ๒๑ – ๒๓ โดยพบว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ - ๒๑ พระพุทธรูปมีจำนวนน้อยและมีลวดลายเรียบง่ายไม่ซับซ้อนต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เริ่มปรากฏลวดลายใหม่ และเพิ่มมากขึ้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทั้ง ด้านปริมาณและความซับซ้อนของลวดลาย ลวดลายบนฐานพระพุทธรูปจำแนกได้ ๕ รูปแบบ คือ พระพุทธรูปฐานกลีบบัวคว่ำ – บัวหงาย พระพุทธรูปฐานบัวประกอบพระพุทธรูปฐานลายเรขาคณิต พระพุทธรูปฐานบัวคว่ำหรือบัวหงายเพียงอย่างเดียว ทั้ง นี้ลวดลายบนฐานพระพุทธรูปแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับศิลปะล้านนาและอยุธยา อีกทั้ง มีรูปแบบบางประการที่มีความนิยมอยู่เฉพาะบางท้องถิ่นการสร้างพระพุทธรูปบุทอง – บุเงินที่

^{๑๓๓} ชนัญญู เมฆหมอก, “วัฒนธรรมพระเครื่องเมืองเพชร”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (มหาบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕).

^{๑๓๔} ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

พบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จการสร้างบุญกุศลให้แก่ตนเอง และอุทิศส่วนกุศลให้ผู้เป็นญาติที่ล่วงลับ ซึ่ง บุคคลทุกชนชั้น สามารถสร้างพระพุทธรูปถวายเพื่อเป็นพุทธานุชาได้เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปบุทอง – บูเงินใช้วิธีการขึ้น รูปด้วยแม่แบบ ทำให้ได้พระพุทธรูปที่มีขนาดและรูปแบบที่เหมือนกันในปริมาณมาก โดยพบว่าพระพุทธรูปที่พบในจังหวัดที่ติดกับ ส.ป.ป.ลาวมีความปราณีตมากกว่าพระพุทธรูปที่พบบริเวณอื่นๆ^{๑๓๕}

นพพล งามวงษ์วาน ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการการจัดกลุ่มพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากผลผลการวิจัยพบว่า พระพิมพ์ที่พบในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยานับเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษารูปแบบพระพิมพ์ศิลปะอยุธยาตอนต้นที่ประกอบไปด้วยรูปแบบที่สืบทอดมาจากพระพิมพ์ลพบุรีและรูปแบบพระพิมพ์สุโขทัย รวมถึงรูปแบบพระพิมพ์ที่เกิดจากการผสมผสานกันระหว่างศิลปะลพบุรี – ศิลปะสุโขทัยรวมถึงรูปแบบพระพิมพ์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเป็นจำนวนมากภายในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะแห่งนี้นี้ทั้งนี้พระพิมพ์กลุ่มดังกล่าวปรากฏอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอย่างชัดเจน โดยเฉพาะพุทธลักษณะของพระพุทธรูปบนพระพิมพ์รวมทั้งลวดลายประดับต่างๆแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของสุโขทัยกับอยุธยา^{๑๓๖}

สรุปได้ว่า พระเครื่อง หรือพระพิมพ์นั้นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์คือเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยเจตนารมณ์ของการสร้าง แต่เดิมพระเครื่องจะถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้สืบทอดพระพุทธศาสนา ต่อมาใช้ เป็นปัจจัยช่วยในการบำเพ็ญบารมีของผู้อธิษฐานพุทธานุชาภายหลังเมื่อได้รับอิทธิพลของพุทธมหายานลัทธิตันตระ จุดมุ่งหมายมักจะเน้นที่อำนาจด้านอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ แต่แท้จริงแล้วนั้นพระเครื่องนั้นไม่ได้มีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่ใช้ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เท่านั้นแต่พระเครื่องนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมและเป็นอุบายในการโน้มน้าวให้ผู้คนที่ทั้งหลายเข้ามาสนใจในพระพุทธศาสนาและหันเข้าสู่การประพฤติปฏิบัติธรรมเพราะเนื่องจากมนุษย์มีหลายระดับของสติปัญญาจึงต้องมีกุศโลบายในการชักจูงให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

^{๑๓๕} ทรัพย์อนันต์ ชื่อสัตย์, “พระพุทธรูปบุทอง-บุเงินที่พบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (มหาบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

^{๑๓๖} นพพล งามวงษ์วาน, “แนวทางการการจัดกลุ่มพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

๒.๔.๓) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการนำประโยชน์จากพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางในการศึกษาวิจัย ดังมีลำดับต่อไปนี้

พระครูวิฑูรสุทธกิจ (ชาญณรงค์ ติกขญาโณ) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพระเกจิอาจารย์ในการประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปและพิธีพุทธาภิเษก จากการศึกษาพบว่าทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างต่อพระเกจิอาจารย์ในการประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปและพิธีพุทธาภิเษกโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติความเชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูปมีอานิสงส์เช่นเดียวกับการสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ และพบว่ากลุ่มตัวอย่างเพศหญิงมีทัศนคติสูงกว่าเพศชาย โดยพบว่าผู้มีอายุระหว่าง ๔๖ - ๖๐ ปีมีทัศนคติต่อพระเกจิอาจารย์สูงที่สุดและพบว่ามีความแตกต่างกับผู้มีอายุระหว่าง ๒๑-๓๕ ปี และผู้มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการศึกษาพบว่าผู้ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัวมีทัศนคติต่อพระเกจิอาจารย์สูงที่สุดและพบว่ามีความแตกต่างกับผู้มีอาชีพรับจ้างทั่วไปและอาชีพพนักงานบริษัทเอกชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕.^{๑๓๗}

พระอธิการศรีโสภณ ปภสฺสโร ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) จากผลการวิจัยพบว่า ๑) พระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) อุปสมบท ณ วัดโพธิ์บางเขน หรือปัจจุบันชื่อว่าวัดโพธิ์ทองล่าง ซึ่งอยู่ปากคลองบางเขนตอนล่าง ส่วนวัดโพธิ์ทองบนอยู่ตอนเหนือของปากคลองบางเขน ตอนบนบริเวณจังหวัดปทุมธานี เมื่อบวชแล้วได้ศึกษา พระธรรมวินัยจนบังเกิดศรัทธาเต็มคำในรสพระธรรม รอบรู้ในพระไตรปิฎก และเชี่ยวชาญทางวิปัสสนากรรมฐาน ชื่อเสียงเกียรติคุณของหลวงปู่ศุข ในความขลังและ ศักดิ์สิทธิ์ ในด้านวิชาอาคมไสยศาสตร์ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักและศรัทธาแก่ผู้คนในเขตท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งจังหวัดใกล้ และไกล และในกรุงเทพมหานคร ผลงานและเกียรติคุณด้านต่างๆ ของพระครูวิมลคุณากร (หลวงปู่ศุข เกสโร) มีมากมาย เช่น การปลุกเสกพระเครื่อง วัตถุมงคลต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต ๒) บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ

^{๑๓๗} พระครูวิฑูรสุทธกิจ (ชาญณรงค์ ติกขญาโณ) , “ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพระเกจิอาจารย์ในการประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปและพิธีพุทธาภิเษก”, **พุทธศาสนคัมภีร์ฉบับ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

พระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) ใช้วิธีแสดงธรรมยึดหลัก ๔ ประการได้แก่สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด สมบาทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ สมุตเตตนา เร้าใจให้อาจหาญแก๊วกล้า และสัมปหังสนา ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เมื่อผู้เผยแผ่สามารถปฏิบัติได้ตามข้างต้นแล้ว ผลที่จะเกิดแก่ผู้ฟังก็จะอยู่ในขอบเขต ๓ ด้านอันเป็นประโยชน์ ได้แก่ ทัศนคติที่มีกตตประโยชน์คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปราชัย กตตประโยชน์ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้าหรือภพหน้าและ ปรมัตถ-ประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ การบรรลุลุทธิธรรมตามลำดับขั้น มีพระโสดาบัน พระสกิทาคามีพระอนาคามี และพระอรหันต์ เป็นที่สุด๓) แนวทางการนำวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) มาปรับใช้กับคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี แห่งการครองเพศพรหมจรรย์ท่านเป็นพระนักปฏิบัติ นักเผยแผ่ นักพัฒนาและนักสังคมสงเคราะห์ที่ควรศึกษา ผลงานของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) สามารถวิเคราะห์แนวทางการนำวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร) มาปรับใช้ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านสาธารณูปการ^{๓๓๘}

พระศรีสังฆม ขยานวุทโธ ได้ท้าววิจัยเรื่อง ศึกษาพุทธศิลป์สมัยสุโขทัยที่ส่งผลให้เกิด ศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนา จากการศึกษาพบว่า พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยนั้น ได้รับการยอมรับว่าเป็นยุคคลาสสิกของศิลปะไทย เช่น พระพุทธรูปลีลา ซึ่งมีลักษณะของความพลิ้วไหวที่ดูสงบบเยน มีรูปทรงงดงาม มีนิ้วพระหัตถ์อ่อนช้อยเรียวยาว และมีพระพักตร์อ้อมอ่อนหวาน นิยมสร้างให้มีพระเนตรที่มองต่ำมาก และพระพุทธรูปชินราช มีพระพักตร์เอิบอ้อมสมบูรณ์ นิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกันมีฝ่าพระบาทเรียบเสมอกัน เป็นต้น นิยมสร้างแบบปางมารวิชัย มีซุ้มเรือนแก้วอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของสมัยสุโขทัย ลักษณะดังกล่าวนี้ จัดเป็นความงามตามอุดมคติของการสร้างพระพุทธรูปที่สอดคล้องกับวิมุตติธรรม และตรงกับหลักการสุนทรียธาตุทางศิลปะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย สอดคล้องกับวิมุตติธรรม และตรงกับหลักการสุนทรียธาตุทางศิลปะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ อยู่ในองค์พระ ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสสามารถพิจารณาพระอิริยาบถทั้ง ๔ แล้วตีความประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ความมีจิตใจมั่นคงในองค์พระ ๔ อิริยาบถกับการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือลักษณะขององค์พระ เช่น พระกรณยาว : สอนให้เป็นคนหนักแน่น ให้พิจารณาให้รู้จริงเสียก่อนแล้วจึงเชื่อ หรือลักษณะพระเนตรมองทอดลงต่ำ สอนให้มองลึกเข้าไปหาต้นเหตุของปัญหาของตน ไม่ควรเพ่งดูแต่โทษคนอื่น เป็นต้น ซึ่งพุทธลักษณะ

^{๓๓๘} พระอริการศโรภณ ปภสสโร, “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

เหล่านี้เกิดจากการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ และตีความของนักวิชาการในชั้นหลัง ๆ ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความเชื่อถือในอารมณ์ที่ดีเป็นลักษณะ, มีความเลื่อมใสเป็นหน้าที่, มีความไม่ขุ่นมัวในจิตเป็นผล มีวัตถุที่ควรบูชาเป็นพื้นฐาน^{๑๓๙}

ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและ กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร(สมจิตร จิตตสวโร)” จากการวิจัยพบว่า ในปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้างพระพุทธรูปเพิ่มมากขึ้นเพราะมีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมได้ง่ายจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น การทำประชาสัมพันธ์และสื่อต่างๆ มีส่วนให้พระสงฆ์สามารถหาปัจจัยสนับสนุนได้ง่ายมากขึ้น นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนก็ยังมีศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและมีพุทธานุภาพ รวมทั้งความเชื่อในอานิสงส์จากการสร้างพระพุทธรูปพระพุทธรูปเป็นสมบัติที่มีคุณค่าเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ เป็นศูนย์รวมความสามัคคีและวัฒนธรรมประเพณีไทยพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกของประชาชน น้ำเงินบริจาคมาสู่วัด นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาสู่ท้องถิ่นและประเทศไทย พระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรีทรงมีพระราชศรัทธาสร้างพระพุทธรูปทั้งที่เป็นประเพณีและในบางโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประชาชนสร้างพระพุทธรูปถวายแด่พระองค์มากที่สุดและอย่างต่อเนื่องการสร้างพระพุทธรูปเป็น กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญญาในลำดับใด อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปก็ไม่ใช่กุศโลบายที่ดีที่สุดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมีองค์ประกอบอื่นด้วยสิ่งสำคัญคือ พระสงฆ์จะต้องมีเจตนาบริสุทธิ์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่วนโครงการก็ต้องมีความโปร่งใสและมีกุศโลบายนำมวชนให้มีศรัทธาต่อพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องด้วยพระครูภาวนาจิตสุนทรมีกุศโลบายที่หลากหลายในการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเกิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ท่านยังได้ผานประโยชน์จากการสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเผยแผ่พระธรรมรวมทั้งการบำรุงวัดและพระสงฆ์ อานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปได้ส่งผลให้ท่านมีความซาบซึ้งในพุทธบารมีและได้ตั้งสัจจะที่จะบำเพ็ญพุทธการกรรมเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าอีกด้วยความศรัทธาในพระพุทธรูปและการสร้างพระพุทธรูปเพื่อแสดงความรักและศรัทธาแก่พระพุทธเจ้าเป็นเรื่องยากจะหยุดยั้งได้และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ควรต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน^{๑๔๐}

^{๑๓๙} พระศรีสังคม ชยานุวัฑฒ, “ศึกษาพุทธศิลป์สมัยสุโขทัยที่ส่งผลให้เกิดศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนา” ,วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๑๔๐} ปริยาลักษณ์ โทณะวนิก, “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและ กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร(สมจิตร จิตตสวโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

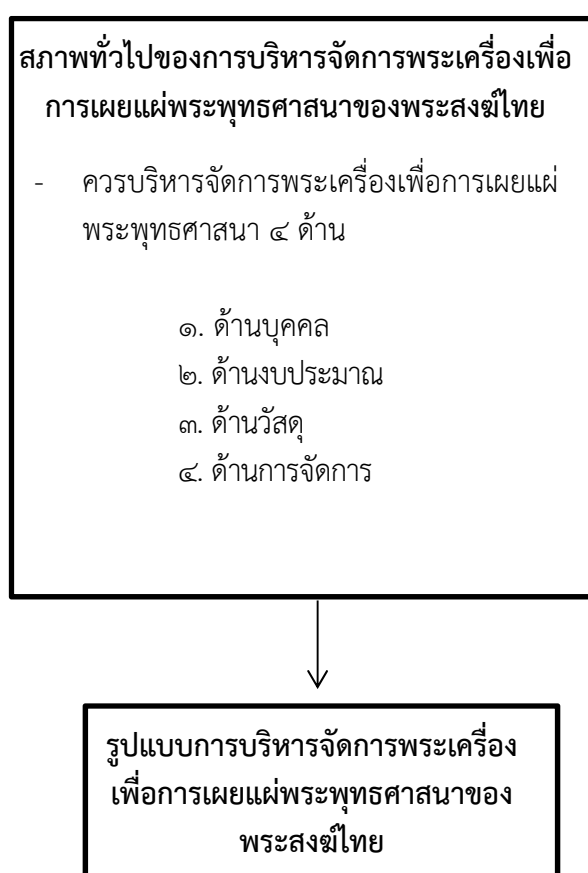
รอบทิศ ไวยสุศรี ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม จากผลการวิจัยพบว่า คำว่า"พระเครื่อง"นั้น มาจากคำว่า"พระเครื่องราง" หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยในสมัยเริ่มแรกนั้น ถูกสร้างขึ้นในลักษณะของพระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบอายุพระศาสนา แต่ไม่สามารถระบุชัดเจนได้ว่า ในประเทศไทยนั้น มีคติความเชื่อในการนำพระพิมพ์ต่างๆ ไปปลุกเสกสร้างเป็นพระเครื่องกันตั้งแต่สมัยใดการสร้างพระเครื่องให้ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักที่โบราณจารย์ได้วางเอาไว้ในสมัยนั้นมีการสร้างที่ละเอียดซับซ้อนหลายขั้นตอน การบวงสรวงไหว้ครูบาอาจารย์เพื่อขอขมาให้มีมาช่วยในการสร้างพระเครื่อง การปลุกเสกพระเครื่องด้วยการทำสมาธิภาวนาท่องมนต์คาถาต่างๆ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต้องการพระเครื่องมีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย พกพาไปไหนก็เป็นที่ยรักของผู้พบเห็น บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นอนุสสติ เป็นสัญลักษณ์ที่ระลึกไว้ให้ผู้ใช้พระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม^{๑๔๑}

สรุปได้ว่า พระเครื่อง หรือพระพิมพ์นั้นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์คือเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยเจตนารมณ์ของการสร้าง แต่เดิมพระเครื่องจะถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้สืบอายุพระพุทธศาสนา ต่อมาใช้ เป็นปัจจัยช่วยในการบำเพ็ญบารมีของผู้อิच्छานพุทธภูมิ ภายหลังเมื่อได้รับอิทธิพลของพุทธมหายานลัทธิตันตระ จุดมุ่งหมายมักจะเน้นที่อำนาจด้านอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ แต่แท้จริงแล้วนั้นพระเครื่องนั้นไม่ได้มีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่ใช้ในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เท่านั้นแต่พระเครื่องนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมและเป็นอุบายในการโน้มน้าวให้ผู้คนที่ทั้งหลายเข้ามาสนใจในพระพุทธศาสนา และหันเข้าสู่การประพฤติปฏิบัติธรรมเพราะเนื่องจากมนุษย์มีหลายระดับของสติปัญญาจึงต้องมีกุศโลบายในการชักจูงให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยผู้เผยแผ่พุทธธรรมคือองค์พระธรรมภิกขุควรศึกษาเรียนรู้ให้มาก รู้ทันโลกยุคใหม่มีสื่อกลางในการเผยแผ่ โดยยึดหลักการดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป โดยอาศัยหลักธรรม และทฤษฎีในการเผยแผ่อย่างมีรูปแบบเพื่อทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น

^{๑๔๑} รอบทิศ ไวยสุศรี, “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ภาพที่ ๑๖ แสดงภาพกรอบแนวคิดงานวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรือง และเคียงคู่มากับสังคมไทย โดยมีพระเครื่องที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความศรัทธาแน่นไว้อย่างมั่นคง สังคมไทยจึงไม่เคยว่างเว้นไปจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระเครื่องจึงอยู่ในฐานะเป็นกุศโลบายสำคัญในการรักษาความศรัทธา และอยู่ในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย โดยศึกษาจากตัวอย่างวัดของคณะสงฆ์ไทย เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพระเครื่องภายในวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ รูป เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียด ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เป็นการศึกษาแบบคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาจากตัวอย่างวัดของคณะสงฆ์ไทย เป็นการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพระเครื่องภายในวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ ท่าน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เป็นการศึกษาแบบคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างนี้โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวน ๑๘ รูป ดังนี้

๑ พระเทพญาณมงคล	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒ พระราชวชิรเมธี	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
๓ พระโสภณพัฒนคุณ	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลขอนแก่น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
๔ พระครูพิศิษฐ์ประชนาถ	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
๕ พระครูวิจิตรธรรมาภิริติ	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง
๖ พระครูสิริวัชรธรรมาภินันท์	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี
๗ พระครูวรชिरชัยวัตร	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
๘ พระครูประจักษ์คุณารักษ์	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี
๙ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเกตราสุขารมย์ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
๑๐ พระครูเกษมคุณานุศิษย์	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
๑๑ พระครูปรีชาธรรมวิจิตร	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ
๑๒ พระปลัดบุญมี ปุณฺณภาโค	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขว้านไดอิฐ ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
๑๓ พระครูปลัดศุภชัย ขนฺติโก	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๔ พระมหาจำนงค์ จรณธมฺโม	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑๕ พระมหาสุชาติ สุชีโว	ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๑๖ พระมหาสงคราม สุขเมธ	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
๑๗ พระศุภชัย ภทฺทมนี	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
๑๘ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปณฺโญ	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสร้างเครื่องมือเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ เพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๓.๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) กำหนดกรอบ แนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔) สร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์

๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖) ปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญแนะนำ

๗) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓.๒) ลักษณะของเครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้ศึกษาได้ทำการพัฒนาขึ้นตามกรอบ และรูปแบบ แนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี ประวัติความเป็นมา ของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร ๒) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ๓) เพื่อหารูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระ เครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยผู้วิจัยจึงสร้างประเด็นคำถาม เพื่อนำมาทำการ วิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย คำถามใน แบบสัมภาษณ์ ของการทำวิจัย ครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการแบ่งแบบสัมภาษณ์ ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลของผู้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประเด็นคำถามต่างๆ ได้แก่

ตอนที่ ๒.๑ คำถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย ทำการศึกษาจากทฤษฎี การบริหารจัดการ ๔ M มีหัวข้อดังนี้คือ ๑) ด้านบุคคล ๒) ด้านงบประมาณ ๓) ด้านวัสดุ ๔) ด้านการจัดการ ดังนี้

ประเด็นคำถามที่ ๑ ด้านบุคคล

- ท่านมีการบริหารจัดการบุคลากรที่ดูแลพระเครื่องภายในวัดอย่างไร ที่สามารถทำ ให้พุทธศาสนิกชนที่มารับบูชาพระเครื่องได้เข้าใจหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา
- ท่านคิดว่ารูปแบบที่ดีในการบริหารจัดการบุคลากร ภายในวัดที่เกี่ยวข้องกับพระ เครื่องและให้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีรูปแบบอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๒ ด้านงบประมาณ

- ท่านมีการบริหารจัดการงบประมาณในการจัดสร้างพระเครื่องให้เพียงพอต่อความ ต้องการของพุทธศาสนิกชนอย่างไร
- ท่านมีวิธีการบริหารจัดการงบประมาณรายรับผลประโยชน์ที่ได้จากพระเครื่องมา ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

ประเด็นคำถามที่ ๓ ด้านวัสดุ

- ท่านคิดว่าการบริหารจัดการพระเครื่องที่บูรพาจารย์ใช้เป็นกุศโลบาย มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะเหตุใด
- ท่านมีวิธีการบริหารจัดการในการนำพระเครื่องเป็นกุศโลบายไปใช้ในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๔ ด้านการจัดการ

- ท่านคิดว่ารูปแบบการจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่ภายในวัดที่ดีควรเป็น อย่างไร

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการวิเคราะห์ และประเมินระดับคุณภาพ ความตรง ของเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถาม ประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวน ภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและความหลากหลายในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)^๑ โดยผู้เชี่ยวชาญ ทำการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหา วิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่าความเหมาะสม โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบด้วย โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อทำการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา หรือลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรม โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา (อย่างน้อย ๕ ท่าน) ให้แต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนน ดังนี้

+ ๑ หมายถึง เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

๐ หมายถึง เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

- ๑ หมายถึง เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

แล้วนำคะแนนมาแทนค่าในสูตร ทำการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา (Subject matter specialists) อย่างน้อยสามคนแล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการวัด ดังนี้

๑. พระสมุทรชิวโรโสภณ, ดร.	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร.	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ดร.	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การหาค่าความเหมาะสม (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้มาทำการปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป แล้วไปแจกให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ หมายถึง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑ กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวน ๑๘ รูป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกที่เป็นกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๘ รูป โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนบทความงานวิจัยในวารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ แล้ว ทำให้เห็นกรอบแนวคิด ประเด็นปัญหาของการวิจัย จากเอกสารที่ได้มีการทบทวนก่อนหน้านี้ หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดแล้ว ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๘ รูป โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง

(๒) ติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

(๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การสัมภาษณ์ (Interviews) การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interviews) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาร่วมสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลยและข้อมูลในการบันทึกเสียงผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ และจากการทำวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยได้นำการหาค่าคุณภาพด้านปริมาณเพื่อเป็นตัวกำหนดความสำคัญของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยดังนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงการตอบแบบแสดงความคิดเห็นของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสที่มีต่อการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaires)

๓) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงพระสงฆ์ในจังหวัดอ่างทอง ที่เกี่ยวข้องเพื่อขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaires) และดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่รับกลับมาแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาข้อมูลและการรวบรวมข้อมูลที่ได้ ผู้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” ได้ทำการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ ผู้วิจัย พบว่า

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากองค์ประกอบของรูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย เอกสาร การสังเกตการณ์

แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้แบบบรรยาย และ
 พรรณนาความ การวิเคราะห์ลักษณะปัญหาทั่วไปที่ส่งผลกระทบต่อการเผยแพร่จากแบบสอบถาม จาก
 การสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย วิธีการ และ
 ขั้นตอน ดังนี้ ๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดลำดับข้อมูล ๓) วิเคราะห์ข้อมูลจากการ
 สัมภาษณ์ ๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น ๕) สรุปผลการวิจัย และนำข้อมูล ต่าง ๆ
 ที่ได้มาขยายความและอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นและชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้
 ทั้งนั้นการขยายความหรือการพรรณนาข้อความนี้นั้นอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบ
 สัมภาษณ์ที่ได้ตอบให้ผู้วิจัยในครั้งนี้

สรุปได้ว่า ผู้วิจัยได้ทำการ สรุปผลและอภิปรายผล ของการตอบแบบสัมภาษณ์ที่ได้จาก
 ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มา และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ การวิจัยรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พบว่า

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) และจากการสัมภาษณ์ตัวบุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบการสัมภาษณ์ (Questionnaire) ผู้วิจัยทำการแบ่งกลุ่มในการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ออกเป็น ๑ กลุ่ม คือ กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๘ รูป โดยการเลือกแบบเจาะจง เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายอธิบายและพรรณนาความ ผลการวิจัยรูปแบบเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ตามขั้นตอน ดังนี้ จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” ผู้วิจัย ทำการเก็บข้อมูล ๑) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ๒) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็น กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน และ ๓) เพื่อรูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทย ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) จากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ตรงโดยแบ่งผลของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ เป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๒ ผลบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๔.๓ ผลรูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจัดได้ว่าเป็นหนึ่งในงานคณะสงฆ์ ๖ ประการอันประกอบไปด้วย ๑. ด้านการปกครอง ๒. ด้านการศาสนศึกษา ๓. ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕. ด้านการสาธารณูปการ ๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ซึ่งการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นสงเคราะห์กับงานด้านการเผยแผ่จากในอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่ในยุคทวารวดีจนถึงในยุคปัจจุบันเหล่าบูรพาจารย์นำพระเครื่องมาใช้เป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการสอนหลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนได้รับความนิยมมาถึงในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมและหลักการบริหารจัดการที่ดีเพื่อนำพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องตรงประเด็นมีประสิทธิภาพถือเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเรียนรู้ในการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่

๔.๑.๑ การบริหารจัดการ

ในปัจจุบันการบริหารงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการบริหารงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การบริหารจัดการงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงต้องอาศัยศาสตร์การบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการแท้จริงแล้ว การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชาเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้นเมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา กว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหารนอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกการศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร^๑ จึงสรุปได้ว่าในพระพุทธศาสนานั้นมีการบริหารจัดการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วสำหรับศาสตร์การบริหารจัดการโดยนักวิชาการสมัยใหม่นั้นได้อธิบายไว้ว่า การบริหารที่ส่วนใหญ่มักจะนึกถึงการบริหารราชการคำศัพท์ที่ใช้มี ๒ คำคือการบริหาร (Administration) นิยมใช้กับการบริหารราชการหรือการจัดการเกี่ยวกับนโยบายซึ่งศัพท์บัญญัติว่ารัฐประศาสนศาสตร์ (Public administration) คำศัพท์อีกคำหนึ่งคือ การจัดการ (Management) นิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชนแต่อย่างไรก็ตามคำว่า การบริหาร กับคำว่าจัดการใช้แทนกันได้ และมีความหมายเหมือนกัน และนอกจากนี้คำว่า

การบริหาร (administration) นั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน “administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (assist) หรืออำนวยความสะดวก (direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สิริภพ เหล่าลาภะ กล่าวถึงการบริหารไว้ ๒ นัยคือ ๑) คำว่าบริหารมาจากภาษาบาลีว่า บริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่ารอบและจรดในความนำไป ดังนั้นคำว่าบริหารจึงแปลว่านำไปโดยรอบอีกสำนวนหนึ่งคำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนีดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปุหปริหริตสมตโถ” แปลว่าผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนีหลีกหนีหลบซึ่งปัญหาหรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหาและนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่าบริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครองดำเนินการอำนวยความสะดวก จัดให้ว่างส่งเสริมและบำรุง” ในภาคส่วนของรูปแบบวิธีการปฏิบัติดำเนินงานสำหรับการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการโดยทั่วไป จะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหารจัดการ คือ ในการบริหารจัดการจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าต้องทำอะไรก่อนและต่อไปจะทำอะไรหรือเรียกได้ว่าทฤษฎีการบริหารจัดการ ซึ่งจัดไว้ว่าหลักเกณฑ์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific Management) กระบวนการบริหารจัดการจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งนักบริหาร นักวิชาการ ตลอดจนนักการศึกษาได้กำหนดหลักการ ทฤษฎีการบริหารจัดการไว้หลายรูปแบบหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีวงจร PDCA หรือ Deming Cycle หรือ โพสด์คอร์ด (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลิค (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารบุคคล (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC) แต่ในงานวิจัยเรื่องการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งนี้ผู้วิจัยได้หยิบยกทฤษฎีการบริหารจัดการแบบ ๔ ซึ่งทฤษฎีในการบริหารงานอาจแยกทรัพยากรการบริหารได้เป็น ๔ ประเภท ที่เรียกว่า ๔M ได้แก่ ๑. ทรัพยากรมนุษย์ (Man) : ในองค์การทุกองค์การจะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีมนุษย์ มนุษย์ เป็นทรัพยากร ที่สำคัญทำให้เกิดการดำเนินงานได้ ๒. ทรัพยากรในรูปเงินทุน (Money) : เงินเป็นค่าตอบแทนที่จะให้เราหันมนุษย์ที่มี

คุณภาพได้ ใช้จัดหาเทคโนโลยี ซึ่ความรู้ซอฟต์แวร์ ฉะนั้นองค์การที่มีเงินมากก็จะประสบความสำเร็จได้มากกว่าองค์การที่มีเงินน้อย หรือทรัพยากรน้อย ๓. ทรัพยากรในรูปวัสดุสิ่งของ (Material) : วัสดุสิ่งของจัดเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกในการบริหารอาจมองได้ว่าเป็นเทคโนโลยีการบริหาร รวมทั้งสถานที่ทำงาน ๔. ความรู้ในการจัดการ (Management) : ความรู้ในการจัดการเป็นความสามารถของผู้บริหารที่จะดูแล และประสานกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ ความรู้ที่เกิดจากการจัดการก็จะมาจากการถ่ายทอดเช่น การอบรม การเล่าบรรยาย ในหนังสือ การสัมมนาทางวิชาการ การจัดโครงการพัฒนาผู้บริหารระดับต่างๆ เป็นต้นลักษณะของ 4M (man ,money, material , management)

จึงสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือ คำสองคำที่นำมารวมกันคือ การบริหาร กับ การจัดการ การบริหารนิยมใช้กับงานราชการหรือองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และเป็นงานด้านนโยบาย กำหนดเป้าหมาย ส่วนการจัดการนิยมใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน และเป็นฝ่ายปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแต่อย่างไรก็ตาม คำว่า การบริหาร กับคำว่าจัดการใช้แทนกันได้ และมีความหมายเหมือนกัน การบริหารจัดการจึงหมายถึง การบริหารสิ่งใด ๆ ที่องค์กรได้ใช้ทรัพยากร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ตั้งเป้าหมายไว้ หรือศิลปะและกระบวนการการกระทำกิจกรรมอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้โดยใช้คน เงิน วัสดุสิ่งของและการจัดการ การกระทำนั้น ๆ จะ เป็นไปในทางสร้างสรรค์ มีการดำเนินการเพื่อให้คงอยู่มีการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การควบคุมและการกระทำที่ทาให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบแบบแผนและนำทฤษฎีการบริหารจัดการ เป็นทฤษฎีในเชิงปริมาณหรือบริหารศาสตร์แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการดังกล่าวนี้สำคัญยิ่งสำหรับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารจัดการเหตุเพราะความจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งใจเอาไว้ดังนั้นแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ชัดเจนจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในองค์การของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

๔.๑.๒ พระเครื่อง

พระเครื่องหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพระพิมพ์ในแวดวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีใช้คำว่า พระพิมพ์มากกว่าพระเครื่อง ความหมายของพระเครื่องจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานหมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย ย่อ

มาจากคำว่า พระเครื่องราง พระเครื่อง หรือพระพิมพ์นั้นสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์คือเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์แต่ในภายหลังคติความเชื่อต่อพระเครื่องหรือพระพิมพ์เริ่มเปลี่ยนไปเริ่มมองเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นเครื่องรางของขลัง ที่มาที่ไปของพระเครื่องนั้นมาจากการแผ่ขยายอิทธิพลทางพุทธศาสนาไปสู่ภูมิภาคต่างๆ ซึ่งทำให้พระพิมพ์ซึ่งเป็นประติมากรรมเนื่องในคติทางพุทธศาสนาเชื่อทางพุทธศาสนาได้แผ่กระจายไปยังดินแดนต่างๆ พร้อมกับคำสอนความเชื่อทางพุทธศาสนา พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงวัตถุเนื่องในพุทธศาสนา พุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนประเทศไทยในช่วงสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการสร้างพระพิมพ์โดยในสมัยทวารวดีนั้นได้รับคติความเชื่อของชาวอินเดียเข้ามาโดยตรงส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีมีวัตถุประสงค์การสร้างเหมือนกับอินเดียคือ การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระศาสนาต่อมาพุทธศาสนาในสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความเชื่อในเรื่องของการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์และพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจากขอมที่มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญโดยการสร้างสิ่งของเพื่ออุทิศถวายแก่เทพเจ้าได้เข้ามาผสมผสานกับพุทธศาสนามากขึ้นเกิดความเชื่อในเรื่องการถวายสิ่งของเพื่อ เป็นพุทธบูชาอีกทั้งความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดทำให้เกิดคติการสร้างพระพิมพ์เพื่อประกอบบุญกุศลและถวายเป็นพุทธบูชาขึ้นการสร้างพระพิมพ์ในยุคสมัยต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดสงคราม การเกิดความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ในสมัยอยุธยาจึงเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลเกิดความศักดิ์สิทธิ์เกิดอานุภาพต่างๆ เพื่อพกพา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจเวลาไปสงครามแทนการพกพาเครื่องรางแบบเก่า เช่น ผ้าประเจียด (ผ้ายันต์ที่ใช้ผูกแขนหรือคล้องคอ)เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนา ในสมัยต่อมาคือใน

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อให้คนในสังคมเข้าถึงพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น คือ เปลี่ยนจากการมุ่งสู่พระนิพพานหรือการหลุดพ้น ไปสู่ลักษณะมนุษยนิยม สังคมนิยม และเหตุผลนิยมมากขึ้น เน้นความสำเร็จที่สามารถสร้างขึ้นได้ในชาตินี้ ทำให้จุดหมายปลายทางของชีวิตมาอยู่ในชาตินี้มากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแนวคิดของผู้คนมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อเนื่องจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งยังได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและวิทยาการจากชาติตะวันตก เกิดการสร้างพระพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อใช้เป็นเครื่องรางของขลังความนิยมมากขึ้น กระทั่งมีการเรียกพระพิมพ์ที่สร้างเพื่อความ

เชื่อและความศรัทธาในพุทธคุณด้านต่างๆ เหล่านี้ว่า “พระเครื่อง” การสร้างพระเครื่องซึ่งพระพิมพ์ต่าง ๆ นั้นถูกสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์หลายประการ กล่าวสรุปได้ว่า ในการสร้างพระเครื่องยุคแรกๆ นั้นมีแนวคิดคติความเชื่อในการสร้างแบ่งออกได้เป็น ๓ แบบ คือ ๑) การสร้างขึ้นเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา ๒) การ สร้างขึ้นเพื่อปรมาตมประโยชน์แก่ผู้ถวายชนม์ ๓) การสร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธานุชา จนถึงยุคสมัยอยุธยาการสร้างพระพิมพ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ ส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์สมัยอยุธยาเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลความศักดิ์สิทธิ์ และดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่างแนวคิดนี้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งพระเครื่องที่พบเห็นออกเป็น ๖ หมวด แบบพระปฐม แบบถ้ำแหลมมลายู แบบขอม แบบสุโขทัย แบบอยุธยา แบบพระเครื่องๆ และแบ่งเป็นแบบยุคสมัยต่างๆ ได้ดังนี้ ยุคสมัยทวารวดี ยุคสมัยหริภุญไชย ยุคสมัยศรีวิชัย ยุคสมัยลพบุรี ยุคสมัยสุโขทัย ยุคสมัยอยุธยา ยุคสมัยรัตนโกสินทร์หรือยุคปัจจุบัน

๔.๑.๓ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในชมพูทวีป จนหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้วต่อมาในภายหลังเหล่าพระสงฆ์สาวกต่างก็ได้ช่วยกันเผยแพร่พระพุทธศาสนาเรื่อยมาจนถึงในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์การทำตติยสังคายนา ครั้นเสร็จแล้วได้อาราธนาให้พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเลือกสรรพระสมณทูต เข้าสู่ประเทศไทยหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สายในส่วนของประเทศไทยเชื่อกันว่ามีคณะของสมณทูตซึ่งมีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกและอาจมีคณะสมณะทูตชุดอื่นๆ ในการส่งคณะสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งนั้นตรงกับไทยในยุคสมัยประมาณ พ.ศ. ๑๑๐๐ - ๑๖๐๐ หรือสมัยในอาณาจักรทวารวดี ซึ่งมีอาณาเขตประมาณจากราชบุรี ถึงพิษณุโลก มินครปฐมเป็นเมืองหลวง ได้มีการส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่พระธรรมในแผ่นดินสยามอีก และนักประวัติศาสตร์เชื่อว่า พระปฐมเจดีย์คือเจดีย์แห่งแรกในประเทศไทย ครานั้นพระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่น จวบกระทั่งอาณาจักรทวารวดีเสื่อมไปจนถึงในยุคพ่อขุนบางกลางท่าวหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นกษัตริย์ต้นราชวงศ์พระร่วงทรงสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี โดยใช้ระบบการปกครองเยี่ยงบิดาปกครองบุตร ทรงพยายามปลดแอกจากอิทธิพลขอมด้านการศาสนาได้มีการอัญเชิญพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาปลูกฝังทะนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรือง มีการพึ่งเทศน์ พึ่งธรรม รักษาศีล ทำบุญ ทำทาน สร้างวัด กระทั่งมีความเจริญรุ่งเรืองแพร่หลายไปทั่วทุกภาคของเมืองไทยเพราะผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปได้

น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนมาใช้ประพุดิประพุดิปฏิบัตินับได้ว่าเป็นยุคของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงในยุคต่อมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เพราะหลักธรรมในการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้นได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ให้แสดงธรรมมีเหตุมีผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะแสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมผู้อื่น นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักแห่งการแสดงธรรมและการเผยแผ่ธรรมพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีในการประสานมนุษย์สัมพันธ์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทรงตระหนักในเหตุ ๓ ประการอันประกอบไปด้วย ๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา ๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา ๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขาด้วยหลักสามประการนี้ทำให้ผู้ได้พบเห็นและฟังธรรมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาถือได้ว่าเป็นหลักการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญให้เหล่าพระสาวกหันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาเพราะวิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายรูปแบบหลายแต่ที่พระองค์ได้ทรงใช้บ่อยเท่าที่สังเกตหรือพบบ่อยคงจะได้แก่วิธี ๔ วิธีดังต่อไปนี้

๑) แบบสาธุการ หรือการสนทนา เป็นวิธีที่พระพุทธองค์น่าจะทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีอื่นๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนายังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายเริ่มถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรม

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจกับความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้วโดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นเป็นส่วนใหญ่บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตนบ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิบ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอายอย่างที่ปรากฏในสังคีตสูตร

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาตีเตือนกัน มีผู้นำความมาราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดแล้วก็ทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ

วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ

- ๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์
- ๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน
- ๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์
- ๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย นอกจากนี้การใช้สื่อในการสอนธรรมก็มีปรากฏให้เห็นดังจะได้อธิบาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นหากจะขาดอุปายวิธีในการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้นั้นการสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จหรือเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอนฉะนั้นการจะสอนต้องมีอุปายวิธี พระพุทธเจ้าทรงสามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศในการใช้กลวิธีเทคนิคการสอนเป็นอย่างดี

๑๐ วิธีด้วยกัน คือ ๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ เป็นการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ๒) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คือ คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น ๓) การใช้อุปกรณ์การสอนไว้เพื่อการสอนใช้อุปกรณ์บ้างก็คงต้องอาศัยวัสดุสิ่งของที่มีในธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ ๔) การทำเป็นตัวอย่าง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำให้เป็นตัวอย่าง ๕) การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ๖) อุปายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคลการเลือกคนเป็นอุปายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดต้นหา มานะ ทิฏฐิเสียได้ ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดท้ายจะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ๙) การลงโทษและให้รางวัล ๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

สรุปได้ ว่าการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นหนึ่งในงานคณะสงฆ์ ๖ ด้านเพราะถือได้ว่าเป็นงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยสื่อหรือกุศโลบายในการเผยแผ่โดยมีเป้าหมายคือการทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป โดยอาศัยหลักธรรม และทฤษฎีบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้กับสื่อกลางทางพระพุทธศาสนาคือพระเครื่องอย่างมีรูปแบบเพื่อทำให้ผู้ที่ยังมีบุญบารมีธรรมยังไม่ลึกซึ้งให้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยน้อมแล้วพัฒนาต่อยอดนำเอาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติและ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเมื่อบารมีธรรมสูงขึ้นย่อมจะทำให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน)

๔.๒ ผลบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นสอนแต่เรื่องจริงที่สามารถรู้ได้เห็นได้ด้วยปัญญาของมนุษย์ทั่วไป และสอนเพื่อให้คนเข้าถึงหลักธรรมความจริงแล้วนำเอาความจริงมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต อันเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลภายในตัวเอง ในลักษณะที่ว่ากันอยู่ทั่วไปว่า "ทำเหตุเช่นไร ก็ได้ผลเช่นนั้น" ไม่ต้องรอให้เทพเทวดาสั่งอำนาจลึกลับใดๆ มาบันดาลให้เสียก่อนจึงจะได้ประโยชน์ใครอยากจะได้ประโยชน์ในชาตินี้ก็ปฏิบัติตามคำสอนสำหรับเดินไปตามทางสายกลางปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์นั้นแล้วหรือใครอยากได้ประโยชน์สุดยอคือสิ้นกิเลสสิ้นทุกข์หรือนิพพานนั้นเองแต่สำหรับผู้พระพุทธรูปศาสนาก็หลายระดับตามตบะบารมีของแต่ละบุคคลสามารถเลือกปฏิบัติเอาได้ตามความต้องการ ใครอยากได้ประโยชน์ชาตินี้ พระพุทธรูปศาสนาก็มีคำสอนชี้ทางไว้ให้เดินไปตามทางนั้นแล้วมีคำสอนที่แสดงไว้พร้อมสรรพ ทั้งในส่วนทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ จึงรวมความได้ว่า ใครที่ประสงค์จะได้ประโยชน์ในชาตินี้ก็จะประพฤติปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากทุกข์แต่ในส่วนของผู้ยังประสงค์จะได้รับประโยชน์ในชาติต่อไปก็จำเป็นต้องสะสมบุญบารมีเพื่อในชาติหน้าจึงเป็นที่มาของกุศโลบายในการบำเพ็ญบุญบารมีของบูรพาจารย์ที่มีความเห็นคล้อยกันว่าการสร้างพระเครื่องขึ้นมานั้นไม่ได้มีจุดประสงค์เพียงเพื่อเป็นเครื่องรางของขลังที่ใช้ในการป้องกันอันตรายหรือเป็นเมตตามหานิยมใช้เรียก โชคลาภ หรือเป็นมหาเสน่ห์เพียงเท่านั้นแต่ความต้องการที่แท้จริงนั้นการสร้างพระเครื่องขึ้นมานั้นก็เพื่อใช้เป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรมเป็นวิธีโน้มน้าวให้ผู้คนหันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาและพัฒนาตนเองจนเข้ามาปฏิบัติธรรม ตัวอย่างเช่นในบางวัดอย่าง หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ แห่งวัดสระแก จังหวัดอยุธยาท่านได้ให้คติแก่จิตต่อการสร้างพระเครื่องวัดมุงคลไว้ว่า

“ท่านสร้างพระมาตลอดนับแต่บวชพระใหม่ๆ เพราะใจเราจะได้อยู่กับพระเป็นบุญเป็นกุศลดีกว่าไปทำอย่างอื่น”^๑ กล่าวถึงผู้นำพระเครื่องวัดมุงคลต่างๆ ไปใช้ว่า “ติดวัดมุงคลยิ่งดีกว่าไปติดวัดอุปัชฌาย์” (กุศโลบายในการฝึกพุทธานุสติ)^๒ เนื่องด้วยนิสัยจิตของมนุษย์ทุกคนนั้นแตกต่างกันออกไปทั้งความเห็นทฤษฎีก็มีหลายประเภทตามแต่ระดับของสติปัญญาแต่ละคนดังนั้นแล้วการจะสอนธรรมในกับแต่ละบุคคลนั้นย่อมต้องมีวิธีที่แตกต่างกันออกไปคงจะเป็นการยากหากจะใช้วิธีเดียวกันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงมีวิธีการสอนธรรมแก่สรรพสัตว์ตามแต่จริตนิสัยโดยการใช้อุบายวิธีต่างๆ โน้มน้าวคนเหล่านั้นให้หันเข้ามาสนใจและค่อยสอนธรรมให้ในภายหลัง

^๑ สมโภชน์ ทองแดง, **พรหมปัญโญเถระ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลป์สยามบรรจุกุณธ์และการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

๔.๒.๑ พระเครื่องกุศโลบายในการดึงคนเข้าวัด

การสร้างพระเครื่องก็เหมือนกับครั้งพระพุทธเจ้าทรงใช้อุบายในการสอนธรรมในการสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นจากการค้นคว้าและทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้สร้างพระเครื่องทำให้ทราบว่า การบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยมีอุบายในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายดึงคนเข้าวัด ดังต่อไปนี้

การแจกพระให้แก่ผู้มาขอรับพระทุกคนในโอกาสวัดมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาหรืองานปฏิบัติธรรมของวัด^๓

ในงานเทศกาลงานบุญต่างๆทางวัดจะนำพระเครื่องวัดมุงคลมาแจกแก่ญาติโยมผู้มาทำบุญในวาระของงานนั้นเพื่อให้เป็นกำลังใจและเป็นที่ระลึกถึงว่าได้มาร่วมในงานนั้นๆทำให้ผู้รับเกิดปิติจิตใจก็ผ่องใสและยังส่งผลให้ผู้ไม่เคยเข้าวัดปฏิบัติธรรมแต่มีความสนใจในพระเครื่องวัดมุงคลได้มีโอกาสได้เข้ามาวัดได้ปฏิบัติธรรมในทุกเพศทุกวัยทั้งเด็กรวมไปจนถึงผู้สูงอายุรวมไปจนถึงชาวต่างชาติ^๔

เทศกาลงานบุญต่างๆทางวัดจะนำพระเครื่องวัดมุงคลมาแจกแก่ญาติโยมผู้มาทำบุญในวาระของงานนั้นเพื่อให้เป็นกำลังใจและเป็นที่ระลึกถึงว่าได้มาร่วมในงานนั้นๆทำให้ผู้รับเกิดปิติจิตใจก็ผ่องใสและยังส่งผลให้ผู้ไม่เคยเข้าวัดปฏิบัติธรรมแต่มีความสนใจในพระเครื่องวัดมุงคลได้มีโอกาสได้เข้ามาวัดได้ปฏิบัติธรรมในทุกเพศทุกวัยทั้งเด็กรวมไปจนถึงผู้สูงอายุ^๕

สร้างเพื่อแจกแจกด้วยศรัทธาไม่เน้นไปที่พุทธพาณิชย์ เมื่อผู้รับไปแล้วย่อมเกิดศรัทธาอยากจะทำบุญกลับมาวัดใหม่^๖

พระเครื่องเป็นกุศโลบายในการให้คนระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และยังเป็นการดึงคนให้เข้ามาวัดทำบุญเปรียบเหมือนพระใหญ่ช่วยพระเล็กเป็นสืบทอดพระศาสนา^๗

^๓ สัมภาษณ์ พระเทพญาณมุงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลซอนม่วง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

เทศกาลงานบุญต่างๆทางวัดจะนำพระเครื่องวัตถุมงคลมาแจกแก่ญาติโยมผู้มาทำบุญในวาระของงานนั้นเพื่อให้เป็นกำลังใจและเป็นທີ່ระลึกถึงว่าได้มาร่วมในงานนั้นๆทำให้ผู้รับเกิดปิติจิตใจก็ผ่องใสและยังส่งผลให้ผู้ไม่เคยเข้าวัดปฏิบัติธรรมแต่มีความสนใจในพระเครื่องวัตถุมงคลได้มีโอกาสได้เข้ามาวัดได้ปฏิบัติธรรมในทุกเพศทุกวัยทั้งเด็กรวมไปจนถึงผู้สูงอายุ^๘

ภูมิปัญญาของคนไม่เท่ากันจึงต้องมีกุศโลบายที่ดีเป็นการจูงใจให้อยู่ในหลักศีลธรรมจึงเป็นแนวทางทำให้มีโอกาสเข้ามาวัดได้เข้าถึงธรรมอุบายวิธีที่ใช้ได้ผลคือจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีลภาวนา ได้ธรรมะได้ของที่ระลึก(พระเครื่อง) ทำให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี^๙

การแจกพระมีผลต่อการดึงคนเข้าวัดคือด้านทำให้ระลึกถึงบุญกุศลที่ตัวเองได้ทำได้ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้ญาติโยมทำบุญมากขึ้นและก็ทำให้วัดมีการพัฒนาเจริญรุ่งเรือง^{๑๐}

ผู้ใดมาร่วมประเพณีธรรมปฏิบัติธรรมก็จะให้เป็นที่ระลึกในงานประเพณีต่าง หรืองานปฏิบัติธรรม เราก็นำไปแจกเป็นที่ระลึกเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งว่า เขามาแล้วเขาได้เป็นที่พึ่งทางใจถือว่าเป็นที่ระลึกกลับไป^{๑๑}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๑๒}

กุศโลบายของครูบาอาจารย์ของวัดในเวลาญาติโยมมาวัดจะ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น วันบูรพาจารย์อดีตเจ้าอาวาสทางวัดได้ดำเนินการแจกพระเครื่องไว้เป็นที่ระลึกถึงคุณธรรมของบูรพาจารย์เป็นการดึงคนที่สนใจเข้ามาร่วมกิจกรรมอย่างนี้เป็นต้น ก็คือกุศโลบายในการเผยแผ่^{๑๓}

^๘ สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรธรรมภินันท์, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอบางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอู่จวน อำเภوبرะจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูปรีชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๑๔}

มอบพระเครื่องติดตัวผู้รับไปในทุกที่เมื่อเขากระทำงานอะไรอยู่เมื่อเขาได้เห็นพระเครื่องก็จะระลึกถึงวัดที่ได้รับพระเครื่อง^{๑๕}

แจกพระเครื่องให้ในเทศกาลสำคัญและอาศัยเป็นสื่อกระตุ้นให้คนสนใจมาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้นเช่นในภาคฤดูร้อนเราก็จะบอกว่าถ้าใครบวชจนครบกำหนดก็จะให้พระเครื่องไว้เป็นที่ระลึกไม่ได้เป็นการให้เพื่อเป็นสินจ้างแต่ให้เพื่อเป็นน้ำใจที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมถือเป็นกุศโลบายที่ได้ผลรับน่าพอใจ^{๑๖}

คนที่เขาศรัทธาครูบาอาจารย์ พระเครื่องอยู่แล้ว เขาก็เป็นที่ป็นขวัญเป็นกำลังใจ เมื่อได้ประสบความสำเร็จความทุกข์ความลำบากคิดถึงพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณและอยากมาที่วัด^{๑๗}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาที่วัดทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๑๘}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาที่วัดทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๑๙}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาที่วัดทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๒๐}

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี บุญญาโค, เจ้าอาวาสวัดเขาน้ำจืด ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนดีโก, เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาลัย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุขีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุขเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภาทมนี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นหากขาดอุปายวิธีในการดึงดูดให้ผู้คนมีความสนใจได้การสอนนั้นก็จะไม่ได้รับประสบความสำเร็จฉะนั้น จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นทำให้เราทราบว่า การอาศัยพระเครื่องเป็นอุปายในการดึงดูดคนให้เข้าวัดจึงสมควรจะห้เข้ากับหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนอันเลิศเป็นอย่างยิ่งมีอยู่ ๑๐ วิธี ๑) การยกอุทาหรณ์ ๒) การเปรียบเทียบกับข้ออุปมาคือคำอุปมา ๓) การใช้อุปกรณการสอนคือใช้สื่อในการสอน ๔) การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม ๕) การเล่นเกมเล่นคำ ๖) อุปายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคลการเลือกคนเป็นอุปายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ๙) การลงโทษและให้รางวัล ๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งทั้งสิบอุปายวิธีในการดึงดูดคนให้เข้ามาสนใจในหลักคำสอนนั้นการอาศัยพระเครื่องในการเป็นสื่อดึงดูดคนให้มาเข้าวัดจัดอยู่ในข้อที่สามที่ว่าด้วยการใช้อุปกรณ์หรือสื่อสิ่งของอุปายวิธีในการสอนคนจากวิธีอุปายในการดึงดูดคนเข้าวัดโดยการแจกพระเครื่องในโอกาสงานบุญสำคัญของทางวัดเมื่อผู้รับได้พระเครื่องเป็นที่ระลึกถึงว่าได้มาร่วมในงานนั้นๆทำให้ผู้รับเกิดปิติจิตใจก็พลั้งเผลอและยังส่งผลให้ผู้ไม่เคยเข้าวัดปฏิบัติธรรมแต่มีความสนใจในพระเครื่องวัตถุมงคลเกิดความสนใจต้องการที่จะได้บ้างก็จะมีโอกาสได้เข้ามาวัดบ้าง

๔.๒.๒ พระเครื่องกุศโลบายในการให้คนปฏิบัติธรรม

จะเห็นได้ว่าการสร้างพระเครื่องนั้นเจตนาจริงไม่ได้เพื่อความมั่งงายในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างที่หลายคนคิดเข้าใจแต่เป็นกุศโลบายอันแยบคายที่แฝงไว้เพื่อโน้มน้าวให้คนได้มีโอกาสได้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมดั่งนั้นหากได้ศึกษาวิเคราะห์การอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายนั้นจะพบกระบวนการวิธีการที่บูรพาจารย์ใช้ในการสอนธรรมะปฏิบัติดังนี้

ก่อนที่จะมอบ “พระของขวัญ” ให้แก่ผู้ใดจะต้องให้ผู้ที่มาขอรับพระ ฝึกปฏิบัติภาวนาก่อนจึงจะมอบพระของขวัญให้ไป พร้อมด้วยกำชับให้ผู้นั้นหมั่น “เจริญภาวนา” อยู่เสมอ อย่าทอดทิ้ง “ธรรม” แล้วภายหลังต่อมา จึงได้พิมพ์คำแนะนำการปฏิบัติภาวนา แจกพร้อมกับพระ ให้แก่ผู้มาขอรับพระทุกคนและได้ถือปฏิบัติสืบต่อมา จนตราប់เท่าทุกวันนี้เมื่อท่านทั้งหลายได้เข้าใจดังนี้แล้วหากได้พบหรือมี “พระ” ดังที่ได้กล่าวนี้ ก็จงหมั่น “ปฏิบัติบูชา” โดยเพียรพยายามละชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ หมั่นประกอบแต่กรรมดี ด้วยกายวาจา ใจชำระจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์เป็นสัมมาทิฐิแต่ฝ่ายเดียว โดยการ รักษาศีล เจริญสมาธิและปัญญา^{๒๑}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพ่งพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ก่อนที่จะมอบพระเครื่องให้แก่ผู้ใดจะต้องให้ผู้ที่มาขอรับพระเครื่องฝึกปฏิบัติภาวนาก่อน จึงจะมอบพระเครื่องให้ไป พร้อมด้วยการปลุกฝังหลักธรรม “ปฏิบัติบูชา” ให้กับผู้รับพระเครื่องด้วย^{๒๒}

พระเครื่องเป็นกุศโลบายที่ใช้แจกแก่ผู้รับชวนให้เข้ามาวัดปฏิบัติธรรมถึงจะมอบพระเครื่องให้เอาพระเครื่องเป็นกุศโลบายแต่จะให้โยมถือศีลเป็นหลักปฏิบัติธรรมเป็นหลักพระเครื่องก็แค่ให้โยมเป็นที่ระลึกถึงพระรัตนตรัยเท่านั้น^{๒๓}

นโยบายที่บูรพาจารย์ใช้พระเครื่องก็คือเผยแพร่พระศาสนาจะแจกก็จะสอนให้เป็นคนดีอันนี้ทางวัดทำมาตลอดในการแจกพระเครื่องแก่ผู้รับจะต้องฟังคำสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๒๔}

เมื่อมีโยมมารับพระเครื่องก็จะสอนให้ผู้รับระลึกถึง พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เป็นต้นโดยอาศัยพระเครื่องที่มอบให้ผู้รับโดยยึดเป็นอารมณ์แบบกสิณและคอยระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ^{๒๕}

ในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมจะต้องอธิบายหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพระเครื่องว่าสื่อถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เมื่อรับไปแล้วต้องปฏิบัติตนในศีลในธรรม^{๒๖}

อุบายวิธีที่ใช้ได้ผลคือจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีล ภาวนา ได้ธรรมะได้ของที่ระลึก (พระเครื่อง) ทำให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๒๗}

วิธีในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายคือจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแล้วมอบพระเครื่องให้เป็นที่ระลึก^{๒๘}

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลขอนแก่น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประทาน, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริวัตรธรรมภินันท์, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ผู้ใดมาร่วมประพาศธรรมปฏิบัติธรรมก็จะให้เป็นที่ระลึกในงานประเพณีต่าง หรืองานปฏิบัติธรรม เราก็นำไปแจกเป็นที่ระลึกเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งว่า เขามาแล้วเขาได้เป็นที่พึงทางใจถือว่าเป็นที่ระลึกกลับไป^{๒๙}

พระเครื่องเป็นกุศโลบายที่โบราณจารย์ท่านสร้างในส่วนหนึ่งก็เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นอกจากนี้ผู้สร้างยังแฝงปริศนาธรรมไว้ในรูปลักษณะที่ผู้สร้างแฝงคติธรรมไว้เช่นพระปิดหูปิดตาจะแฝงหลักคติธรรมไว้ให้ผู้รับได้คบคิดถึงความหมายในการใช้ชีวิต^{๓๐}

อาศัยพระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแพร่เผยแผ่พระศาสนาคือก่อนจะแจกก็จะสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๓๑}

อาศัยพระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแพร่เผยแผ่พระศาสนาคือก่อนจะแจกก็จะสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๓๒}

ทางวัดเน้นเรื่องอนุสสติ๑๐เมื่อมีโยมมารับพระเครื่องก็จะสอนให้ผู้รับระลึกถึง พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เป็นต้นโดยอาศัยพระเครื่องที่มอบให้กับผู้รับโดยยึดเป็นอารมณ์แบบกสิณและคอยระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้มีหลัก ๓ อย่าง คือ มีพระติดตัวทำความดี มีพระติดตัวไม่ทำความชั่ว มีพระติดตัวทำจิตใจให้ผ่องใส^{๓๓}

มอบพระเครื่องไว้เป็นที่ระลึกไม่ได้เป็นการให้เพื่อเป็นสินจ้างแต่ให้เพื่อเป็นน้ำใจที่มาถือศิลปปฏิบัติธรรมถือเป็นกุศโลบายที่ได้ผลรับน่าพอใจ^{๓๔}

ผู้เข้ามารับแล้วได้พระเครื่องวัดถมงคลไปแล้ว แต่ถ้าใครได้วัดถมงคลไปข้อห้ามเล่นการพนัน ควรตั้งอยู่ในศีล ๕ พุดจาให้มีสัจจะและบุคคลนั้นจะค้าขายดีเป็นต้น^{๓๕}

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเกตราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี บุญญาโค, เจ้าอาวาสวัดเขาน้ำจืด ตำบลไร่ส้ม อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนติโก, เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาลาย อำเภอสามร้อยยุด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุขีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พุทธศาสนิกชนที่ได้มีโอกาสเข้าวัดมาแล้วได้พระเครื่องกับไปจิตใจก็จะเข้มขึ้นเบิกบาน เมื่อมีจิตใจเบิกบานแล้วจะระลึกถึงพุทธานุสสติได้ง่ายเพราะกำลังมีอารมณ์ที่เป็นปิติสุขทำให้สามารถพัฒนาการปฏิบัติจิตจะทำอะไรก็ลุล่วงไปได้ด้วยดี^{๓๖}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและก่อนจะมอบให้ผู้รับต้องสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๓๗}

อาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมจะต้องอธิบายหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพระเครื่องว่าสื่อถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เมื่อรับไปแล้วต้องปฏิบัติตนในศีลในธรรม^{๓๘}

สรุปได้ว่า การใช้พระเครื่องเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่เพราะพุทธศาสนิกชนที่ได้มีโอกาสเข้าวัดมาแล้วได้พระเครื่องกับไปจิตใจก็จะเข้มขึ้นเบิกบานเมื่อมีจิตใจเบิกบานแล้วจะระลึกถึงพุทธานุสสติ ประโยชน์ที่ได้จากการกรรมฐานกอนี้ท่านสอนให้ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า การระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า ระลึกได้ไม่จำกัดว่าจะต้องระลึกตามแบบของท่านผู้นั้นผู้นั้นที่สอนไว้โดยจำกัด เพราะพระพุทธรูป คือคุณความดีของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมาย แล้วแต่บางท่านจะระลึกโดยเข้าใจ "พุทโธ" หรือ "สัมมาอรหัง" "อิติสุคโต" ต่าง ๆ ดังนี้ เป็นต้น แล้วแต่ท่านจะถนัดหรือสะดวกก็ง่ายเพราะกำลังมีอารมณ์ที่เป็นปิติสุขทำให้สามารถพัฒนาการปฏิบัติจิตจะทำอะไรก็ลุล่วงไปได้ด้วยดี จะเห็นได้ว่าเมื่อจิตเป็นสุขแล้ว สุกตีย่อมปรากฏดังพุทธสุภาษิตที่ว่า จิตเต อสังกิลิฐเฐ ทุกติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตเศร้าหมองไม่ผ่องใสทุกติเป็นที่ไป ตรงข้ามกับ จิตเต อสังกิลิฐเฐ สุกติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตผ่องใสไม่เศร้าหมองสุกติเป็นที่ไป ทั้งหมดนี้เป็นกุศโลบายในการสร้างพระเครื่องเพื่อให้สาธุชนพุทธบริษัทได้ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแต่สมควรของภูมิธรรมแต่ละคนก็จะได้ปรารถนารวมตามหลักคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อส่งเสริมสติปัญญาที่จะได้น้อมนำมาสู่การประพฤติปฏิบัติ ก็จะต้องมีทั้งการฟัง (ปริยัติ) การลงมือ กระทำ(ปฏิบัติ) จึงจะมีผล (ปฏิเวธ) เรียกว่า ต้องมีทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ จึงจะมี ปฏิเวธ ปฏิเวธนั้นเป็นผลของการเจริญวิปัสสนาซึ่งก็คือ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้ต้องผ่านการปฏิบัติ ถ้าขาดการลงมือกระทำแล้วละก็ ผลเกิดขึ้นไม่ได้ แต่ก่อนจะลงมือได้นั้นจำต้องอาศัยอุบายในการประพฤติปฏิบัติจึงจะประสบความสำเร็จโดยง่ายเมื่อบุญบารมีครบส่วนย่อมจะนำสุขอันแท้จริงคือ มรรค ผล นิพพานโดยไม่จำเป็นต้องใช้กุศโลบายหรืออุบายใดได้อีกแล้ว

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภาทมนี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอดำรงวิทยารามบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๓ ผลรูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

การวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่ได้จากการสัมภาษณ์และสำรวจควบคู่กับการนำแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรม มาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อให้ทราบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย โดยอาศัยหลักทฤษฎี ๔ M ดังนี้

๔.๓.๑ ด้านบุคลากร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการบุคลากร สามารถสรุปได้ดังนี้

- รูปแบบที่ดีในการบริหารจัดการบุคลากรที่ใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ วางนโยบาย มีการแบ่งงาน มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งาน มีการตรวจงาน และติดตามผล^{๓๙}

คัดบุคลากรที่มีคุณภาพมีคุณธรรมรู้หลักธรรมแล้วก็จะสามารถดึงดูดให้ผู้มารับพระเครื่องได้ประโยชน์จากกุศโลบายอาศัยสอนธรรมให้ผู้รับพระเครื่องเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและมีการตรวจสอบประเมินผล^{๔๐}

ต้องมีคุณธรรมและมีความรู้เกี่ยวพระเครื่องมีความรับผิดชอบครบที่ดีเพราะจะไม่ให้ใครมาทำได้ง่าย ๆ^{๔๑}

ต้องมีการอบรมบุคลากรก่อนให้เข้าใจหลักการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายอย่างนี้ เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะทำงานด้านวัตถุมงคลก็ต้องมีความรู้สามารถเผยแผ่ศาสนาได้และที่สำคัญเจ้าอาวาสต้องคุมส่วนหัวหน้าแผนกต้องมีการตรวจเช็คประเมินผลงานของบุคลากรด้วย^{๔๒}

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอมือกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลขอนแก่น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประจนาถ, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ผู้นำในงานนี้ต้องอ่านคนออก บอกคนได้ และใช้คนเป็น^{๔๓}

ต้องมีการอบรมบุคลากรก่อนให้เข้าใจหลักการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายอย่างนี้ เพราะฉะนั้นบุคคลที่จะทำงานด้านวัตถุมงคลก็ต้องมีความรู้สามารถเผยแผ่ศาสนาได้และที่สำคัญเจ้าอาวาสต้องคุมส่วนหัวหน้าแผนกต้องมีการตรวจเช็คประเมินผลงานของบุคลากรด้วย^{๔๔}

ควรจัดตั้งคณะกรรมการให้มีหน้าที่นั้นๆในการทำงานผู้ให้บริการจะต้องมีความรู้เรื่องพระเครื่องและต้องมีการอบรมบุคลากรที่เกี่ยวกับพระเครื่องว่าใช้อย่างไรจึงเกิดประโยชน์^{๔๕}

รูปแบบในการจัดการบริหารบุคลากรภายในวัดจะให้ใช้พระเกิดเป็นสื่อในการเผยแผ่ในการจัดการบริหารบุคลากรในวัดอย่างที่ได้อธิบายให้ทราบไปแล้วเราก็จะได้ผลเวียนกันไปแต่ละรูปไม่เจาะจงองค์ใดองค์หนึ่งเพื่อเป็นการใดท่านได้ฝึกงานและได้ปฏิสัมพันธ์กับญาติโยมโดยอาศัยพระเครื่องเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูปคุณนำมาใช้เป็นพุทธานุสสติแล้วจะทำให้เรารู้จักหน้าที่ของชาวพุทธ^{๔๖}

คัดบุคลากรที่มีคุณภาพมีคุณธรรมรู้หลักธรรมแล้วก็จะสามารถดึงดูดให้ผู้มารับพระเครื่องได้ประโยชน์จากกุศโลบายอาศัยสอนธรรมให้ผู้รับพระเครื่องเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและก็จะจัดบัญชีไว้ว่าเบิกไปเท่าไร เขาเช่าบูชาไปเท่าไร ก็จะจดบัญชีไว้ บุคลากรก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องของทางวัด^{๔๗}

บุคลากรที่จะมาดูแลตรงนี้ก็ต้องจำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์ซื่อตรงจะได้ไม่ผิดพลาดถ้าผิดพลาดไปก็เสียหายต้องทำวัด^{๔๘}

มีการคัดเลือกคนก่อนและบุคลากรก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับวัตถุมงคลของทางวัดสามารถอธิบายจุดประสงค์ของการสร้างได้ว่าสร้างขึ้นมาจากเพื่อวัตถุประสงค์อะไร^{๔๙}

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอมือชะแอม จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอมือชะแอม จังหวัดสุพรรณบุรี, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอบางคลาทาง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอบางคลาทาง จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัณ, เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอมือชะแอม จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอมือชะแอม จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ควรจัดตั้งคณะกรรมการให้มีหน้าที่นั้นๆในการทำงานผู้ให้บริการจะต้องมีความรู้เรื่องพระเครื่องและต้องมีการอบรมบุคลากรที่เกี่ยวกับพระเครื่องว่าใช้อย่างไรจึงเกิดประโยชน์^{๕๐}

ควรจัดให้มีบุคลากรภายในวัดที่มีความรู้ในเรื่องพระเครื่องและประวัติความเป็นมาของพุทธลักษณะของพระเครื่องในแต่ละสมัยว่ามีคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาอย่างไร^{๕๑}

ควรจัดตั้งคณะกรรมการให้มีหน้าที่นั้นๆในการทำงานผู้ให้บริการจะต้องมีความรู้เรื่องพระเครื่องและต้องมีการอบรมบุคลากรที่เกี่ยวกับพระเครื่องว่าใช้อย่างไรจึงเกิดประโยชน์ต้องทำบัญชีรายรับรายจ่ายสมุดบัญชีรายรับรายจ่ายต้องมีพนักงานอยู่อย่างน้อยสองคนมาช่วยทำบัญชีเปิด^{๕๒}

รูปแบบที่ดีก็อย่างในน้อยทั้งพระทั้งโยม ต้องมีการแต่งกายเรียบร้อยพูดจาเรียบร้อยให้ความรู้โยมพอสมควร บางทีบางสถานที่ที่เราไปเช่าวัตถุมงคลก็จะเน้นเรื่องรายได้และราคาที่สูงไปต้องให้โยมด้วยพระด้วยทีนี้จะแจกให้โยมไปก็จะอธิบายให้โยมฟัง เพื่อที่จะให้โยมเข้าใจให้ควบคู่ไปกับหลักของธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๕๓}

อันดับแรกที่วัดเราต้องอบรมเจ้าหน้าที่ตอนเช้าต้องมารับศีลมาไหว้พระทุกเช้าและให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่ทุกปีและจะมีให้คนงานวัดหรือเจ้าหน้าที่วัดอบรมเสร็จที่วัดก็จะมีการทำวัตรเย็นเจ้าหน้าที่เหล่านี้ต้องมีสวัสดิการพิเศษสำหรับพนักงานที่รักษาศีล ไม่ขาด มอบทุนการศึกษาให้ลูกหลานพนักงานเป็นการปลูกฝังให้เด็กเหล่านี้แหละมาช่วยงานวัดคือเป็นการสร้างบุคลากรรุ่นใหม่^{๕๔}

ควรมีคณะกรรมการคอยดูแลตั้งแต่เรื่องการจัดการและพระเป็นหลักและให้ญาติโยมเป็นผู้คอยสนับสนุนถ้าจะให้ญาติโยมเข้ามามาก็จะกลายเป็นพุทธพาณิชย์^{๕๕}

มีการคัดเลือกคนก่อนและอบรมบุคลากรให้ข้อมูลที่ต้องต้องแม่นยำ^{๕๖}

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี ปุณฺณโก, เจ้าอาวาสวัดเขาน้ำใส ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนดีโก, เจ้าอาวาสวัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมฺโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุชีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุขเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภาทมนฺนี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๓.๑ ด้านงบประมาณ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการงบประมาณ สามารถสรุปได้ดังนี้

- รูปแบบที่ดีในการบริหารจัดการงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เรื่องการเงินงบประมาณเป็นเรื่องที่ ล่อแหลม อย่างที่สุุดประการหนึ่งสำหรับผู้บริหารงานวัดเพราะมีโอกาสผิดพลาดและรั่วไหลได้ทุกจุดฉะนั้นผู้บริหารต้องวางระบบการเงินงบประมาณที่ดีควรมีการวางระบบรายรับ การใช้จ่าย การเก็บรักษา การทำบัญชี และการตรวจสอบเพื่อป้องกันข้อครหาารายรับนั้นมาเพื่อสงเคราะห์ดำเนินกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๕๗}

ในการบริหารงบประมาณเกี่ยวกับพระเครื่องของวัดต้องมีการวางแผนในแต่ละงานก่อนที่จะสร้างพระเครื่องวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่ออะไร^{๕๘}

การจัดสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งไม่ขาดเลยก็ไม่เกินจนเกินไปเพื่อให้พอดีต่อความต้องการดูปริมาณที่จะแจกมีเท่าไรมีความต้องการเท่าไรเราต้องคำนวณว่าหากลูกศิษย์เรามีเท่าไรเราควรจะทำเท่าไรแล้วงบประมาณเท่าไรทำเพื่อหวังว่าให้ทุกคนเอาไปแล้วนะให้เกิดประโยชน์ครับให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจส่วนรายรับที่ได้นั้นมาทำนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้านและต้องมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายมีผู้ตรวจสอบ^{๕๙}

เราก็ต้องเอาหลักการของการจัดมาใช้บริหารพระเครื่องและบริหารงบประมาณแบบ PDCA ต้องวางแผนว่าเราจะต้องใช้เงินเท่าไรในการสร้างแต่ละครั้งจะต้องสร้างตามจำนวนทำจริงเราต้องตรวจสอบบางทีมันก็มีจุดบกพร่องเราก็ต้องให้กำลังใจทีมงานเราด้วยและเราเป็นเจ้าของเรื่องเราต้องแก้ไขได้ และมีการตรวจสอบส่วนรายรับที่ได้มาจะแบ่งเป็นส่วนเช่น ๑๐๐ บาทเราจะสร้างวัดแค่ ๒๕ บาทการศึกษา ๒๕ บาทช่วยสังคม ๒๕ บาท อีก ๒๕ เข้าเป็นส่วนของกลางสงฆ์ช่วยกรณีพระอาพาธ^{๖๐}

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระราชวรเชษฐเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลขอนแก่น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประจักษ์, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ในการบริหารงบประมาณที่เกี่ยวกับพระเครื่องของวัดต้องมีการวางแผนในแต่ละงานต้องคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น รายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้านต้องให้กับสังคมชุมชนด้วยแบบน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า^{๖๑}

ในการบริหารงบประมาณการจัดสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งไม่ขาดไม่เกินจนเกินไปเพื่อให้พอดีต่อความต้องการรายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๖๒}

การบริหารงบประมาณที่เกี่ยวกับพระเครื่องของวัดเราทำเป็นครั้งๆไปแล้วแต่ละครั้งก็ประเมินวิเคราะห์ความต้องการของประชาชนเพื่อไม่ให้งบประมาณต้องบานปลายรายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้านและสงเคราะห์ในการอุปสมบทผู้มีศรัทธาอยากบวช^{๖๓}

เป็นเรื่องที่สำคัญในการจัดการบริหารงบประมาณเพราะว่าเวลาเราจะทำอะไรก็ตามจะต้องคำนึงและงบประมาณการจัดสร้างพระเครื่องก็เหมือนกันเราก็ต้องมีวิธีการในการจัดการหางบประมาณในการสร้างทางวัดมีวิธีการกัน ๒ อย่างการจัดการทางบในการจัดสร้างพระเครื่องหนึ่งก็คือเราก็หาเจ้าภาพหมายถึงในลักษณะการสั่งจองส่วนวิธีที่สองที่วัดทำเองเราจะสร้างเลยโดยให้วัดเพื่อเป็นการจัดสร้างกิจกรรมให้กับชาวบ้านถือว่าประสบความสำเร็จไม่มีปัญหาในเรื่องการจัดหางบประมาณและในการจัดสร้าง ส่วนรายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้านและจัดสร้างให้เป็นศูนย์ OTOP ที่จะทำเพื่อที่จะให้ชุมชนได้มีโอกาสสร้างรายได้^{๖๔}

ในการบริหารงบประมาณการจัดสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งไม่ขาดไม่เกินจนเกินไปเพื่อให้พอดีต่อความต้องการรายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๖๕}

การสร้างทางวัดมีวิธีการกัน ๒ อย่างการจัดการทางบในการจัดสร้างพระเครื่องหนึ่งก็คือเราก็หาเจ้าภาพหมายถึงในลักษณะการสั่งจองส่วนวิธีที่สองที่วัดจักสร้างทำเองรายรับที่ได้นั้นนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๖๖}

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

การบริหารงบประมาณ ประชุมวางแผนนโยบาย จะสร้างหนึ่งต้องมีประชาสัมพันธ์ มีการบูรณาการร่วมกับญาติโยม ค่าใช้จ่ายเท่าไร งบประมาณเท่าไรเราก็หาเจ้าภาพหมายถึงในลักษณะการสั่งจงบารัรับที่ได้นั้นมาทำนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่าน^{๖๗}

การสร้างทางวัดมีวิธีการกัน ๒ อย่างการจัดการทางบในการจัดสร้างพระเครื่องหนึ่งก็คือ เราก็หาเจ้าภาพหมายถึงในลักษณะการสั่งจงบารัรับที่ได้นั้นมาทำนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่าน^{๖๘}

การจัดงบประมาณในการสร้างพระแต่ละครั้งนั้นขึ้นอยู่กับว่าจัดสร้างขึ้นเพื่ออะไร เวลาใด ให้ใคร ที่ไหน และตามความเหมาะสมส่วนประเด็นบารัรับที่ได้จากพระเครื่องนั้นเพื่อนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่านและควรมีคณะทำงานรับผิดชอบด้วย^{๖๙}

ในการบริหารงบประมาณการจัดสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งไม่ขาดไม่เกินจนเกินไปเพื่อให้พอดีต่อความต้องการบารัรับที่ได้นั้นมาทำนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่าน^{๗๐}

การจัดงบประมาณในการสร้างพระเครื่องต่างๆที่วัดพระเครื่องก็มีจำนวนไม่มากนัก ก็ดูที่ศรัทธาของโยมที่เข้าวัดมีพอประมาณก็จัดสร้างไปให้พอประมาณเท่าที่จะจ่ายแจกกันได้ ไม่ให้มากเกินไปถึงบารัรับจากพระเครื่องนํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่าน^{๗๑}

ในส่วนการบริหารงบประมาณมอบให้สำนักงานจัดผลประโยชน์เป็นคนดูแลต้องมีการวางแผนงบประมาณก่อนพอเราทำเยอะต้นทุนมันก็ถูกถ้าเป็นวาระพิเศษก็จะเปิดให้สั่งจงบารัรับแต่ถ้าเป็นการสร้างโดยปกติจะเล่นเป็นพระของขวัญแจกไม่ได้คำนึงถึงเรื่องราคาคือเอาไว้แจกคนที่มาเที่ยวงานปีจะมาแจกเป็นหลัก ส่วนรายได้ของพระเครื่องจะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานผลประโยชน์เป็นผู้ดูแลส่วนงบประมาณที่ได้มานํามาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด่านและมีสวัสดิการให้กับพนักงาน^{๗๒}

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูปริชาธธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี บุญญาโค, เจ้าอาวาสวัดวัดเขาน้ำไทร ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนติโก, เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยุด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุชีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุขเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

การจัดงบประมาณในการสร้างพระเครื่องต่างๆที่วัดพระเครื่องก็มีจำนวนไม่มากนัก ก็ดูที่ศรัทธาของโยมที่เข้าวัดมีพอประมาณก็จัดสร้างไปให้พอประมาณเท่าที่จะจ่ายแจกกันได้ ไม่ให้มากเกินไปถึงรายรับจากพระเครื่องนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๗๓}

ในการบริหารงบประมาณที่เกี่ยวกับพระเครื่องของวัดต้องมีการวางแผนในแต่ละงานก่อนที่จะสร้างพระเครื่องวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่ออะไรรายรับจากพระเครื่องนำมาสนับสนุนในงานกิจการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน^{๗๔}

๔.๓.๑ ด้านวัสดุ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการพระเครื่อง สามารถสรุปได้ดังนี้

- รูปแบบวิธีการที่ดีในการบริหารจัดการพระเครื่องให้เป็นกุศโลบายไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ก่อนที่จะมอบพระเครื่องให้แก่ผู้ใดจะต้องให้ผู้ที่มาขอรับพระเครื่องฝึกปฏิบัติภาวนาก่อนจึงจะมอบพระเครื่องให้ไป พร้อมด้วยการปลูกฝังหลักธรรม “ปฏิบัติบูชา” ให้กับผู้รับพระเครื่องด้วย^{๗๕}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา^{๗๖}

พระเครื่องเป็นกุศโลบายที่ใช้แจกแก่ผู้รับชวนให้เข้ามาวัดปฏิบัติธรรมถึงจะมอบพระเครื่องให้เอาพระเครื่องเป็นกุศโลบายแต่จะให้โยมถือศีลเป็นหลักปฏิบัติธรรมเป็นหลักพระเครื่องก็แค่ให้โยมเป็นที่ระลึกถึงพระรัตนตรัยเท่านั้น^{๗๗}

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภาทมนี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญญา, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอดำรงวิทยารามบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพ่งพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลหนองม่วง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

นโยบายที่บูรพาจารย์ใช้พระเครื่องก็คือเผยแพร่พระศาสนา ก่อนจะแจกก็จะสอนให้เป็นคนดีอันนี้ทางวัดทำมาตลอดในการแจกพระเครื่องแก่ผู้รับจะต้องฟังคำสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา^{๗๘}

พระเครื่องเป็นกุศโลบายในการให้คนระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์และยังเป็นการดึงดูดให้เข้ามาวัดทำบุญเปรียบเหมือนพระใหญ่ช่วยพระเล็กเป็นสืบทอดพระศาสนา^{๗๙}

ในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมจะต้องอธิบายหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพระเครื่องว่าสื่อถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เมื่อรับไปแล้วต้องปฏิบัติตนในศีลในธรรม^{๘๐}

ภูมิปัญญาของคนไม่เท่ากันจึงต้องมีกุศโลบายที่ดีเป็นการจูงใจให้อยู่ในหลักศีลธรรมจึงเป็นแนวทางทำให้มีโอกาสได้เข้าถึงธรรมอุบายวิธีที่ใช้ได้ผลคือจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รักษาศีล ภาวนา ได้ธรรมะได้ของที่ระลึก(พระเครื่อง) ทำให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๘๑}

พระเครื่องถือว่าเป็นกุศโลบายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ด้านแรกเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่าพระเครื่องสร้างในยุคไหนและสะท้อนวิถีชีวิตของคนสมัยนั้นด้านที่สองเกี่ยวกับด้านพุทธานุสสติคือระลึกถึงพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์เพราะว่าเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนไปวัดไปกราบไหว้พระด้านที่สามทำให้ระลึกถึงบุญกุศลที่ตัวเองได้ทำได้ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญและทำให้วัดมีการพัฒนาเจริญรุ่งเรืองส่วนวิธีในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายคือจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมแล้วมอบพระเครื่องให้เป็นของที่ระลึก^{๘๒}

กุศโลบายของครูบาอาจารย์ของวัดในเวลาที่ย้ายมาวัดจะ มีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น วันบูรพาจารย์อดีตเจ้าอาวาสทางวัดได้ดำเนินการแจกพระเครื่องไว้เป็นที่ระลึกถึงคุณธรรมของบูรพาจารย์เป็นการดึงดูดที่สนใจเข้ามาร่วมกิจกรรมอย่างนี้เป็นต้น ก็คือกุศโลบายในการเผยแพร่^{๘๓}

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ไพฑูรย์, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมภาณี, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

พระเครื่องวัดมุงคลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจให้คนยึดหลักของพระพุทธศาสนา หรือว่า มันคงในพระพุทธศาสนา อ่อนน้อมถ่อมตน เพราะฉะนั้นหากว่าไม่มีส่วนนี้มาประกอบ ส่วนใหญ่ก็จะ ก้าวร้าว มุ่งไปในทางทุจริตบ้าง ลักเล็กขโมยน้อยบ้าง แต่ถ้ามีวัดมุงคลนี้อยู่ ก็จะดึงจิตใจของเขามา อ่อนน้อมถ่อมตน ผู้ใดมาร่วมประเพณีธรรมปฏิบัติธรรมก็จะให้เป็นที่ระลึกในงานประเพณีต่าง หรือ งานปฏิบัติธรรม เราก็นำไปแจกเป็นที่ระลึกเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งว่า เขามาแล้วเขาได้เป็นที่พึ่งทางใจถือว่าเป็นที่ระลึกกลับไป^{๘๔}

พระเครื่องเป็นกุศโลบายที่โบราณจารย์ท่านสร้างในส่วนหนึ่งก็เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจให้ ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นอกจากนี้ผู้สร้างยังแฝงปริศนาธรรมไว้ในรูปลักษณะที่ผู้สร้าง แฝงคติธรรมไว้เช่นพระปิดหูปิดตาจะแฝงหลักคติธรรมไว้ให้ผู้รับได้คบคิดถึงความหมายในการใช้ชีวิต^{๘๕}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา^{๘๖}

อาศัยพระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแพร่เผยแผ่พระศาสนาคือก่อนจะแจกก็จะสอน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๘๗}

แจกพระเครื่องให้ในเทศกาลสำคัญและอาศัยเป็นสื่อกระตุ้นให้คนสนใจมาเข้าร่วม กิจกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้นเช่นในภาคฤดูร้อนเราก็จะบอกว่าถ้าใครบวชจนครบกำหนดก็จะให้ พระเครื่องไว้เป็นที่ระลึกไม่ได้เป็นการให้เพื่อเป็นสินจ้างแต่ให้เพื่อเป็นน้ำใจที่มาถือศีลปฏิบัติธรรมถือ เป็นกุศโลบายที่ได้ผลรับน่าพอใจ^{๘๘}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาและก่อนจะมอบให้ผู้รับต้องสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๘๙}

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดเกตราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี ปุณฺณญาโค, เจ้าอาวาสวัดเขว้านไธวัธ ตำบลไร่ส้ม อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนติโก, เจ้าอาวาสวัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระมหาจำนงค์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาลาย อำเภอสามร้อย ยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุขีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อนจะมอบให้ผู้รับต้องสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอและมอบให้กับนักเรียนเป็นการสนับสนุนด้านการศึกษา^{๙๑}

นำมาใช้แจกในงานสำคัญทางศาสนาเพื่อเป็นกุศโลบายในการดึงคนเข้ามาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และก่อนจะมอบให้ผู้รับต้องสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกไว้เสมอ^{๙๒}

ในการอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการสอนธรรมจะต้องอธิบายหลักธรรมที่แฝงอยู่ในพระเครื่องว่าสื่อถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เมื่อรับไปแล้วต้องปฏิบัติตนในศีลในธรรม^{๙๓}

๔.๓.๔ ด้านการจัดการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้ส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการ สามารถสรุปได้ดังนี้

- รูปแบบวิธีการที่ดีในการจัดการพระเครื่องที่ใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การจัดการย่อมประกอบไปด้วย ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ วางนโยบาย มีการแบ่งงาน มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งาน มีการตรวจงาน และติดตามผล การติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูงให้ได้ประสิทธิผลมากในการลงทุนที่ต่ำกล่าวคือให้ได้ผลมากโดยประหยัด^{๙๔}

ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ วางนโยบาย มีการแบ่งงาน มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งาน มีการตรวจงาน และติดตามผล การติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง^{๙๕}

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุเมโธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภัทมนี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอดำรงวิทยาราม จังหวัดกาญจนบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี, เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

รูปแบบการจัดการต้องมีการคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ดูแลต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมสามารถอธิบายอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้สนใจมารับพระเครื่องจัดแบ่งงานให้ตรงกับความสามารถของเจ้าหน้าที่และสุดท้ายเจ้าเรื่องอวาตต้องประเมินงานอยู่อย่างใกล้ชิดเพราะเรื่องพระเครื่องวัตถุมงคลเป็นละเอียดอ่อนต้องมีการตรวจงานอยู่เสมอ^{๙๖}

คือรูปแบบที่ดีที่ชัดเจนการจัดสร้างพระเครื่องให้เข้ากับภูมิประเทศเขาเช่นเราอยู่ชายทะเลเราก็ต้องแบบชายทะเลมันต้องวางแผนให้เข้ากับหมู่บ้านจะไปตามว่าวัดนั้นเขาทำแล้วดังนั้นไปทำตามไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันต้องทำให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนถือว่าเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่^{๙๗}

มีการวางแผนงานให้ชัดเจนเพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูงให้ได้ประสิทธิภาพมากในการลงทุนที่ต่ำและต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ^{๙๘}

ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ วางนโยบาย มีการแบ่งงาน มีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งาน มีการตรวจงาน และติดตามผล การติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง^{๙๙}

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนหน้าที่ให้ชัดเจน จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้โปร่งใสถูกต้องและที่สำคัญต้องมีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือจำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจนโดยสรุปส่งให้หัวหน้าหรือเจ้าอาวาสได้รับทราบข้อมูลทุกวัน^{๑๐๐}

จะต้องมีลักษณะเป็นบอร์ดในการบริหารเหมือนกับองค์กรทั่วๆไปก็คือมีประธานมีรองประธานหรือมีกรรมการผู้ช่วย มีอริยฎีกฝ่ายการเงินฝ่ายบัญชีควรมีชาวบ้านในชุมชนร่วมด้วยเพื่อความชัดเจนในการทำงานไม่ก้ำก๋ายหน้าที่เมื่อได้งบประมาณเงินเข้ามาแล้วการตัดสินใจของชาวบ้านมีการการประชุมอยู่เสมอ และประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้ประชาชนในชุมชนรับทราบ^{๑๐๑}

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดขุน้อย ตำบลซอนม่วง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมาภรณ์, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมาภรณ์, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี, ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์, เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี, ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้โปร่งใส ถูกต้องและที่สำคัญต้องมีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือจำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจน และสร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติ^{๑๐๒}

การจัดการอันประโยชน์จะต้องเป็นของวัดไม่ใช่ประโยชน์ของใครและต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนเพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผล^{๑๐๓}

รูปแบบในการจัดพระเครื่องที่ดีต้องมี ๑.การวางแผน ๒. วัตถุประสงค์ นำไปเพื่ออะไร ไปใช้ตรงไหน ต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจนว่าแบบนี้ทำแล้วก่อประโยชน์ด้านไหนบ้าง ดึงญาติโยมใหม่โดยให้พระเครื่องเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วไม่ทำความชั่ว นี่คือกุศโลบายในการทำพระเครื่อง เพราะฉะนั้นทำไปแล้วถ้าพอดิ มันก็ดี ถ้าทำเกินพอดิ มันก็ไม่ดี เหมือนกันทุกองค์ พระเหมือนกันหมด^{๑๐๔}

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้โปร่งใสถูกต้องและที่สำคัญต้องมีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือจำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจนและสร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติ^{๑๐๕}

การจัดการต้องมีการคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ดูแลต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมสามารถอธิบายอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้สนใจมารับพระเครื่องจัดแบ่งงานให้ตรงกับความสามารถของเจ้าหน้าที่และสุดท้ายเจ้าเรื่องอวาสต้องประเมินงานอยู่อย่างใกล้ชิดเพราะเรื่องพระเครื่องวัดถ่มมกเป็นละเอียดอ่อนต้องมีการตรวจงานอยู่เสมอ^{๑๐๖}

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้โปร่งใส ถูกต้องและที่สำคัญต้องมีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือจำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจน และสร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติได้ที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้มีประสิทธิภาพสูงให้ได้ประสิทธิผลมากในการลงทุนที่ต่ำกล่าวคือให้ได้ผลมากโดยประหยัด^{๑๐๗}

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัณ, เจ้าอาวาสวัดเขตราษฎร์หารมย์ตำบลเพ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูเกษมคุณานุศิษฐ์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภพระประแดงจังหวัดสมุทรปราการ, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี บุญญาโค, เจ้าอาวาสวัดเขานไธวัธ ตำบลไธวัธ อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี, ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนดีโก, เจ้าอาวาสวัดเขาเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระมหาจำนงค์ จรณธมโม, เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาลาย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้โปร่งใส ถูกต้องและที่สำคัญต้องมีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือจำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจน สร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติ และต้องทำตามกฎหมายอาศรัยที่มีมติในการจัดการ พระเครื่องตามที่มีระเบียบปฏิบัติ^{๑๐๘}

รูปแบบที่ดีควรมี การวางแผน การตรวจผลติดตามผล มีการแก้ไขปรับปรุงจุดอ่อนเป็น จัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน มีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือ จำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจนสร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติที่วางแผนไว้^{๑๐๙}

รูปแบบที่ดีควรมี การวางแผน การตรวจผลติดตามผล มีการแก้ไขปรับปรุงจุดอ่อนเป็น จัดตั้งคณะกรรมการดูแลแผนกหน้าที่ให้ชัดเจน มีการส่งบัญชีรายรับรายจ่ายการเบิกการจ่ายหรือ จำนวนที่คงเหลือให้ชัดเจนสร้างตามจำนวนของวัด สร้างตามจำนวนปกติที่วางแผนไว้^{๑๑๐}

การจัดการควรต้องเป็นของวัดและต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนเพื่อให้สำเร็จ วัดอุประสงค่นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดี^{๑๑๑}

สรุปได้ว่า รูปแบบและวิธีการการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยโดยยึดหลักทฤษฎี ๔ M ทำให้ทราบว่าการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็น ๔ ด้านคือ ๑) ด้านบุคคล ต้องคัดเลือกบุคลากรผู้มี คุณสมบัติดังนี้ มีความรู้ในทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการอธิบายโน้มน้าวให้ ผู้รับพระเครื่องเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้สูง ต้องมีการแต่งตั้งระบุหน้าที่ของ เจ้าหน้าที่ให้ชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีตำแหน่งงานที่รับผิดชอบไม่ก้ำก๋ายงานของกัน ควรมี บุคลากรมาตรวจสอบจากชุมชนอยู่ในขณะทำงานด้วยเพื่อเป็นการผสานความร่วมมือสานสัมพันธ์กับชุมชน และเพื่อลดข้อครหาในการทำงานของคณะเจ้าหน้าที่ สุดท้ายมีการตรวจสอบและประเมินผลงาน ในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพระเครื่องอยู่อย่างเสมอ

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุชีโว, เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอมะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุขเมธ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบล พระปฐมเจดีย์ อำเภอมะกา จังหวัดนครปฐม, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภาทมนิ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัด ราชบุรี, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปัญญา, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอมะกา จังหวัดกาญจนบุรี, ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

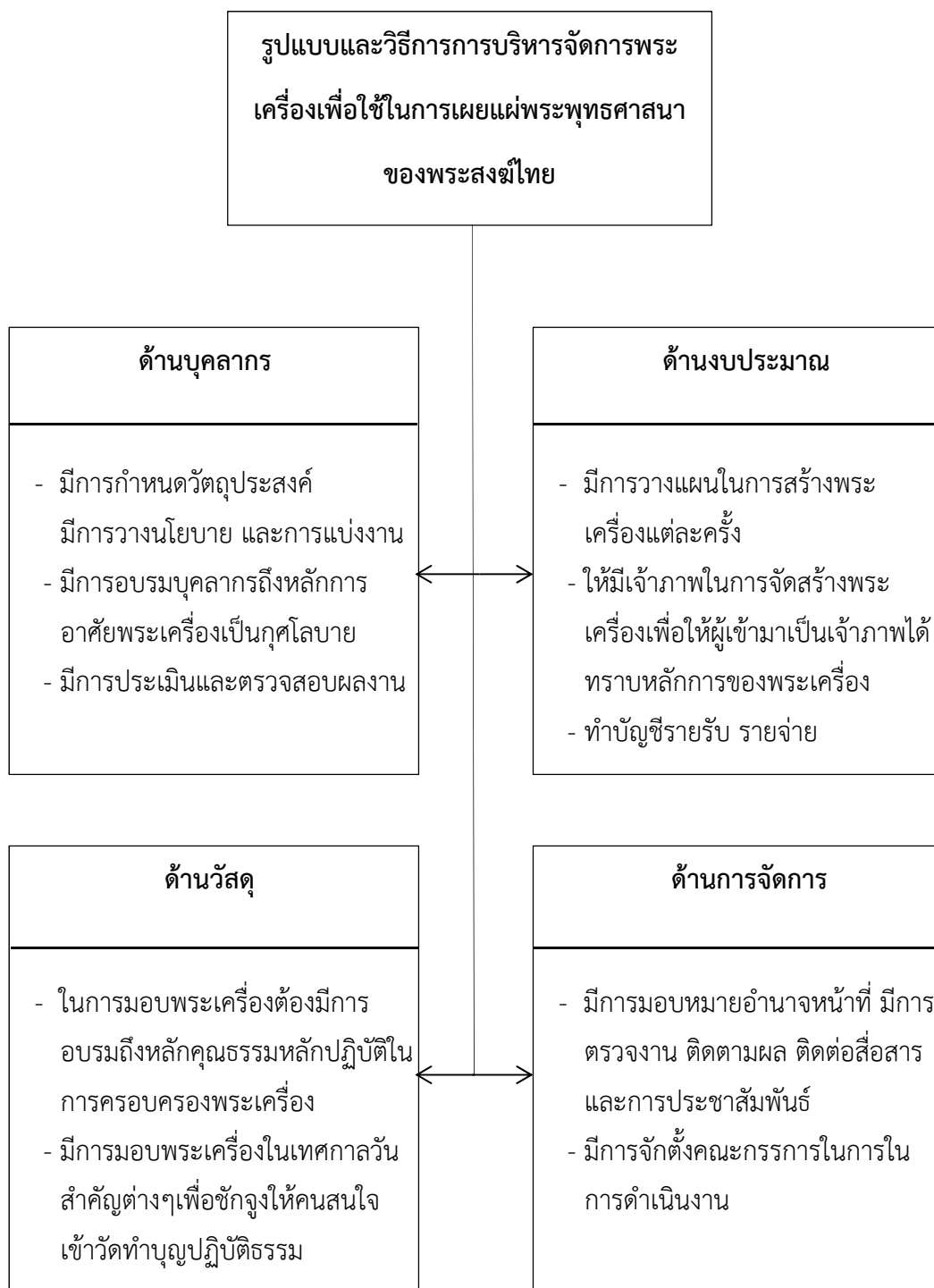
๒) ด้านงบประมาณเรื่องการเงินงบประมาณเป็นเรื่องที่ ล่อแหลม ฉะนั้นผู้ต้องมีการวางระบบการเงินงบประมาณที่ดีด้วยการทำบัญชีแสดงผลรายรับรายจ่ายมีการวางระบบจัดเก็บรายรับกับรายจ่ายให้ชัดเจนและเมื่อการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายอยู่เสมอเพื่อป้องกันข้อครหาควรชี้แจงรายรับรายจ่ายทุกเดือนสุดท้ายการเรื่องการบริหารรายรับเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีการแบ่งสรรปันส่วนรายรับที่ได้ออกเป็นด้านต่างคือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ตามแต่ความเหมาะสมของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน เช่นวัดที่เป็นสำนักเรียนควรแบ่งรายรับให้ในส่วนของศาสนศึกษาและต้องมีการประชุมวางแผนชี้แจงผลอยู่เป็นประจำ

๓) ด้านวัสดุ ในที่นี้หมายถึง พระเครื่อง ในส่วนของพระเครื่องนั้นถือว่าเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระเครื่องเป็นสื่อในการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาควรมีรูปแบบดังนี้ การมอบพระเครื่องให้เป็นที่ระลึกในจัดกิจกรรมต่างๆของวัดหรืองานบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรืองานเทศกาลประเพณีสามารถที่จะดึงดูดผู้สนใจให้มาเข้าวัดร่วมกิจกรรมถือเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดีในการดึงดูดผู้รับพระเครื่องให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแต่ควรมีการสอนหลักธรรมและอธิบายเหตุผลด้วยเพื่อเป็นการปรับศรัทธากับปัญญาของผู้รับพระเครื่องให้เท่ากันทำให้ได้พุทธศาสนิกชนที่เข้าถึงหลักธรรมอย่างแท้จริง

๔) ด้านการจัดการ ในการจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ย่อมประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ ให้ชัดเจนว่ามีวัตถุประสงค์ในการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวางนโยบาย การแบ่งงานมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งานของเจ้าหน้าที่คณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน มีการตรวจสอบงาน ติดตามผลงานว่ามีปัญหาในการดำเนินงานมากน้อยเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง การติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานแต่ละครั้งทั้งยังเป็นการลดข้อครหาในการทำงานของคณะ ทำตามกฎหมายเถรสมาคมที่มีมติในการจัดการพระเครื่องตามที่มีระเบียบปฏิบัติ สุดท้ายดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูงให้ได้ประสิทธิผลมากในการลงทุนที่ต่ำกล่าวคือให้ได้ประสิทธิผลมากโดยประหยัด

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ จากความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ในลักษณะแผนภาพที่แสดงแนวทางการบริการจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๑๗ แสดงภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ๒) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ๓) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ รายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และคำถามจากการสัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) แล้วนำมาเรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนาโดยสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย พบว่า ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องนั้นเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ภายหลังเหล่าผู้ที่นับถือพระพุทธเจ้าต้องการสิ่งที่จะระลึกเพื่อนึกถึงพระศาสดาจึงได้สร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาต่อมาเมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยนา" หรือ "โยนก" โดยพระเจ้าเมณันเดอร์ที่ ๑ หรือ พระยามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นตามแนวคิดของชาวกรีกพระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธาราฐ ซึ่งในกาลต่อมาได้ปรับเปลี่ยนกลายเป็น พระเครื่อง

พุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนประเทศไทยในช่วงสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการสร้างพระพิมพ์โดยในสมัยทวารวดีนั้นได้รับคติความเชื่อของชาวอินเดียเข้ามาโดยตรงส่งผลให้การสร้างพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีมีวัตถุประสงค์การสร้างเหมือนกับอินเดียคือ การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระศาสนาต่อมาพุทธศาสนาในสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานที่มีความเชื่อในเรื่องของการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์และพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจากขอมที่มี

ความเชื่อในเรื่องของโลกหน้าส่งผลให้การสร้างพระเครื่องเปลี่ยนแปลงไปจากการสร้างเพื่อสืบพระศาสนาไปสู่การสร้างเพื่อเป็นการกุศลให้แก่ผู้ตายและเป็นปัจจัยในการสะสมบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ต่อมาเมื่ออิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีคติความเชื่อในเรื่องการทำบุญโดยการสร้างสิ่งของเพื่ออุทิศถวายแก่เทพเจ้าได้เข้ามาผสมผสานกับพุทธศาสนามากขึ้นเกิดความเชื่อในเรื่องการถวายสิ่งของเพื่อ เป็นพุทธบูชาอีกทั้งความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องของการหลุดพ้นและเรื่องบุญกรรม ต่างๆ ซึ่งเป็นอิทธิพลความเชื่อของพุทธศาสนานิกายมหายาน ทำให้เกิดคติการสร้างพระพิมพ์เพื่อประกอบบุญกุศลและถวายเป็นพุทธบูชาขึ้น การสร้างพระพิมพ์ในยุคสมัยต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่างๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดสงคราม การเกิดความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น ในสมัยอยุธยาจึงเริ่มมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์เกิดอานุภาพต่างๆ เพื่อพกพาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เวลาไปสงครามแทนเกิดการสร้างพระพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อใช้เป็นเครื่องรางของขลัง ความนิยมมากขึ้น กระทั่งมีการเรียกพระพิมพ์ที่สร้างเพื่อความเชื่อและความศรัทธาในพุทธคุณด้านต่างๆ เหล่านี้ว่า “พระเครื่อง” โดยสามารถแบ่งพระเครื่องที่พบเห็นออกเป็น ๖ หมวด แบบพระปฐมแบบถ้ำแหลมมลายู แบบขอม แบบสุโขทัย แบบอยุธยา แบบพระเครื่องๆ และแบ่งเป็นยุคสมัยต่างๆ ได้ดังนี้ ยุคสมัยทวารวดี ยุคสมัยศรีวิชัย ยุคสมัยสุโขทัย ยุคสมัยลพบุรี ยุคสมัยอยุธยา ยุคสมัยรัตนโกสินทร์หรือยุคปัจจุบัน จากเบื้องต้นทำให้ทราบได้ว่า การสร้างพระเครื่องขึ้นมา

การสร้างพระเครื่องนั้นเจตนาจริงไม่ได้เพื่อความงามในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างที่หลายคนคิดเข้าใจแต่เป็นกุศโลบายอันแยบคายที่แฝงไว้เพื่อโน้มน้าวให้คนได้มีโอกาสได้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมดั่งนั้นหากได้ศึกษาวิเคราะห์การอาศัยพระเครื่องเป็นกุศโลบายนั้นจะพบกระบวนการวิธีการที่บูรพาจารย์ใช้ในการสอนธรรมะปฏิบัติเพราะพระเครื่องเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่เพราะพุทธศาสนิกชนที่ได้มีโอกาสเข้าวัดมาแล้วได้พระเครื่องกับไปจิตใจก็จะเข้มแข็งเบิกบานเมื่อมีจิตใจเบิกบานแล้วจะระลึกถึง พุทธอานุสสติ ประโยชน์ที่ได้จากการกรรมฐานกองนี้ท่านสอนให้ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า การระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า ระลึกได้ไม่จำกัดว่าจะต้องระลึกตามแบบของท่านผู้นั้นผู้นั้นที่สอนไว้โดยจำกัด เพราะพระพุทธรูป คือคุณความดีของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมาย แล้วแต่บางท่านจะระลึกโดยใช้ว่า "พุทโธ" หรือ "สัมมาอรหัง" "อิติสุคโต" ต่าง ๆ นั้นนำมาสู่การประพฤติปฏิบัติ ก็จะต้องมีทั้งการฟัง (ปริยัติ) การลงมือ กระทำ(ปฏิบัติ) จึงจะมีผล (ปฏิเวธ) เรียกว่าต้องมีทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ จึงจะมี ปฏิเวธ ปฏิเวธนั้นเป็นผลของการเจริญวิปัสสนาซึ่งก็คือ มรรค ผล นิพพาน

เจตนาเพื่อใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้การนำพระเครื่องมาเป็นสื่อกลางต่อการเผยแผ่พุทธธรรมจำต้องมีรูปแบบ ทฤษฎีการบริหารจัดการ แนวคิดตามสถานการณ์ และแนวคิดสมัยใหม่ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีทางการบริหารจัดการดังกล่าวนี้สำคัญยิ่งสำหรับการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการมีดังนี้ รูปแบบและวิธีการการบริหาร

จัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยโดยยึดหลักทฤษฎี ๔ M ทำให้ทราบว่าการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็น ๔ ด้านคือ

๑) ด้านบุคคล ต้องคัดเลือกบุคลากรผู้มีความรู้ในทางหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการอธิบายโน้มน้าวให้ผู้รับพระเครื่องเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้สูง ต้องมีการแต่งตั้งระบุหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ให้ชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีตำแหน่งงานที่รับผิดชอบไม่ก้าวล่วงงานของกัน ควรฝึกอบรมความรู้จากชุมชนอยู่ในขณะทำงานด้วยเพื่อเป็นการผสมผสานความร่วมมือสานสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อลดข้อครหาในการทำงานของคณะเจ้าหน้าที่ สุดท้ายมีการตรวจสอบและประเมินผลงาน ในการปฏิบัติงานของคณะเจ้าหน้าที่

๒) ด้านงบประมาณ เรื่องการเงินงบประมาณเป็นเรื่องที่ ล่อแหลม ฉะนั้นผู้ต้องมีการวางระบบการเงินงบประมาณที่ดีด้วยการทำบัญชีแสดงผลรายรับรายจ่ายมีการวางระบบจัดเก็บรายรับกับรายจ่ายให้ชัดเจนและเมื่อการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายอยู่เสมอเพื่อป้องกันข้อครหาควรชี้แจงรายรับรายจ่ายทุกเดือนสุดท้ายการเรื่องการบริหารรายรับเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีการแบ่งสรรปันส่วนรายรับที่ได้ออกเป็นด้านต่างคือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ตามแต่ความเหมาะสมของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน เช่นวัดที่เป็นสำนักเรียนควรแบ่งรายรับให้ในส่วนของศาสนศึกษาและต้องมีการประชุมวางแผนชี้แจงผลอยู่เป็นประจำ

๓) ด้านวัสดุ ในที่นี้หมายถึง พระเครื่อง ในส่วนของพระเครื่องนั้นถือว่าเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระเครื่องเป็นสื่อในการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาควรมีรูปแบบดังนี้ การมอบพระเครื่องให้เป็นที่ระลึกในจัดกิจกรรมต่างๆของวัดหรืองานบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรืองานเทศกาลประเพณีสามารถที่จะดึงดูดผู้สนใจให้มาเข้าวัดร่วมกิจกรรมถือเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดีในการดึงดูดผู้รับพระเครื่องให้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแต่ควรมีการสอนหลักธรรมและอธิบายเหตุผลด้วยเพื่อเป็นการปรับศรัทธากับปัญญาของผู้รับพระเครื่องให้เท่ากันทำให้ได้พุทธศาสนิกชนที่เข้าถึงหลักธรรมอย่างแท้จริง

๔) ด้านการจัดการ ในการจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ย่อมประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ ให้ชัดเจนว่ามีวัตถุประสงค์ในการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวางนโยบาย การแบ่งงานมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่งานของเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน มีการตรวจสอบงาน ติดตามผลงานว่ามีปัญหาในการดำเนินงานมากน้อยเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุง การติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานแต่ละครั้งทั้งยังเป็นการลดข้อครหาในการทำงานของคณะ ทำตามกฎหมายเถรสมาคมที่มีมติในการจัดการพระเครื่องตามที่มีระเบียบปฏิบัติ สุดท้ายดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์นโยบายที่ได้กำหนดไว้ให้ได้ผลดีให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูงให้ได้ประสิทธิผลมากในการลงทุนที่ต่ำกล่าวคือให้ได้ประสิทธิผลมากโดยประหยัด

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทย” ผู้วิจัย ได้อภิปรายผลการวิจัย ดังนี้ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด การสร้างพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเครื่องสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์คือเป็นเครื่อง ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ โดยเจตนารมณ์ของการสร้าง แต่เดิมพระเครื่องจะถูก สร้างขึ้น เพื่อใช้สืบทอดพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุชาติ วชิรปญโญ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”

ได้สรุปไว้ว่าวัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปเพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อสร้างเป็น พุทธานุสติ ในพุทธคุณ ๓ ประการคือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณและพระมหากรุณาคุณ ๓) ผล การศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของพระแก้วมรกตในฐานะพระคู่บ้านคู่เมือง พบว่า (๑) พระแก้วมรกต เป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญต่อคนไทย (๒) พระแก้วมรกตเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจและสื บอายุพระพุทธศาสนา (๓) พระแก้วมรกตเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา (๔) พระแก้วมรกตเป็นสิ่ง ยึดถือและสักการบูชาสูงสุดที่พระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลได้ปฏิบัติมาและ (๕) เป็นพระประธานสำคัญ ในการอัญเชิญประกอบพระราชพิธีในวันสำคัญต่างๆ ของชาติไทย ดังนั้น พระมหากษัตริย์หรือบุคคล ทั่วไป จึงให้ความเคารพสูงสุดต่อองค์พระแก้วมรกตมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับการศึกษา ของ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิธาดาโร) กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคง แห่งพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่าการบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็น สำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหาร จัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้าน เทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคาร สถานที/ภูมิทัศน์ธรรมชาติ เห็นได้ว่าประเด็นสำคัญการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่ง พระพุทธศาสนามีเรื่องของการบริหารจัดการงานด้านพุทธศิลป์เข้ามาด้วยเพราะงานพุทธศิลป์อยู่คู่กับ สังคมไทยมาอย่างช้านาน ถือได้ว่าพระเครื่องมีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการทางพระพุทธศาสนาด้วยเหตุที่ว่า

พระเครื่องคือสื่อทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นกุศโลบายในการให้ผู้รับเข้าถึงหลักธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ รอบทิศ ไวยสุศรี ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องใน ฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม” จากผลการวิจัย สมัยเริ่มแรกนั้น ถูกสร้างขึ้นในลักษณะของ พระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่ไม่สามารถระบุชัดเจนได้ว่า ในประเทศไทยนั้น มีคติ ความเชื่อในการนำพระพิมพ์ต่างๆ ไปปลุกเสกสร้างเป็นพระเครื่องกันตั้งแต่สมัยใดการสร้างพระเครื่อง ให้ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักที่โบราณจารย์ได้วางเอาไว้ว่ามีกระบวนการในการสร้างที่ละเอียด ชับซ้อนหลายขั้นตอน พระเครื่องมีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บาง คนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย พกพาไป

ไหนัก้เป็นที่รักของผู้พบเห็น บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา เป็นอนุสสติ เป็นสัญลักษณ์ที่ระลึกไว้ให้ผู้ใส่พระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัย บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ รายงานการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และคำถามจากการสัมภาษณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) แล้วนำมาเรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนาโดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำสารนิพนธ์ไปใช้

การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ของพระสงฆ์ไทย เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระเครื่องเป็นอุบายในการเผยแผ่ ทำให้รูปแบบการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่ของแต่ละแห่งที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของแต่ละแห่ง การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่ของพระสงฆ์ไทย จึงควรยึดกรอบแนวคิดของโบราณจารย์ที่สร้างพระเครื่องขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก และควรบริหารจัดการตามหลักธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายอาศรัยที่มีมติในการจัดการพระเครื่องตามที่มีระเบียบปฏิบัติ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำสารนิพนธ์ครั้งต่อไป

ควรศึกษาในเรื่องของผลรับที่ได้ในการบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่าส่งผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยอาศัยพระเครื่องเป็นอุบายในการให้ผู้รับพระเครื่องได้มีโอกาสเข้าถึงธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก . ข้อมูลปฐมภูมิ

.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข . ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. กรมการศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.

กรมศิลปากร. ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.

กองพุทธศาสนศึกษา. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

กาญจนา แก้วเทพ. การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวาทกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : หจก. ภาพพิมพ์, ๒๕๕๔.

เกษมสุข ภมรสถิต. พระพุทธรูปหรือรูปแห่งพุทธะ. เชียงใหม่ : ธนบรรณการพิมพ์, ๒๕๔๑.

จตุพร ศิริสัมพันธ์. “จารึกพระพิมพ์ดินเผาศรีสขาลัย”. ม.ป.ท.๒๕๔๐.

จารุวรรณ พึ่งเพียร. พุทธศิลป์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ชัยยศ เกียรติเบญจกุล และคณะ. หนังสือ ๒ อมตะเถราจารย์ เมืองกำแพงเพชร. ม.ป.ท.๒๕๕๒.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. ทฤษฎีการบริหารรัฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่๑. ปัตตานี : สถาบันเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ, ๒๕๕๗.

ณ ปากน้ำ. พระพุทธรูป : สื่อศรัทธาและการสืบเนื่องของมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๕๓.

ทวีศักดิ์ เกษปทุม. พระพุทธรูป. กรุงเทพมหานคร : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๐.

ทศพล จันทนิษฐ์กุล. พระกริ่งคู่แผ่นดิน วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร : คอมม่าดีไซน์แอนด์พรินท์, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ธิดา สารยา. **ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

นงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ หัสภาค. **โบราณคดีศรีวิชัย มุมมองใหม่การศึกษาวิเคราะห์แหล่งโบราณคดีอ่าวบ้านดอน**. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๓.

นิติ กสโรศล. **พระเครื่อง:ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ผาสุก อินทราวุธ. **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสมัย, ๒๕๔๓.

_____. **“ประติมานวิทยาในสมัยสุโขทัย : ร่องรอยคติพุทธศาสนานิกายมหายาน”**. ม.ป.ท. ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธประวัติจากหินสลัก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๑.

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททอง. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุททองและเรื่องราวสุวรรณภูมิ**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

_____. **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุททอง**. ปทุมธานี : สารรังสรรค์, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อธิปาทิหารีย์-เทวดา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๔.

พระภาวนาภิจักรี (อนันต์ พุทธญาโณ) พร้อมคณะ. **ประวัติหลวงพ่อบาน โสนนโท (พระครูวิหารกิจจานุการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓ กรุงเทพมหานคร : บริษัท สปีด เพส จำกัด, ๒๕๕๖.

พระมหาสมชาย ธีปภาโส (บุญเกลี้ยง). **ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์บริษัท ๒๑ เซ็นต์จูรี จำกัด, ๒๕๔๖.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. **อานุกาพธรรมกาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เอกพิมพ์ไท, ๒๕๔๑.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต). **การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

_____. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.

_____. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพมหานคร : โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕.

วรพร ภู่งศ์พันธุ์. “ตำราพิชัยเสนา : ตำราว่าดคุณสมบัติและข้อควรประพฤติของข้าราชการระดับสูง”. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์, ๒๕๕๓.

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. หนังสือ ไม้ฝาง ช่าง ของป่า การค้าอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย”. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “ปัตตานีในประวัติศาสตร์ศรีวิชัย” ในรัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๗.

สุจิตร วงษ์เทศ. อัฟกานิสถาน แหล่งผลิตพระพุทธรูปองค์แรกของโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสีโยกฤษฎ์. หลักการบริหารเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๑.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๐.

ส. พรายน้อย. พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๕.

สมคิด บางโม. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลักษณ์, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สมพร ไชยภูมิธรรม. **ปางพระพุทธรูป**. กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรม, ๒๕๔๓.

สมศักดิ์ สินธุระเวชชัย. **มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทย. **มรดกแผ่นดิน:การศึกษาพระเครื่องชั้นพื้นฐาน**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ปีกะ อินเทอร์เน็ต, ๒๕๔๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร :

จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๔.

สมโภชน์ ทองแดง. **พรหมปัญโญเถระ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์

จำกัด, ๒๕๔๙.

สุรพล ดำริห์กุล. **ประวัติศาสตร์และศิลปะทหิรญุไชย**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗.

สุรพล สุยะพรหม และคณะ. **ทหิรญุองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สิริภพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๕.

สายชล สัตยานุรักษ์. **พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด**

ฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒). กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๖.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

อรพินท์ ชาตอุปมัย. **นครปฐมศึกษาในเอกสารฝรั่งเศส**. นครปฐม : ศูนย์ข้อมูลค้นคว้าเพื่อการวิจัย

ฝรั่งเศส – ไทยศึกษา, ๒๕๕๒.

(๒) บทความ :

พระสุรศักดิ์ กิตติปัญญา. **พระเครื่องในฐานะสื่อเผยแผ่พุทธธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน**. รายงาน

การวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สุธาสนิ โปธิจันทร์. **PDCA หัวใจสำคัญของการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง**. วารสารโปรดักทิวิตี เวิลด์

ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑๑๕ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๕๘).

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๓) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์ :

ชนัญญ์ เมฆหมอก. “วัฒนธรรมพระเครื่องเมืองเพชร”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. มหาบัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. “พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐”.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

ทรัพย์อนันต์ ชื่อสัตย์. “พระพุทธรูปทอง-บุเงินที่พบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนใน

ประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. มหาบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

นพพล งามวงษ์วาน. “แนวทางการการจัดกลุ่มพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

ปรัชญา เวสารัชช์. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วน

ตำบลในการพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

ปรียาลักษณ์ โทณะวนิก. “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและ

กุศลโอบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร(สมจิตร จิตตสวโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระครูปริชาธรรมวิจิตร (จิตรกร อภิวิโร). “การบริหารจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิ

การจังหวัดสมุทรปราการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูวิฑูรสุทธกรกิจ (ชาญณรงค์ ดิกขญาโณ). “ศึกษาทัศนคติของประชาชนต่อพระเกจิอาจารย์ใน

การประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปและพิธีพุทธาภิเษก” .**พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร). “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระณรงค์ วุฑฒิเมธี. “การบริหารจัดการตามหลักพุทธยาปณิกสูตรของ บริษัท เอ็นไอซีอินฟอนเทียร์ (ไทย) จำกัด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาอุดม ปณฺญาโก, “การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ : กรณีศึกษาเฉพาะ พระพุทธรูปสมัยอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).
- พระศรีสังคม ชยานุวัฑฒ. “ศึกษาพุทธศิลป์สมัยสุโขทัยที่ส่งผลให้เกิดศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระสุชาติ วชิรปัญญา, “ศึกษาวิเคราะห์ พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).
- พระอธิการศรีโสภณ ปภสฺสโร. “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระครูวิมลคุณากร (ศุข เกสโร)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- รอบทิศ ไวยสุศรี. “การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว: ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.
- วัฒนา หลวกัประยูร. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ, “คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖ – พ.ศ.๒๐๐๖”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สกุลพงษ์ พงษ์พิจิตร. “กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์วัดร่องขุน จังหวัดเชียงราย ของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

ปิยะนุช เงินคล้าย. เอกสารคำบรรยายวิชา PS ๗๘๐. (ม.ท.ป.๒๕๕๐). (อัดสำเนา).

(๔) เอกสารออนไลน์ :

ปิยะนุช นาคคง, พุทธศิลป์โจพะ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.siamsouth.com/smf/index.php?topic=28982.0> [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, กำเนิดและพัฒนากาหนดพระพุทธรูป, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=467&articlegroup_id=97 [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

(๕) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณารักษ์ เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี. ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปญโญ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอนาทม จังหวัดกาฬสินธุ์. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง. ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมภาณี เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง. ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสิริวัตรธรรมภินันท์ เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี. ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ พระครูเกษมคณานุศิษย์ เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี บุญญาโค เจ้าอาวาสวัดเข้านไธฐาน ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนติโก เจ้าอาวาสวัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนติโก เจ้าอาวาสวัดชาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมโม เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาล้อย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุขเมโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม. ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุขีโว เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระราชวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภทฺทมนี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี. ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระเทพญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม ตำบลแพ่งพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. ๓ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลชอนม่วง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี. ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๕ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นํสการ พระสมุทรวิโรจน์,ดร.

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนํสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระสมุทรวิโรจน์,ดร.)

๒๖ ก.ย. ๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวาทีวรัณฺณ,ดร.

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแล้ว

(พระครูวาทีวรัณฺณ, ดร.)

๓๐ ก.ย. ๕๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๙๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพหล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

๒๑๖๖๕๕๖

 พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ผศ.ดร.
 ๑๙/๙/๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นมัสการ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ,ดร.

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ตามแก้

30 ก.ย. 60

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ ๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐-๒๘๘๒-๓๑๕๔ ภายใน (๒๑๓๘)

ที่ ศธ.๖๑๐๕.๒/๗๔๓

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

นบัสการ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต,ดร.

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนบัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแก้ไขเรียบร้อยแล้ว

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ดร.

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ดร.)

๒๖ / ๙ / ๖๐

ดร.สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน

โทรติดตอ.๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเทพญาณมงคล เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในที่สุด
พระเทพญาณมงคล
10 มค. 61

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระโสภณพัฒนคุณ เจ้าอาวาสวัดพุน้อย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

~ ๘๗
ฉ. ๑๕๖
๒๗ ธ.ค. ๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาและศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระราชวชิรเมธี เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวทุณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อินดิโนริมภพ
๑๐๐๐.๒๐

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวทุณฺโณ
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

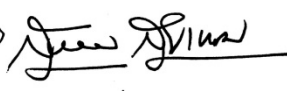
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตขอพระราชทานให้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระครูประจักษ์คุณารักษ์ เจ้าอาวาสวัดมณีมาวาส
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูประจักษ์คุณารักษ์ นามสกุลมาด้วยความเคารพ
(พระครูประจักษ์คุณารักษ์)
๒๓/๑๑/๖๐ (รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ไขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอมัญจาคีรี
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูจิตตธรรมาภิตี เจ้าอาวาสวัดละหารไร่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูจิตตธรรมาภิตี

พระครูจิตตธรรมาภิตี

เจ้าอาวาสวัดละหารไร่

๒๐ มกราคม ๒๕๖๑

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูเกษมกิตฺตมุนี เจ้าอาวาสวัดบางกระสอ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระภิกษุวัฒน์
พระครูเกษมกิตฺตมุนี
วัดบางกระสอ

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอพระราชทานอนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาสงคราม สุขโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้สัมภาษณ์

พระมหาสงคราม สุขโม
วัดพระปฐมเจดีย์
อ.เมือง จ. นครปฐม
๒ ธ.ค. ๒๕๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูปลัดศุภชัย ขนดีโก เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

ร.ร. ๕๕๓๐๒๐๕๐๓๔ . อ.น.น.๕๕๓๐๓
อ.น.น.๕๕๓๐๓
อ.น.น.๕๕๓๐๓
๕-ธันวาคม-๒๕๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระศุภชัย ภทฺทมนี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริษวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้สัมภาษณ์

๗ ธันวาคม ๒๕๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระกริษวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพิศิษฐ์อรรถคุณ เจ้าอาวาสวัดอินทาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริษวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระกริษวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ: ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

รับ ๙๕ สัมภาษณ์ตาม
หน้า ๖๖ ๗ ข้อ ๕๑ เป็นกลุ่ม
๑๐๐๐๐ ในกรณีพิเศษ
เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ
ขอขอบคุณ
พระครูพิศิษฐ์อรรถคุณ
(พระครูพิศิษฐ์อรรถคุณ)
เจ้าอาวาสวัดอินทาราม
๖.๑.๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอพระราชทานให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระมหาสุชาติ สุขีโว เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมหาสุชาติ สุขีโว
เจ้าอาวาส - วัดเขาใหญ่
วัดเขาใหญ่ อ.บ.บ. ๒๕๖๐
๐๘๘-๕๑๒-๔๑๐๖

นามส่งมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระภิกษุวัฒน์ ฉายา ขยวฑฺฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระมหาจันทน์ จรณธมโม เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริษวัฒน์ ฉายา ขวตฺตโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๐๓๓๓๓๓๓๓
พ.ม. จันทน์ จรณธมโม
๕ จ.ก.น.ม.ส.ก.ร.มาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริษวัฒน์ ฉายา ขวตฺตโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

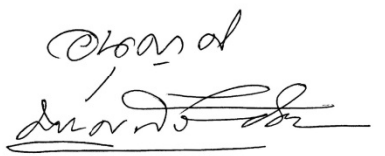
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริวัชรธรรมากินันท์ เจ้าอาวาสวัดมะนาว
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

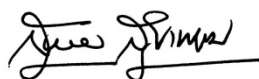
เนื่องด้วย พระภิกษุวัณณ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

9 ธันวาคม 2560

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระภิกษุวัณณ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระครูวิชิตวัตร เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ข้าพเจ้า
พระครูวิชิตวัตร
๑๐ ธ.ค. ๖๐

น้อมสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิชิตวัตร เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ข้าพเจ้า
พระครูวิชิตวัตร
๑๐ ธ.ค. ๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๕๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นามสกุล พระครูปลัดสุวรรณ มหาบุญโญ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดคงสัก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุภาตวิไลสมเทวรักษ์
พระครูปลัดสุวรรณ
วัดคงสัก ๒๕๖๐

นามสมการมาด้วยความเคารพ

ดร.สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริขวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๘๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระปลัดบุญมี ปุณณภาโค เจ้าอาวาสวัดเขานันไดอิฐ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๓๐๒๐๕๐๓๔ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึง
ใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอฝากให้ท่านพิจารณา
พระปลัดบุญมี ปุณณภาโค
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระกริชวัฒน์ ฉายา ขยวฑฒโน
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๘ - ๕๑๒ - ๔๑๐๖

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง : การบริหารจัดการพระเครื่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ชื่อ/ฉายา/นามสกุล.....

อายุ.....ปี พรรษา..... ตำแหน่ง

วุฒิการศึกษา

บันทึกสัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ ๒๕๖๑

ตอนที่ ๒ ประเด็นคำถามเพื่อสัมภาษณ์

๑. บทบาทการบริหารจัดการพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๑ ท่านมีการบริหารจัดการบุคลากรที่ดูแลพระเครื่องภายในวัดอย่างไร ที่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนที่มารับบูชาพระเครื่องได้เข้าใจหลักธรรมตามพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

.....

.....

๒ ท่านคิดว่ารูปแบบที่ดีในการบริหารจัดการบุคลากร ภายในวัดที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องและให้พระเครื่องเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีรูปแบบอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๓ ท่านมีการบริหารจัดการงบประมาณในการจัดสร้างพระเครื่องให้เพียงพอต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๕ ท่านมีวิธีการบริหารจัดการงบประมาณรายรับผลประโยชน์ที่ได้จากพระเครื่องมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

๕ ท่านคิดว่าการบริหารจัดการพระเครื่องที่บูรพาจารย์ใช้เป็นกุศโลบาย มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือไม่ เพราะเหตุใด

๖ ท่านมีวิธีการบริหารจัดการในการนำพระเครื่องเป็นกุศโลบายไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนอย่างไร

๗ ท่านคิดว่ารูปแบบการจัดการพระเครื่องเพื่อใช้ในการเผยแผ่ภายในวัดที่ดีควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

พระกริชวัฒน์ ชยวฑฒโน

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระราชวรเมธี เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพุน้อย ตำบลขอนแก่น อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูพิศิษฐ์ประชาณถ, เจ้าอาวาสวัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมโนพว จังหวัด
สมุทรสงคราม วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมาภิตติ, เจ้าอาวาสวัดละหารไร่ ตำบลเพ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง
วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสิริวัชรธรรมาภินันท์, เจ้าอาวาสวัดมะนาว ตำบลทับตีเหล็ก อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูวิชิตชัยวัตร, เจ้าอาวาสวัดหนองไผ่ อำเภอป่าคิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คนารักษ์ เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเกตุราสุขารมย์ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูเกษมคณานุศิษย์, เจ้าอาวาสวัดบางกระสอบ ตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง
จังหวัดสมุทรปราการ วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูปริชาธรรมวิจิตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทรงธรรม ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง
จังหวัดสมุทรปราการ วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปลัดบุญมี ปุณฺณภาโค เจ้าอาวาสวัดเขว้านไธรัฐ ตำบลไร่ส้ม อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระปลัดศุภชัย ขนฺติโก เจ้าอาวาสวัดขาวเหนือ ตำบลบ้านไร่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาจันทน์ จรณธมโม เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด ตำบลศาลาลีย์ อำเภอสามร้อยยอด
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาสุชาติ สุชีโว เจ้าอาวาสวัดเขาใหญ่ ตำบลโคกตะบอง อำเภอนาทม
จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระมหาสงคราม สุธมฺมธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร ตำบลพระปฐมเจดีย์
อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

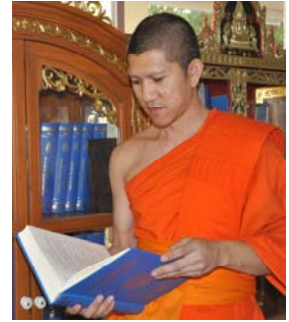

สัมภาษณ์ พระศุภชัย ภทฺทมนี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบ้านกุ่ม ตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวรรณ มหาปณฺโญ, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดดงสัก ตำบลพงตึก อำเภอนาทม จังหวัด
กาญจนบุรี วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา นาสกุล	: พระกริชวัฒน์ ชยวฑฺฒโน (แก้ววิเชียร)
วัน/เดือน/ปีเกิด	: วันอาทิตย์ ที่ ๑๔ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑
สถานที่เกิด	: ๑๑ บ้านปางใหม่พัฒนา ตำบลปางตาไว อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
การศึกษา	: บริหารธุรกิจบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ ภาคเทคโนโลยีสารสนเทศ วิชาเอกเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (พิษณุโลก)
อุปสมบท	: เมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ณ วัดหินดาด ตำบลหินดาด อำเภอปางศิลาทอง กำแพงเพชร ๖๒๑๒๐
เข้าศึกษา	: เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙
สำเร็จการศึกษา	: เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดหินดาด ตำบลหินดาด อำเภอปางศิลาทอง กำแพงเพชร ๖๒๑๒๐